

UNIVERZITA PARDUBICE
FAKULTA FILOZOFICKÁ
ÚSTAV HISTORICKÝCH VĚD

**SVATEBNÍ SMLOUVY A TESTAMENTY
MĚSTEČKA PECKY V 18. STOLETÍ**

Bc. Martina Tuzarová

Diplomová práce

2014

Prohlášení:

Tuto práci jsem vypracovala samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využila, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byla jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v Univerzitní knihovně Univerzity Pardubice.

V Pardubicích dne 26. června 2014

Martina Tuzarová

Poděkování:

Na tomto místě bych chtěla poděkovat všem, kteří mi poskytli mnoho užitečných informací a rad, věnovali mi svůj čas, podporovali mě a umožnili mi tak vytvořit tuto práci. Moje poděkování patří zejména prof. PhDr. Eduardovi Maurovi, CSc., za poskytované konzultace, cenné rady, trpělivost a připomínky, které mi byly neocenitelnou pomocí při psaní této práce. Dále bych chtěla poděkovat pracovníkům Státního okresního archivu Jičín a Státního oblastního archivu v Zámrsku za jejich ochotu při vyhledávání potřebných materiálů. Moje poděkování patří také mému partnerovi, rodině a přátelům za jejich trpělivost a pomoc při úpravě této práce do finální podoby.

ANOTACE

Diplomová práce se zabývá historií městečka Pecka od jeho vzniku do počátku 19. století. Práce je založena na analýze testamentů a satebních smluv s důrazem na jejich obsah a strukturu. Snažila jsem se z dochovaných pramenů vytěžit informace o raně novověkých obyvatelích Pecky a zjistit jakou mají prameny výpovědní hodnotu v porovnání s ostatními poddanskými městy. Zajímalo mě, zda byla praxe uzavírání svatebních smluv a sepisování posledních vůlí v Pece něčím výjimečná. Zkoumala jsem také, co mají svatební smlouvy a testamentsy společného a jak se prolíná jejich obsah. Zaměřuji se i na literaturu, která byla dosud této problematice věnována.

KLÍČOVÁ SLOVA

18. století – svatební smlouvy – testamentsy – města – Pecka – historiografie

ANOTATION

This thesis is devoted to the history of small town called Pecka from its beginning to the 19th century. Thesis interprets and analyses the wedding contracts and testaments. Emphases is put on the structure and the content of the source. I tried to find information about early modern inhabitants of Pecka and find what is predicative value of wedding contracts and testaments in comparison with other liege towns. I was interested in contraction wedding contracts and testamentary practice and if the common practice in Pecka was rare. I examined common features of wedding contracts and testaments. I would also like to mention historiography that has dealt with this type of problem.

KEYWORDS

18th century – wedding contracts – testaments – towns – Pecka – historiography

ÚVOD	1
1. DĚJINY MĚSTEČKA PECKY DO KONCE 18. STOLETÍ	4
1.1 Vývoj městečka Pecky a jeho držitelé do konce 18. století	4
1.2 Vnitřní poměry a správa v Pecce v raném novověku	7
2. LITERATURA K TÉMATU RANĚ NOVOVĚKÝCH TESTAMENTŮ A SVATEBNÍCH SMLUV	16
2.1 Raně novověké testaments ve světle evropského bádání	16
2.2 Raně novověké testaments v české historiografii	18
2.3 Literatura k tématu sňatků a svatebních smluv v raném novověku	25
3. OBYVATELÉ PECKY VE SVĚTLE SVATEBNÍCH SMLUV	29
3.1 Sňatky v Čechách v raném novověku	29
3.2 Analýza knih peckovských svatebních smluv z let 1708 – 1802 a 1782 – 1795 ...36	
3.2.1 Jména snoubenců a povolání.....	39
3.2.2 Datace.....	41
3.2.3 Místo uzavírání smlouvy a bydliště snoubenců.....	44
3.2.4 Rodinný stav snoubenců a vstup ovdovělých osob do nového manželství.....	46
3.2.5 Zastoupení snoubenců a svědci.....	49
3.3 Hmotné a nehmotné závazky v peckovských svatebních smlouvách z let 1708 – 1802	53
3.3.1 Majetková hodnota smluv.....	54
3.3.2 Věno s peněžní hodnotou.....	58
3.3.3 „Kdybych dříve z tohoto světa zemřít měl...“.....	61
4. OBYVATELÉ PECKY VE SVĚTLE POSLEDNÍCH VŮLÍ	66
4.1 Úmrtí jako jeden z přechodových rituálů v měšťanském prostředí v raném novověku	66
4.2 Testamentární proces	68
4.3 Osoby figurující v testamentárním procesu	73
4.3.1 Testátoři, testátorky a jejich rodinný stav.....	73
4.3.2 Svědci, poručníci a osoby pozůstalé.....	75
4.4 Analýza knihy testamentů z let 1728 – 1804	78
4.4.1 Struktura peckovských testamentů z let 1728 – 1804.....	85
4.5 Vlastní dispozice testamentů	96

4.5.1 Odkazy nemovitosti	96
4.5.2 Movitý majetek.....	100
4.5.3 Odkazy peněz	102
4.5.4 Dluhy.....	105
4.5.5 Donace	107
4.5.6 Funerální odkazy	112
ZÁVĚR	116
Soupis pramenů a literatury	122
Seznam použitých zkratk	131
Seznam obrazových příloh	132
RESUMÉ	139

ÚVOD

Svou diplomovou prací jsem chtěla navázat na studium a interpretaci svatebních smluv v malých venkovských městech, čemuž jsem se věnovala ve své bakalářské práci na příkladu městečka Kopidlna v 17. století. Poněvadž se v Kopidlně, kromě již zkoumaných svatebních smluv, nedochovaly žádné prameny, jejichž výzkumem bych mohla práci rozšířit, zaměřila jsem se na blízkou oblast. Tématem mé diplomové práce jsou dějiny obyvatel Pecky na základě výzkumu jejich svatebních smluv a testamentů. Časově práce zapadá do 18. století, ale některé dochované prameny už rámec překračují i do počátku 19. století, přesto jsem s nimi pracovala. Tématiku svatebních smluv jsem tedy rozšířila ještě o problematiku testamentů a posunula jsem se o století blíže k současnosti. Jako výchozí pramen jsem použila Knihu svatebních kontraktů, časově ohraničenou léty 1708 – 1802, kterou jsem ještě doplnila svatebními smlouvami obsaženými v Knize protokolů a smluv prodejních i svatebních, pokrývající léta 1782 – 1795. Pro výzkum posledních vůlí mi posloužily kšafy z Knihy testamentů z let 1728 – 1804. Všechny použité prameny jsou uloženy v Státním okresním archivu v Jičíně v Archivu města Pecka.

Cílem mé práce bylo maximální využití pramenů z pohledu sociálně-kulturních dějin a demografického vývoje, nemalá váha byla kladena na ekonomický faktor. Práce by měla ukazovat, jakou výpovědní hodnotu dané prameny mohou mít pro dějiny každodennosti a jaké informace poskytují o běžném životě obyčejných lidí v 18. století. Na následujících stránkách jsem tedy provedla analýzu svatebních smluv a testamentů městečka Pecka. Výsledky jsem porovnávala s již analyzovanými lokalitami zpracovanými v literatuře. Snažila jsem se zjistit, jak se výpovědní hodnota těchto dvou pramenů prolíná, co mají oba prameny společného a co nám mohou sdělit o raně novověkých obyvatelích městečka Pecky a jejich životních příbězích.

Práci jsem rozdělila do čtyř hlavních kapitol. Nejprve jsem se zaměřila na přiblížení oblasti, o které píše. První kapitola obsahuje výklad o dějinách městečka Pecky a jeho držitelích do konce 18. století, resp. roku 1824, kdy bylo připojeno k panství Kumburk-Úlibice. Mimo historického vývoje jsem se zaměřila i na vnitřní poměry městečka v raném novověku, jaké mělo město práva, kolik v něm žilo obyvatel, která řemesla se ve městě provozovala nebo v jaké hospodářské situaci se městečko nacházelo. Uvádím i náboženskou situaci, jelikož Pecka byla v letech 1627 - 1782 pod správou kartuziánského řádu a později majetkem náboženského fondu. V neposlední řadě jsem zmínila městskou správu a její

fungování. Ke zpracování této kapitoly jsem využila dostupnou literaturu věnovanou přímo Pece a jejímu okolí. Mnoho informací jsem čerpala především z textu uvedeného v inventáři k fondu Archiv města Pecka, zpracovaného Markétou Česákovou, Milenou Heligrovou a Janou Krausovou.¹ Z publikací vydaných tiskem mi byly nejvíce nápomocné *Hrad Pecka* od Věry Kociánové, Tomáše Tomíčka a Daniely Houškové a *Novopacko* od Bohuslava Benče² nebo vlastivědná studie o Novopacku z 30. let 20. století od autorů Františka Čípa a Josefa Jíry.³ Dílčí informace jsem čerpala z encyklopedické literatury, například *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, sepsané Karlem Kučou, nebo Sedláčkovy *Hrady, zámky a tvrze království Českého*.⁴ Pro charakteristiku vnitřních poměrů jsem čerpala z diplomové práce autorky Petry Vondroušové věnované demografickému vývoji Pecky v 17. a 18. století.⁵ S tématem městské správy mi pomohla diplomová práce Daniely Coganové věnující se správnímu vývoji města za kartuziánů.⁶

Druhá kapitola se věnuje tématu svatebních smluv a testamentů z hlediska historiografie. Považovala jsem za důležité zmínit dosavadní výzkum, studie věnující se tématu a materiály, z nichž jsem pro svou práci vycházela. V kapitole jsem uvedla zahraniční i domácí produkci autorů, jejich stanovisko a náhled na problematiku svatebních smluv i testamentů a pozůstalostních inventářů.

Třetí kapitola vychází z informací vytěžených ze svatebních smluv. V podkapitole nazvané „Sňatky v Čechách v raném novověku“ představuji svatby z obecného hlediska. Zmiňuji rodinnou strategii při výběru partnera, jakou roli při vstupu do manželství hrála láska a jaký sled událostí následoval po výběru partnera - tedy období dvoření, námluv, zasnub a ohlášek. Uvádím postoj katolické církve ke svátosti manželství a překážky, které mohly nastat při uzavírání sňatku. Stěžejní je analýza pramenů, na diplomatický rozbor navazuje popis struktury svatebních smluv. Informace o jménech, povoláních, rodinném stavu a geografickém původu snoubenců, dataci, místu uzavírání smluv a osobách svědků a zástupců snoubenců. V dílčí podkapitole jsem se zaměřila na hmotné a nehmotné závazky

¹ ČESÁKOVÁ, Markéta - HELIGEROVÁ, Milena. – KRAUSOVÁ, Jana. *Inventář Archiv města Pecka 1565 – 1945 (1954)*. Jičín, 2002.

² KOCIÁNOVÁ, Věra. – HOUŠKOVÁ, Daniela. – TOMÍČEK, Tomáš. *Hrad Pecka*. Praha, 2011. ISBN 978-80-86562-12-4. BENČ, Bohuslav. *Novopacko*. Praha – Litomyšl, 2005. ISBN 80-7185-706-8.

³ ČÍP, František – JÍRA, Josef. Dějiny panství novopackého okresu. In *Novopacko. Vlastivědná monografie okresu. Díl II*. Nová Paka, 1927. 3č9 – 438.

⁴ KUČA, Karel. *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. V. díl*. Praha, 2002. ISBN 80-7277-039-X. SEDLÁČEK, August. *Hrady, zámky a tvrze Království českého. 5. díl. Podkrkonoší*. 3. vydání. Praha, 1995. ISBN 80-85794-50-0.

⁵ VONDROUŠOVÁ, Petra. *Demografický vývoj městečka Pecka v 17. a 18. století*. Diplomová práce Upce. Pardubice, 2008.

⁶ COGANOVA, Daniela. *Správní vývoj městečka Pecka za kartuziánů (1627 – 1782) na základě městských knih*. Diplomová práce UK. Praha, 2009.

ve svatebních smlouvách, zejména na majetkovou hodnotu smluv, instituci věna, jak často si snoubenci přinášeli do manželství movitý a nemovitý majetek a jak často finanční obnos. Na závěr uvádím zajištění partnera pro případ smrti jednoho z manželů, které bylo nedílnou součástí svatebních smluv.

Čtvrtá část mé práce se soustřeďuje na problematiku posledních vůlí. Ty nejprve představuji v kontextu raně novověké společnosti a jejího vnímání a přístupu ke smrti. Následně popisuji vznik testamentu a celý testamentární proces zakotvený v městském právu. Uvádím také osoby figurující v testamentárním procesu - samotné testátory a jejich rodinný stav v době sepisování poslední vůle, osoby svědků a pozůstalých. Velkou část práce zabírá opět diplomatická analýza pramene spojená s pojednáním o podobě a struktuře peckovských testamentů. Informuji o výskytu datace, intitulace a jednotlivých formulací areng, invokací a formulí sana-mente. V závěrečné části soustředím pozornost na vlastní dispozice testamentů. Zajímá mě, komu testátoři odkazovali svůj majetek, zda odkazy směřovaly k rodinným příslušníkům, charitativním institucím či církvi. Věnuji se tomu, jaký druh majetku byl odkazován, zda nemovitost, předměty či hotové peníze. Pojednávám také o dlužích, které byly častou součástí kšaftů, a finančních obnosech odkazovaných na pohřební výdaje.

Tato práce si klade za cíl odpovědět na následující otázky. Jakou výpovědní hodnotu mají svatební smlouvy a testamenty z Pecky z 18. století v porovnání s již probádanými oblastmi. Zda potvrzují již zveřejněné výsledky a shodují se s nimi, nebo se v něčem liší a přináší nový poznatek do studia o těchto pramenech. Další otázkou je, jakou výpovědní hodnotu mají pro obyvatele městečka Pecky svatební smlouvy a testamenty v porovnání se sebou samými. Co nám mohou o obyvatelích prozradit a co mají tyto právní dokumenty vzniklé na počátku dospělého života a na jeho konci společného.

Pro lepší pochopení statistických údajů, jichž je v práci mnoho, jsou do textu průběžně vkládány tabulky a grafy.

1. DĚJINY MĚSTEČKA PECKY DO KONCE 18. STOLETÍ

1.1 Vývoj městečka Pecky a jeho držitelé do konce 18. století

Městečko Pecka leží v Podkrkonoší mezi Novou Pakou a Dvorem Králové v jičínském okrese. Obec je členem svazku obcí Novopacko a má kolem 870 obyvatel, spolu se spádovými obcemi téměř 1300 obyvatel. K městečku patří obce Bělá u Pecky, Staňkov, Kal, Vidonice, Bukovina, Arnoštov a Horní Javoří.⁷ Nad městečkem se tyčí stejnojmenný hrad, který je dnes z většiny pouhá zřícenina. Původ jména je odvozen od kopce, který svým tvarem připomíná pecku, proto se v minulosti hradu říkalo „na Pecce“. Právě pojmenování hradu bylo zřejmě přeneseno i na městečko.

Existence osady Pecky a její počátky jsou spojeny s dějinami zdejšího hradu, který byl pravděpodobně postaven na počátku 14. století některým pánem z Vartemberka na místě staršího sídla.⁸ Jiří Červenka však uvádí, že osídlení zdejšího okolí spadá do mnohem staršího data. Archeologické průzkumy zde dokládají existenci zemědělských sídlišť Slovanů již v 7. a 8. století.⁹ Literatura se rozchází v přesném roku založení hradu, ale shoduje se, že prvním doloženým držitelem Pecky byl v roce 1322 Budivoj či Buzek z Pecky, příbuzný pánů z Železnice.¹⁰ Osada vzniklá v podhradí se zřejmě utvářela kolem kostela sv. Bartoloměje a fary, jejichž existence je doložena od roku 1350. Postupný rozvoj vesnice sloužící jako řemeslné zázemí pro hrad vedl k povýšení na městečko, Pecka je tak uváděna prvně v roce 1382.¹¹ Jak již bylo uvedeno, prvními doloženými vlastníky Pecky byli páni ze Železnice, tento rod erbu orlice vlastnil panství téměř 200 let. Z rodu vynikl například Jarek ze Železnice, jenž byl držitelem Pecky od r. 1407. Byl horlivý přívrženec katolické strany a během husitských bouří stál na straně Panské jednoty. Bránil Pecku proti Sirotkům,

⁷ O městečku Pecka - současnost.[cit. 2012 -04-10]. URL <<http://www.obec-pecka.cz/soucasnost>>

⁸ ČESAKOVÁ, Markéta - HELIGEROVÁ, Milena – KRAUSOVÁ, Jana. *Inventář*. s. 1. Ottův slovník naučný uvádí, že Pecka byla původně královským majetkem a roku 1270 byla zastavena Jaroslavovi z Jablonné, jehož potomci drželi hrad až do 15. století a psali se „z Pecky“. *Ottův slovník naučný: Ilustrovaná encyklopedie obecných vědomostí*. 19. díl. P – Pohoř. Praha, 1902. s. 381. O Pecce jako původním majetku koruny a následných pánech z Jablonné píše ve své práci i ČÍP, František – JÍRA, Josef. *Dějiny panství*. s. 387 – 388.

⁹ ČERVENKA, Jiří. *Pecka*. Plzeň, 2003. s. 13. ISBN 80-7238-266-7.

¹⁰ Založení hradu je ale pravděpodobně staršího data a výzkumy naznačují, že hrad mohl být založen již před rokem 1278 a to samotným Přemyslem Otakarem II. k ochraně obchodní stezky a zlatých dolů v nedaleké Stupné. In KOCIÁNOVÁ, Věra. – HOUŠKOVÁ, Daniela. – TOMÍČEK, Tomáš. *Hrad Pecka*. s. 5. Budivoje z Pecky jako prvního držitele uvádí většina literatury, např. i SEDLÁČEK, August. *Hrady, zámky a tvrze*. s. 104, který informace o pánech z Jablonného považuje za bajky.

¹¹ ČESAKOVÁ, Markéta - HELIGEROVÁ, Milena – KRAUSOVÁ, Jana. *Inventář*. s. 1.

když byl hrad v roce 1432 obléhán. Hrad sice ubránil, ale musel na svém panství povolit přijímání pod obojí.¹²

V první polovině 15. století přešla držba panství skrze Jarkovu vnučku Kateřinu (syn Vaněk neměl mužské potomky) na Protivu z Rožmitálu a následně roku 1473 na jeho bratra Lva z Rožmitálu. Ten prodal hrad Pecku i s panstvím v roce 1481 Mikuláši mladšímu Hořickému z Hořic. Za krále Jiřího z Poděbrad byl hofmistrem, purkrabím hradeckého kraje a od roku 1502 nejvyšším písařem království Českého. V té době byl hrad rozšířen a byly na něm provedeny pozdně gotické úpravy. Po smrti Mikuláše Hořického v roce 1515 se na něm za krátkou dobu vystřídal několik majitelů.¹³

Mikulášův syn Vilém prodal Pecku tři roky po otcově smrti Mikulášovi Libákovi z Radovesic, který vlastnil hrad do své smrti v roce 1524. Na hradě však příliš nepobýval, z důvodu služby královského prokurátora v Praze. Následně koupil Pecku Jindřich Kutnauer z Kutnova, purkrabí hradeckého kraje a následně karlštejnský purkrabí. Účastnil se bitvy u Moháče po boku krále Ludvíka Jagellonského a tam také roku 1526 padl. Podle jeho závěti připadlo peckovské panství Zikmundovi z Košíně a Píramu Kapounovi ze Svojkova. Píram Kapoun po vyplacení Zikmunda vládl na Pecce do roku 1532, kdy panství prodal Janu Litoborskému z Chlumu. V té době bylo peckovské panství již poměrně rozsáhlé, Jan navíc vlastnil i panství novoveské. Po jeho smrti synové panství rozprodali. Jádrem peckovského panství i s hradem prodali roku 1543 Jindřichovi Škopkovi z Bílých Otradovic. Rod Škopků vlastnil panství až do roku 1612 a právě za působení tohoto rodu byl hrad přebudován na reprezentativní renesanční zámek se čtyřmi obytnými paláci. Jeden z Jindřichových synů se také zasloužil o přestavbu původně dřevěného kostela v Pecce na kostel kamenný. Od roku 1604 Škopkové spoluvlastnili panství s jeho nejznámějším majitelem Kryštofem Harantem z Polžic a Bezdruzic.¹⁴

Kryštof Harant,¹⁵ český šlechtic, diplomat a cestovatel, se po smrti své první manželky podruhé oženil, a to roku 1603 s Barborou Miřkovskou z Tropčic, vdovou po Karlu Škopkovi. Po její smrti v roce 1607 se stal vlastníkem poloviny peckovského panství, které bylo původně rozděleno mezi Karla Škopka a jeho nevlastního bratra Adama. Potřetí se Kryštof Harant oženil v roce 1609 s Annou Salomenou Hradištskou z Hořovic, která roku 1612

¹² KOCIÁNOVÁ, Věra. – HOUŠKOVÁ, Daniela. – TOMÍČEK, Tomáš. *Hrad Pecka*. s. 47. Podrobněji se zmiňuje také SEDLÁČEK, August. *Hrady, zámky a tvrze*. s. 104.

¹³ BENČ, Bohuslav. *Novopacko*. s. 35.

¹⁴ KOCIÁNOVÁ, Věra. – HOUŠKOVÁ, Daniela. – TOMÍČEK, Tomáš. *Hrad Pecka*. s. 48 - 49. Podrobněji SEDLÁČEK, August. *Hrady, zámky a tvrze*. s. 104 – 106.

¹⁵ O osobě Kryštofa Haranta např. KOLDINSKÁ, Marie. *Kryštof Harant z Polžic a Bezdruzic: cesta intelektuála k popravišti*. Praha – Litomyšl, 2004. ISBN 80-7185-537-5.

odkoupila od Adama Škopka jeho díl majetku, čímž došlo opět ke spojení hradu Pecka s panstvím.¹⁶ Pecka a okolí zažívalo za Kryštofa Haranta hospodářský rozmach, který byl ukončen Staroměstskou exekucí v roce 1621, kdy byl Harant popraven za účast na povstání českých stavů v letech 1618 – 1620. Za třicetileté války v letech 1618 až 1648 Pecku několikrát zpustošili Švédové a ani později neunikla vojenskému plnění. Po smrti Kryštofa Haranta byla jeho polovina panství prodána jeho manželce Anně Salomeně, která přestoupila ke katolictví a roku 1625 se znovu provdala za Heřmana Černína z Chudenic.¹⁷ Ještě před svou svatbou prodala z donucení peckovské panství roku 1624 Albrechtovi z Valdštejna¹⁸ za 130 000 kop míšeňských. Valdštejn připojil Pecku ke svému frýdlanstskému knížectví, ale již 8. prosince 1627 toto panství, hrad i s městečkem Pecka spolu s 11 vesnicemi (Lhota u Pecky, Vidoničky, Staňkov, Borovnice, Videchov, Videchovice, Bělá, Štikov, Radkyně, Černín a Stupný) a 4 dvory (Pecka, Nový dvůr, Nedařice a Černín) daroval nově založenému klášteru ve Valdicích u Jičína.¹⁹

Kartuziáni²⁰ drželi panství až do zrušení tohoto kláštera r. 1782, panství dále rozšířili o Radim a okolní statky Sobčice, Podhorní Újezd, Ostroměš, Hradištko a Vojice, naopak Černín a Nový dvůr prodali.²¹ Državy věnované kartuziánům od Albrechta Valdštejna byly právně potvrzeny až roku 1635 Ferdinandem II. V letech 1638 – 1648 bylo celé okolí Pecky osmkrát navštíveno Švédy. Za třicetileté války byli do opuštěných statků přiváděni němečtí kolonisté, a tak se značná část panství poněmčila. Na peckovském zámku sídlil purkrabí s písařem a čeledí, ale často zde sídlili i kartuziánští převorové. Udržovali však jen část zámku a sídlo pustlo.²² Bohuslav Benč uvádí, že převor valdického kláštera Filip Bušek změnil v roce 1633 starý městský znak. Původní znak s věžemi, štítem a letopočtem uprostřed nahradil v místě štítu motivem pŕlměsíce nesoucím Pannu Marii s Ježíškem a přidal tam písmena F. P. B. P., tzn. „Fecit Philipus Buschek Prior“ (v překladu udělati dal Filip Bušek,

¹⁶ ČESAKOVÁ, Markéta. - HELIGEROVÁ, Milena. – KRAUSOVÁ, Jana. *Inventář*. s. 4.

¹⁷ Heřman Černín z Chudenic patřil po bitvě na Bílé hoře k nejvýznamnějším šlechticům v Čechách. Byl místodržícím Království českého, později nejvyšší dvorský sudí a od roku 1651 nejvyšší hofmistr Království českého. Koncem 16. století byl také švagrem Kryštofa Haranta a doprovázel ho na cestě do Svaté země. Více o něm např. KALISTA, Zdeněk. *Čechové, kteří tvořili dějiny světa*. 3. vydání. Praha, 2009. ISBN 978-80-7407-055-6. s. 198.

¹⁸ Český vojevůdce a politik, nejvyšší velitel císařských vojsk během třicetileté války. Podrobně o něm např. JANÁČEK, Josef. *Valdštejn a jeho doba*. 2. vydání. Praha, 2003. ISBN 80-86328-17-1.

¹⁹ SEDLÁČEK, August. *Hrady, zámky a tvrze*. s. 106 – 108.

²⁰ Kartuziáni – církevní řád, jehož zakladatelem byl svatý Bruno. Do Čech byla tato řehole uvedena za krále Jana Lucemburského, v roce 1342. Povolal je z Francie do Čech, kde pro ně založil kartouzu Hortus s. Mariae na pražském Smíchově. V době husitských bouří byla kartouza zničena. V roce 1627 Albrecht z Valdštejna založil druhou kartouzu ve Valdicích u Jičína, která byla v roce 1782 zrušena císařem Josefem II. *Ottův slovník naučný: Ilustrovaná encyklopedie obecných vědomostí*. 14. díl. Kartel – kraj. Praha, 1899. s. 11-12.

²¹ ČESAKOVÁ, Markéta. - HELIGEROVÁ, Milena. – KRAUSOVÁ, Jana. *Inventář*. s. 4.

²² ČÍP, František – JÍRA, Josef. *Dějiny panství*. s. 406.

převor).²³ Po zrušení valdického kláštera kartuziánů se peckovské panství stalo majetkem náboženského fondu, který panství spravoval až do roku 1824. Císařští úředníci spravující hrad Pecku přispěli ke zničení hradu, místo jeho udržování platili ročně 200 zl. na jeho ničení. Z hradního kamene byly například postaveny dva domky v Pecce.²⁴ V roce 1824 panství získal ve veřejné dražbě kníže Ferdinand z Trauttmansdorffu a Pecka byla připojena k panství Kumburk-Úlibice.²⁵

1.2 Vnitřní poměry a správa v Pecce v raném novověku

Přestože byla Pecka největším sídlištěm celého panství, nebyla příliš vlivným hospodářským střediskem, nestala se centrem obchodu ani exportních řemesel. Její význam byl zastíněn okolními městy, především Novou Pakou a Jičínem. Před třicetiletou válkou nemáme v Pecce mnoho dochovaných záznamů o hospodářství. V roce 1433 k obci patřily dva rybníky, les s lomem, pivovar, pila, pole a pozemky kolem městských ohrad. V době, kdy bylo panství darováno kartuziánům, je jako městský majetek jmenován pivovar, lom na mlýnské kameny a dva rybníky.²⁶ V tereziánském katastru v části dominikál jsou uváděny majetky k panství Radim, Pecka a Vojice. K Pecce je jako církevní majetek uváděn farní kostel sv. Bartoloměje, dalším majetkem je vrchnostenský mlýn a pivovar. Rybníky jsou uváděné jmenovitě pro celé panství. Tereziánský katastr také rozděluje půdu na vrchnostenskou, církevní a obecní a u jednotlivých polí, lesů a luk uvádí přesnou rozlohu.²⁷

Nemalý příjem pro Pecku v 18. století znamenal panský pivovar. Původně byl pivovar v držení měšťanů a opatřen právem mílovým, ale během třicetileté války zpustl. Noví majitelé panství, kartuziáni, pivovar znovu zprovoznili v roce 1635 a vařili v něm pivo až do roku 1782. Pivovar v roce 1701 vyhořel, ale byl záhy obnoven a od roku 1720 stál v Pecce již kamenný pivovar. K pivovaru patřila i chmelnice. Právo vaření piva si kartuziáni ponechali až do zrušení kláštera v 80. letech 18. století.²⁸ Dalším městským majetkem, který darováním přešel na kartuziány, byl peckovský mlýn, jehož činnost je doložena již od roku 1322. Mlýn

²³ BENČ, Bohuslav. *Novopacko*. s. 36.

²⁴ ČÍP, František – JÍRA, Josef. *Dějiny panství*. s. 407.

²⁵ ČESAKOVÁ, Markéta. - HELIGEROVÁ, Milena. – KRAUSOVÁ, Jana. *Inventář*. s. 8.

²⁶ Tamtéž. s. 6.

²⁷ CHALUPA, Aleš a kol. (edd.). *Tereziánský katastr český. Svazek 3. Dominikál*. Praha, 1970. s. 125.

²⁸ BENČ, Bohuslav. *Novopacko*. s. 36.

od řádu koupil roku 1779 Jan Jiří Rucker. Dalším zdrojem vrchnostenských příjmů byl solný obchod, který vrchnost držela až do roku 1761, kdy jej kartuziáni přepustili městečku.²⁹

Obraz o hospodářské situaci a řemeslné výrobě v městečku v 17. a 18. století si můžeme udělat z údajů uvedených v berní ruli a tereziánském katastru. Berní rula z let 1653-1656 dokládá úpadek řemesel po třicetileté válce. V Pecce je pro toto období zaznamenáno 38 hospodářů, rozdělených podle velikosti gruntů na 8 sousedů, z nichž jsou dva řemeslníci, a sice pekař a řezník, dále je uvedeno 22 chalupníků, z nichž se řemesly zabývá jen 9, byli jimi 1 kovář, 2 ševci, 2 řezníci, 2 krejčí, 1 tkadlec a 1 pekař. Další skupinou byli zahradníci, kterých bylo v Pecce celkem 8, z nichž se řemeslem zabývali dva, jednalo se o 1 bednaře a 1 tkalce. Po třicetileté válce je v Pecce uváděno 12 pustých usedlostí. Obyvatelé Pecky se živili především zemědělstvím. Se zemědělstvím také souvisí chov dobytka, který mohl být částečným zdrojem obživy. V Pecce byl nevyšší počet krav, celkem 77 kusů, na druhém místě jsou zastoupeny jalovice, celkem 45 kusů. Počet prasat a ovcí je nulový. Obyvatelstvo se také zabývalo předěním a tkalcovstvím, které bylo na Peckovsku velmi rozšířené. V berní ruli však není evidováno pěstování lnu a konopí, což by mohlo napomoci tvrzení, že se osedlí živili také textilní výrobou.³⁰

Pokud údaje z berní ruly porovnáme se záznamy z tereziánského katastru z roku 1713, zjistíme, že se celková situace městečka příliš nezměnila, a stále si budeme klást otázku, čím se obyvatelé Pecky vlastně živili. Během let 1654 - 1713 zaznamenalo městečko přece jen nějaký nárůst, počet domů se zvětšil více jak jedenkrát. Je uváděno 84 domů a 484 obyvatel.³¹ Tereziánský katastr, tedy rustikální fáse z roku 1713, uvádí jmenovitě výčet 94 poddaných, které dělí oproti berní ruli pouze do dvou kategorií. Na chalupníky, kterých uvádí 62, a domkáře, kterých je 32. Podle fáse žilo v Pecce ještě také 6 podruhů. Dále je ve fási zaznamenána rozloha a bonita půdy. Celkem je za produktivní půdu označeno 312 strychů z celkové rozlohy, 12,5 strychů je půda zarostlá a přes 108 strychů je půda ležící ladem. Dalším údajem ve fási je počet hospodářských zvířat. Chalupníci vlastnili celkem 11 koní do tahu a 1 vola, dále pak 89 kusů krav a 14 jalovic. Počet ovcí a prasat se nijak nelišil od berní ruly, je opět nulový. Nově byly ve fási zaznamenány kozy, které patřily chalupníkům, bylo jich 30 kusů.³²

V kolonce adminikula, která charakterizovala specifické místní poměry v zemědělské výrobě, se nachází v případě Pecky písmena dPk, která znamenají, že v Pecce se dařilo

²⁹ ČESAKOVÁ, Markéta. - HELIGEROVÁ, Milena. – KRAUSOVÁ, Jana. *Inventář*. s. 6.

³⁰ VONDROUŠOVÁ, Petra. *Demografický vývoj*. s. 91 – 94.

³¹ KUČA, Karel. *Města a městečka*. s. 87.

³² VONDROUŠOVÁ, Petra. *Demografický vývoj*. s. 99 - 102.

dobytkářství a předení. Písmeno k zahrnuje komerční možnosti, tedy obchod, což v případě Pecky, která nebyla zrovna rozvinutým obchodním centrem, může být zavádějící. Jedná se pravděpodobně o možnosti spojené s textilní výrobou, která byla na Peckovsku rozvinutější než ostatní řemesla, jak dokládají následující řádky. V tereziánském katastru jsou zapsáni tito řemeslníci – 1 mydlář (mydlárna založena r. 1756), 4 pekaři, 2 truhláři, 1 perníkář, 8 tkalců, 1 kovář, 9 punčochářů, 1 kramář, 2 krejčí, 5 ševců, 1 bednář, 1 zámečnick. Ve fasi je ještě uveden 1 vinopalník (tkadlec), 1 kovář, 5 punčochářů, 2 krejčí, 1 švec, 1 obchodník s koňmi, 3 prachaři (peckovská prachárna uváděna od r. 1731), 9 nádeníků, 1 panský mlynář, 1 správce kartouzský, 1 zámečnick, 2 hrnčíři a 6 podruhů, z toho 1 tkadlec, 1 kovář, 1 krejčí, 1 hrnčíř, 1 punčochář a 2 žebráci. V katastru je také uvedeno, že ostatní obyvatelé, ale i někteří z již uvedených řemeslníků se živí předením. Ve fasi tereziánského katastru je také zmíněno, že městečko Pecka má právo dvou trhů, které připadají na středu a sobotu, ale s ohledem na špatné časy se trhy nekonají.³³ Karel Kuča uvádí, že právo dvou výročních trhů mělo městečko od roku 1651, kdy jej udělil Ferdinand III., toto právo bylo potvrzeno císařem Josefem II. v roce 1786 a Františkem II. v roce 1798.³⁴ Nejvýrazněji bylo na Pece zastoupeno punčochářské řemeslo, kterým se zabývalo celkem 15 osob, na druhém místě jsou pak tkalci. Podstatněji se tedy zdejší obyvatelstvo věnovalo zpracování lnu a vlny. Přičemž je potřeba zdůraznit, že jak tkalci, tak punčocháři i ostatní obyvatelé zabývající se výrobou textilu a oděvů, museli pracovat pro širší trh, zatímco ostatní řemesla zastoupená na Pece malým počtem osob pracovala pravděpodobně pro trh lokální.

V etnografickém atlase³⁵ můžeme vyčíst další informace o hospodářské situaci v Pece, ale příliš konkrétních dat tu nenajdeme. Podle mapy č. 18 leží Pecka v textilní oblasti, která zahrnuje Chrudimský kraj, severní část Bydžovského, Litoměřicko a Hradecko. V této oblasti je zpracování lnu a konopí uváděno jako hlavní a doplňkový zdroj obživy obyvatel.³⁶ Co se týče punčochářství na panství, Pecka spolu s Novou Pakou patří do oblasti, kde je punčochářství zaznamenáno poměrně výrazně. Je ovšem známo, že pletení punčoch a celkově řemeslo tkalců bylo zastoupeno ve většině krajů. Punčochy byly zhotovovány v rámci domácí práce i místního řemesla. Domácí produkce byla zpravidla doplňována prodejem kvalitnějších výrobků z významných produkčních center v zemi. Prodej pletených

³³ CHALUPA, Aleš a kol. (edd.). Tereziánský katastr český. Svazek 1. Rustikál (kraje A – CH). Praha, 1964. s. 179.

³⁴ KUČA, Karel. Města a městečka. s. 88. Sommer zmiňuje vedle dvou výročních trhů, konaných v pondělí po Třech králich a v pondělí po Letnicích, také týdenní trh konaný ve středu. In SOMMER, Johann. Gottfried. Das Königreich Böhmen 3. Bidschower kreis. Prag, 1835. s. 151.

³⁵ MARTÍNEK, Zdeněk. Etnografický atlas Čech, Moravy a Slezska III. Řemeslná, domácí a manufakturní výroba a obchod v Čechách v letech 1752 – 1756. Praha, 2002. ISBN 80-85010-16-X.

³⁶ Tamtéž. Mapa č. 18.

punčoch probíhal především v rámci oblastního trhu – v místě výroby, v okolí a na okolních jarmarcích.³⁷ Otázkou zůstává, kam směřovala produkce z Pecky. Kde se konaly trhy, při nichž jednotliví řemeslníci a obyvatelé mohli obchodovat se svými výrobky. Většina pramenů se shoduje, že městečko sice mělo práva výročních a týdenních trhů, ale že se s ohledem na špatné časy nekonají.³⁸ Z toho logicky vyplývá, že řemeslná výroba a domácí plátenická výroba vyráběla především pro trhy mimo Pecku. Zde se jako jedna z nejbližších možných větších lokalit nabízí Nová Paka nebo Jičín.³⁹ Síť tržních středisek byla závislá na feudálních hospodářských privilegiích, ať už se týkala trhů týdenních nebo výročních jarmarků. Jak již víme, Pecka sice tato práva měla, ale trhy se nekonaly, proto se tedy obyvatelé museli zaměřit mimo místní trhy, tedy na trhy oblastní. Josef Petráň uvádí, že tržní okruhy byly porušovány obyvateli chudších horských krajin, kteří v době nižších cen přicházeli do větších tržních center a nakupovali zde obilí. Obyvatelé Podkrkonoší za účelem obchodu často navštěvovali právě trhy v Jičíně, který byl tržním střediskem dané oblasti.⁴⁰

S řemesly jsou v raném novověku neodmyslitelně spjaty cechy. I v Pecce docházelo ke spojování řemesel v rámci cechovního zřízení. Cech byl závaznou privilegovanou korporací různých živnostníků, vnitřně nesvobodnou, navenek se tvářící rovnostářsky a bratrsky. Jeho označení pochází od slova znamení či cejch, kterým se od sebe jednotlivé cechovní spolky lišily.⁴¹ Před vznikem cechů v Pecce byli peckovští řemeslníci členy okolních cechů. Nejstarším cechovním zřízením byl cech spojených řemesel, který byl nazýván cech šestera řemesel. Sdružoval kováře, koláře, zámečníky, bednáře, truhláře a zedníky na celém panství. Artikule cechu pochází z roku 1674. V době úpadku cechů na konci 18. století cech sdružoval i ostatní řemeslníky, kteří neměli v městečku zřízený samostatný cech, např. sklenáře, hrnčíře, bečváře, tesaře, koželuhy a soustružníky. V roce 1676 vznikl cech punčochářů, krejčích, ševců a tkalců. V roce 1710 převor Miller potvrdil artikule pekařům a mlynářům, v jejich cechu se sdružovali i perníkáři a krupaři. V roce 1754 byl založen cech řezníků. Peckovská cechovní zřízení zpočátku sdružovala řemeslníky celého panství Radim a Pecka. Teprve od druhého desetiletí 18. století dochází k postupnému osamostatňování cechů v Radimi a ve

³⁷ Tamtéž. s. 191.

³⁸ Tak uvádí např. CHALUPA, Aleš a kol. (edd.). *Tereziánský katastr. Svazek 1.* s. 179. Nebo SOMMER, Johann. Gottfried. *Das Königreich Böhmen.* s. 151.

³⁹ Jičín jako spádové tržní středisko pro své okolí uvádí i PETRÁŇ, Josef. Ceny obilí a tržní okruhy v Čechách v 18. a počátkem 19. století. In *AUC. Philosophica et historica 3. Problémy cen, mezd a materiálních podmínek života lidu v Čechách v 17. – 19. století. II.* Praha, 1977. s. 24.

⁴⁰ Tamtéž. s. 15 a 28.

⁴¹ *Ottův slovník naučný: Ilustrovaná encyklopedie obecných vědomostí.* 5. díl. C – Čechůvky. Praha, 1892. s. 260.

Valdicích. Cechy byly definitivně zrušeny císařským patentem z roku 1859 a na jejich místě vznikla společenstva.⁴²

V 18. století se v městečku výrazně pozměnila i městská zástavba. K roku 1654 náleželo k Pecce pouhých 38 domů, ale v roce 1713 čítala Pecka už 84 domů a před koncem 18. století (1790) zde bylo již 152 domů.⁴³ Během správy kartuziánů byla také započata stavba nové radnice (1688), školy (1697) a v roce 1699 byla postavena nová fara. Kartuziáni za svého působení opravili vodovod a přivedli do hradu a městečka vodu, druhý vodovod vybudovali od městské kašny na faru, v letech 1688 – 1700. V roce 1712 byla radniční věž osazena hodinami. Ovšem za největší stavební počín kartuziánů lze považovat výstavbu nového barokního kostela s freskami Václava Kramolína na místě původního kamenného kostelíka v letech 1748 – 58. Čím více se kartuziáni starali o městečko a kostel, tím více zanedbávali od 18. století hrad.⁴⁴

Rozvoj městečka během kartuziánské správy byl také ztížen neutěšenou politickou a hospodářskou situací v celé zemi. Velkou újmu zaznamenalo městečko již za třicetileté války, kdy byla Pecka několikrát vypálena Švédy. V letech 1738 – 1739 se zase obyvatelé potýkali s finančními následky války s Osmanskou říší. Válečné události ovlivnily zdejší život ještě v letech 1740–1748, v průběhu války o dědictví rakouské, a následně i v letech 1756–1763 za války sedmileté. Ovšem důsledky těchto válečných konfliktů s Pruskem nebyly tak hrozné jako po válce třicetileté. Městečko bylo za válek nuceno několikrát poskytnout zázemí vojenským jednotkám a hradit náklady spojené s ubytováním a výživou vojáků a jejich koní. Roku 1758 zde pobývala rakouská armáda. Z důvodu velkého množství raněných vojáků tu byla zřízena i polní nemocnice a také vojenský hřbitov, neboť úmrtnost byla velká. S vojskem do městečka přišly i různé nákazy, které zachvátily i civilní obyvatelstvo. Nedlouho poté městečko opět obsadilo pruské vojsko a Pecka musela zaplatit výpalné přes dvacet dukátů. Další ranou pro Pecku byla velká neúroda v letech 1771 – 1773, která postihla celé území Čech a měla za následek hladomor. Událostí, která se odrazila na Pecce, byla také selská bouře nespokojených poddaných v bydžovském a hradeckém kraji v roce 1775. Dne 20. března 1775 přitáhly k Pecce houfy vzbouřených sedláků z Třemešné a okolí Dvora Králové. Rozbouřené davy vnikly do vrchnostenské kanceláře na hradě a surově zbily

⁴² COGANOVÁ, Daniela. *Správní vývoj*. s. 57 – 58.

⁴³ KUČA, Karel. *Města a městečka* s. 90.

⁴⁴ BENČ, Bohuslav. *Novopacko*. s. 37.

městského písaře. V Pecce se k nim přidal další lid, který s nimi také potom pokračoval dál přes Bělou směrem na Novou Paku, kde však jejich pout' skončila.⁴⁵

Náboženskou situaci v Pecce a na celém panství bychom mohli zjistit ze soupisu poddaných podle víry z roku 1651, bohužel ten se pro Pecku nedochoval. Jak už bylo výše naznačeno, během husitských bouří byla peckovská fara nejprve katolická, ale později musel Jarek ze Železnice povolit víru kališnickou. Za držby Mikuláše Hořického z Hořic, který byl horlivým přívržencem strany podobojí, se stal kostel v Pecce protestantským.⁴⁶ Před třicetiletou válkou ještě za vlády Rudolfa II. panovala značná náboženská svoboda pro vrchnost a velká část Novopacka byla protestantská, poddaní se dle zákona museli hlásit k víře svých pánů, ale jaká byla pravá víra poddaného obyvatelstva, lze jen těžko určit. S příchodem třicetileté války se situace změnila a poddaný lid, který se svými vrchnostmi přestoupil k protestantství, byl násilím nucen ke katolické víře. Během války také většina farností osiřela, protože nebyla náhrada za uprchlé faráře. V celém okolí zůstal pouze peckovský evangelický farář Kryštof Steinsberger, který roku 1622 přestoupil ke katolictví. S válkou třicetiletou a nejbližšími léty po jejím skončení je také spojena důsledná rekatolizace. V této době Pecka patřila pod správu valdického kláštera, která vyvíjela na rekatolizaci panství velký tlak. František Číp uvádí, že panství Pecka spolu s Kumburkem a Úlibicemi patřila k oblasti s největším počtem nekatolíků. K roku 1652 zmiňuje na panství radimsko-peckovském 868 kacířů obrácených na katolickou víru.⁴⁷ Ovšem na základě nedatovaného opisu soupisu nově obrácených na víru z Hradeckého kraje, který sepsala reformační komise ve složení Rudolf Roder z Felsburku a Mikuláš ze Schönfeldu, bylo na panství Radim a Pecka 480 katolíků a žádný nekatolík.⁴⁸ Kázání v kostele byla od poloviny 18. století vedena ve dvou jazycích – česky i německy. Pecku během správy duchovenské vrchnosti navštívili třikrát jezuité. Prvně v roce 1743, podle peckovské pamětní knihy se této návštěvy měl účastnit i páter Koniáš. Druhá vizitace měla proběhnout v roce 1766 a naposledy navštívili jezuité Pecku v roce 1768 a po dobu dvou týdnů vedli kázání

⁴⁵ ČESAKOVÁ, Markéta. - HELIGEROVÁ, Milena. – KRAUSOVÁ, Jana. *Inventář*. s. 5 – 6.

⁴⁶ JOHNOVÁ, Blanka. *Inventář farní úřad Pecka 1707 – 1949*. SOKA Jičín, Nová Paka, 1961. s. 1.

⁴⁷ ČÍP, František – JÍRA, Josef. *Dějiny panství*. s. 569 – 570, 577. Podrobnější informace o dějinách peckovské farnosti COGANOVÁ, Daniela. *Správní vývoj*. s. 61 – 66.

⁴⁸ COGANOVÁ, Daniela. *Správní vývoj*. s. 61. Coganová informace uvádí ze zdroje: ČAŇOVÁ, Eliška (ed.) *Zpovědní seznamy 1628–1670 III*, Praha 1983, s. VIII a 289. E. Čaňová závěrečnou zprávu komise datovala také do roku 1652. Informace o náboženské situaci v Pecce jsem hledala také v topografiích u Schallera (SCHALLER, Jaroslav. *Topographie des königreichs Böhmen. Bidschower kreis*. Prag und Wien, 1790) a Sommera (SOMMER, Johann. *Gottfried. Das Königreich Böhmen.*), ale ani jeden zdroj neuvádí bližší informace k počtu katolíků a nekatolíků na panství.

v provizorní kapli na náměstí. Na upomínku návštěvy nechali postavit v městečku památný kříž.⁴⁹

Informace o peckovské městské správě jsou velmi nesouvislé až do počátku 17. století. O Pecce jako o městečku však máme zmínky už v roce 1382 (in oppido Peczka). Počátkem 15. století se v pramenech objevuje Jarek, purkrabí z Pecky, jemuž byla městská správa zřejmě podřízena.⁵⁰ Příčinou nedochování materiálu o peckovské městské správě jsou pravděpodobně požáry. První zaznamenaný požár zasáhl Pecku v roce 1643 a zničil čtyři pětiny městečka, kde byla většina domů dřevěných. Podruhé Pecku postihl požár v roce 1830, vznikl na radnici a z ní se rozšířil až ke hradu, který značně poškodil.⁵¹ Záznamy městských knih zmiňují městské úředníky souvisleji od roku 1609. Nejprve úředníků nebylo mnoho, je zmiňován purkmistr⁵², jeden či dva konšelé a městský písař. Od roku 1617 lze sledovat také řadu rychtářů⁵³ působících v Pecce. Od roku 1720 se v záznamech objevují vypsání městští úředníci – purkmistr, první konšel a 10 dalších konšelů, dále pak městský písař, starší obecní, starší rychtář a policejní komisař.⁵⁴ Veškerá písemná produkce purkmistrovského úřadu sedmnáctého století vznikala v domě purkmistra či písaře nebo v purkrabské kanceláři na zámku. O existenci radnice před rokem 1690 se prameny nezmiňují. K její výstavbě došlo za převora Petra Burjanského roku 1690. Teprve tímto krokem získala peckovská městská kancelář patřičné reprezentativní zázemí. Od 17. století je patrný značný vliv vrchnosti, která zasahovala do vyřizování sporů prostřednictvím purkrabské kanceláře. Vzájemné prolínání vrchnostenské a městské správy bylo charakteristickým rysem poddanského městečka až do konce 17. století. Tehdy došlo k posílení pozice městské samosprávy a zásahů ze strany purkrabího ubývalo. O jejím úplném osamostatnění od vrchnostenské správy však nemohla být řeč.⁵⁵

V Pecce existovaly obecní majetky spravované samosprávou pod dohledem vrchnosti a dominikální majetky, které patřily pod přímou správu purkrabího, společně s ostatními vrchnostenskými statky na peckovském panství. V městských knihách bylo zachyceno

⁴⁹ COGANOVÁ, Daniela. *Správní vývoj*. s. 61.

⁵⁰ ČESAKOVÁ, Markéta - HELIGEROVÁ, Milena – KRAUSOVÁ, Jana. *Inventář*. s. 6.

⁵¹ COGANOVÁ, Daniela. *Správní vývoj*. s. 37.

⁵² Purkmistr byl původně první správní úředník ve městě, česky zvaný starosta. Jeho pravomoc se však od 16. století zmenšovala a ustupovala rychtářskému a nově vzniklému primátorskému úřadu. In *Ottův slovník naučný: Ilustrovaná encyklopedie obecných vědomostí*. 20. díl. Pohora – Q.v. Praha, 1903. s. 1002. Podrobněji o úřadu purkmistra také WINTER, Zikmund. *Kulturní obraz českých měst: Život veřejný v XV. a XVI. věku: mezi roky 1420-1620*. Díl první. Praha, 1890. s. 671 – 687.

⁵³ Rychtář měl ve městě dohled nad nižším soudnictvím, podílel se na správě města a zastupoval ve městě vrchnost. Podrobněji WINTER, Zikmund. *Kulturní obraz českých měst. Život veřejný v XV. a XVI. věku: mezi roky 1420 – 1620*. Díl druhý, Praha 1892. s. 3 – 27.

⁵⁴ ČESAKOVÁ, Markéta. - HELIGEROVÁ, Milena. – KRAUSOVÁ, Jana. *Inventář*. s. 4.

⁵⁵ COGANOVÁ, Daniela. *Správní vývoj*. s. 39.

kompletní složení městské rady pouze v rámci zápisů významných událostí. První takový záznam byl učiněn v souvislosti s dostavěním nové šibenice roku 1686. V záznamu je složení rady - purkmistr, deset konšelů a rychtář a spoluradní v jedné osobě. Na základě nepravidelně dochovaných zápisů je zřejmé, že městská rada byla v 17. a 18. století pravděpodobně dvanáctičlenná. Teprve roku 1779 došlo v rámci samosprávy k větší změně. Byla ustavena funkce primátora. Dalších šest radních se po celý rok pravidelně střídalo ve funkci purkmistra ve dvou měsíčních intervalech. Každý purkmistr po dvou měsících odevzdával primátorovi obecní účty. Tento model samosprávy trval až do roku 1788. Purkmistr stál až do roku 1779 v čele samosprávy, do funkce byl doživotně jmenován a potvrzován vrchností, podobně jako ostatní členové rady. Obecní starší bývali dva, pocházeli z řad měšťanů a byli dosazováni zároveň s konšely. Tvořili jakýsi kontrolní orgán obce. Rovněž rychtáři v 18. století bývali dva, měli na starost vybírání kontribucí, zatýkání osob a zprostředkování poprav. Pod rychtářovu pravomoc spadal ponocný, hrobník a šatlavní v jedné osobě. K dalším úředním osobám patřil servus. Funkce vznikla roku 1741. Z počátku fungoval jako soudní posel, jehož úkolem bylo předvolávat měšťany, kteří vedli soudní spor, k soudnímu jednání. V roce 1797 byla funkce servuse zrušena a na místo toho zřízena policie. Z neúředních městských osob se v záznamech také uvádí zvoníci, a dva až tři kostelníci. Od roku 1741 jsou doloženi obecní sluhové, kteří se po roce 1797 objevují jako policisté.⁵⁶

Do kompetence městské samosprávy také patřilo soudnictví. Peckovský purkmistrovský úřad vykonával i hrdelní právo na celém panství, proto zde žil i kat. V průběhu 17. a 18. století peckovské právo vycházelo z Koldínových městských práv a z Obnoveného zřízení zemského, na které se v rozsudcích odvolávalo. Od konce 17. století však dozor nad trestní agendou prováděli krajští hejtmani a za vlády Marie Terezie pak prošlo hrdelní soudnictví reformou a roku 1765 Pecka o své hrdelní právo přišla.⁵⁷ Další správní reformy proběhly za vlády Josefa II. Pecku zasáhlo především zřízení regulovaných magistrátů. Tato reforma proběhla roku 1784 v Praze a postupně i v dalších městech království. Nevíme, kdy přesně v Pece k regulaci došlo, ale pravděpodobně spadala do skupiny menších měst, kde byl neúplný magistrát zkombinován se zbytky staré rady. Neúplný magistrát byl složen většinou z placených státních úředníků, tj. ze syndika s právním

⁵⁶ Tamtéž. s. 44 – 49. Podrobněji o městské samosprávě, příjmech a výdajích městečka a příjmech městských úředníků tamtéž. s. 42 - 55.

⁵⁷ O peckovském soudnictví podrobněji také ČÍP, František. Peckovské soudnictví. In *Novopacko. Vlastivědná monografie okresu*. Díl II. Nová Paka, 1927. s. 600 – 613.

vzděláním, kancelisty a sluhy. Spolu s nimi fungovala v omezené míře stará rada, která sestávala z neplacených úředníků – tří radních, dvou starších v čele s purkmistrem.⁵⁸

⁵⁸ Ovšem k roku 1797 jsou v městských knihách uvedeni jako úředníci městské samosprávy purkmistr, dva konšelé, z nich byl jeden zároveň městský písař a druhý starší policejní komisař. Dále jsou zapsáni kontribuční, rychtář, dva starší obecní a šest tzv. vejhozních (výbor při obecním shromáždění). Tento údaj poněkud komplikuje představu o regulovaném magistrátu v Pecce. ČESAKOVÁ, Markéta. - HELIGEROVÁ, Milena. – KRAUSOVÁ, Jana. *Inventář*. s. 4 - 9. O městské správě v pecce za kartuziánů podrobně COGANOVA, Daniela. *Správní vývoj*.

2. LITERATURA K TÉMATU RANĚ NOVOVĚKÝCH TESTAMENTŮ A SVATEBNÍCH SMLUV

2.1 Raně novověké testamenty ve světle evropského bádání

Zájem o studium testamentů, ale i pozůstalostních inventářů a dalších pramenů spojených s pozůstalostní agendou už má v historiografii své pevné místo. V moderní historické vědě se objevil v druhé polovině 20. století v souvislosti s bádáním na poli dějin každodennosti a především se pak rozvinul od 70. let, díky francouzské historiografii a jejímu pojetí „nové historie“. Představitelé školy Annales zkoumali testamenty převážně z hlediska dějin mentalit. Jedním z důležitých témat se staly obecně dějiny smrti. Za jejich největšího znalce je dnes považován Philippe Ariés, který se zabýval přístupem člověka ke smrti, smutečními obřady, místy posledního odpočinku, ale i posledními vůlemi, kde například zkoumal vztah testátora k rodině.⁵⁹ Philippe Ariés je také považován za spoluobjevitele testamentů a jejich problematiky. Ve výzkumu byly v té době prosazovány kvantitativní metody, k čemuž se dochované řady testamentů hodily. V souvislosti sériového zpracování kšaftů je třeba zmínit jména Pierre Chaunu, který se zabýval pařížskými testamenty, dále pak Michelle Vovelle, který analyzoval 30 000 závětí z jižní Francie, konkrétně oblasti Provence ze 17. a 18. století. Neméně důležité jsou výzkumy posledních vůlí štrasburských B. Voglera či výzkumy středověkých testamentů z Avignonu, kterých se dochovalo kolem 6000 a jimiž se zabýval Jaques Chiffolleau.⁶⁰

Tato kapitola má sice pojednávat o testamenech z pohledu historiografie, avšak neklade si za cíl úplný výčet existujících prací týkajících se tématu, zvláště s ohledem na to, že by šlo o pouhé opakování již napsaného. Z tohoto pohledu již o daném tématu vzniklo několik přehledů.⁶¹ Proto bych spíše chtěla zmínit, z jakého hlediska byl tento pramen

⁵⁹ ARIÉS, Philippe. *Dějiny smrti: Doba ležících. I. díl.* Praha, 2000. ISBN 80-7203-286-0. ARIÉS, Philippe. *Dějiny smrti: Zdivočelá smrt. II. díl.* Praha, 2000. ISBN 80-7203-239-3. Ariésovo stěžejní dílo vyšlo ve Francii již v roce 1977.

⁶⁰ Údaje jsem čerpala z práce HRUBÁ, Michaela. „Nedávej statku žádnému, dokud duše v těle.“ *Pozůstalostní praxe a agenda královských měst severozápadních Čech v předbělohorské době.* Ústí nad Labem, 2002. ISBN 80-7044-440-1. s. 23.

⁶¹ Například historiografický přehled o badatelském zájmu o raně novověké testamenty od Michaely Hrubé. Tamtéž. s. 17 – 46. O pracích vzniklých na téma středověkých testamentů pojednává studie FEJTOVÉ, Olgy a JÍŠOVÉ, Kateřiny. Měšťanské testamenty jako badatelské téma. In JÍŠOVÁ, Kateřina – DOLEŽALOVÁ, Eva. *Pozdně středověké testamenty v českých městech. Prameny, metodologie a formy využití. Sborník příspěvků z konference uspořádané 30. listopadu 2005 Archivem hl. m. Prahy a HÚ AVČR.* Praha, 2006. s. 15 – 27. ISBN 80-86197-72-7. Kapitulu o literatuře uvádí také JIRKOVÁ, Pavla. Jihlavské testamenty na přelomu 16. – 17.

zkoumán a jak k němu bylo přistupováno. Jak jsem již uvedla, francouzská škola Annales porovnávala závěti spíše kvantitativní metodou a pohlížela na téma skrze dějiny mentalit. Postupně se zájem o testamety přenesl do dalších evropských lokalit. Například v Itálii využívali prameny pro studium religiozity a náboženských dějin. Mezi zkoumané lokality patřila Siena v období od středověku po novověk či středověká Bologna. Ženské testamety z Benátek byly nově využity pro objasnění sociální a společenské situace žen v pozdním středověku. V anglickém prostředí lze považovat za stěžejní práci Michaela L. Zella, který pracoval s testamety z Canterbury z 15. a 16. století. Práce ukazuje, že testamety lze využít v církevních, sociálních i hospodářských dějinách. Autor se věnoval osobám poručníků, otázkám výchovy dětí či zkoumal rozdílné formulace v kšaftech u katolíků a protestantů.⁶²

V prostoru Německa a Rakouska vznikaly práce opět na základě analýz velkých souborů dochovaných testamentů v měšťanském prostředí, které dokonce vyústily k edici vídeňských knih testamentů z let 1395 – 1430.⁶³ Za jednu z nejpřínosnějších prací bychom mohli označit studii P. Baura – „Testament a měšťanstvo“, která se věnuje kšaftům z Kostnice z let 1368 - 1542. Autor zde zkoumá jak každodenní život, tak hmotnou kulturu. Dívá se na pramen také z formálního hlediska a sleduje vznik tohoto právního dokumentu. Stěžejním tématem studie jsou směry odkazů testátorů. Inspiraci francouzskými historiky nalezneme v práci Norberta Ohlera, který se zaměřoval na „dějiny smrti“ ve středověku.⁶⁴ Němečtí historici zkoumali testamety také z pohledu dějin práva, věnovali se hlavně oblasti magdeburské. Rakouští badatelé zkoumali testamety především z pohledu každodennosti a životního stylu (př. G. Jaritz). Za zmínku jistě stojí i studie vzniklé na Slovensku, které se věnovaly na základě výzkumu testamentů, například majetkovým poměrům měšťanů (E. Vránová) nebo kulturnímu obrazu měšťanstva na základě sbírek obrazů a knihoven (J. Čičaj).⁶⁵

Se studiem posledních vůlí souvisí i studium pozůstalostních inventářů, které slouží jako pramen pro poznání hmotné kultury. I studiem těchto pramenů se evropská historiografie zabývala poměrně hojně od 80. let 20. století. Práce na základě výzkumu pozůstalostních

století: Prameny pro dějiny rodinných struktur, historickou demografií a sociotopografií. In *SAP 60*, 2010, č. 1. s. 3 - 236. ISSN 0036-5246. s. 9 – 26.

⁶² HRUBÁ, Michaela „*Nedávej statku žádnému*“. s. 17 – 46.

⁶³ FEJTOVÁ, Olga – JÍŠOVÁ, Kateřina. *Měšťanské testamety*. s. 19.

⁶⁴ Práce existuje i v českém překladu. OHLER, Norbert. *Umírání a smrt ve středověku*. Jinočany, 2001. ISBN 80-86022-69-2.

⁶⁵ Údaje jsem čerpala z práce HRUBÁ, Michaela. „*Nedávej statku žádnému*“. s. 17 – 46. Zde je uvedena i podrobnější bibliografie.

inventářů vnikaly v Německu, Rakousku, Polsku, Francii a za pozornost stojí i práce nizozemských badatelů.⁶⁶

Celkově lze říci, že se světová historiografie zaměřila ve výzkumu testamentů na dochované objemné soubory měšťanských kšaftů a to především ve velkých městech Evropy. Badatelé se zaměřují na výzkum každodennosti, vnímání smrti, zbožnosti, směru odkazů, hmotné kultury ale i na právní otázky a formální stránku pramene. Menší městečka a venkovské testamety zůstávají doposud na okraji badatelského zájmu.

2.2 Raně novověké testamety v české historiografii

V českém prostředí byly kšafy využívány už na přelomu 19. a 20. století, kdy se o tento pramen zajímal Zikmund Winter a další kulturní historikové.⁶⁷ Novodobý zájem o tuto problematiku se rozšířil až v 60. a 70. letech minulého století. Většina zásadních studií však vnikla až po roce 1989 a badatelský zájem se stále rozšiřuje. Práce se většinou, stejně jako výzkum v jiných evropských zemích, orientují na měšťanské prostředí. Příčinou tohoto zájmu jsou patrně komplexní dochované soubory kšaftů zapsané v městských knihách.

V Čechách existuje velké množství studií i kvalifikačních prací vycházejících ze studia měšťanských posledních vůlí. Šlechtické a zejména vesnické prostředí je už méně častým námětem studia, ale i takové práce vznikaly. Nejprve se objevovaly studie o konkrétních šlechtických kšaftech.⁶⁸ Obecně se šlechtickými pohřby a testamety zabývá Pavel Král ve své práci *Smrt a pohřby české šlechty na počátku novověku*. Zde se věnuje sledování a vnímání smrti z pohledu příslušníka nejvyšších vrstev, zabývá se přípravami na smrt, představami o ní a průběhem pohřebních rituálů a slavností, zmiňuje i místa posledního odpočinku. Důležitým příspěvkem na poli studia testamentů je také jeho práce *Mezi životem a smrtí*,⁶⁹ v úvodní studii k této edici šlechtických testamentů se věnoval dědickému právu, vzniku i podobě testamentu a jeho využití v dalším bádání. Pavel Král pohlíží na testamety nejen jako na prameny pro hospodářské a právní dějiny, ale nově se na ně dívá také z pohledu

⁶⁶ Tamtéž. s. 17 – 22.

⁶⁷ Např. WINTER, Zikmund. *V měšťanské světnici starodávné. Kulturní studie o patnáctém a šestnáctém století*. Praha, 1895. TÝŽ. *Kulturní obraz*. Díl první. Ve dvacátých letech se kšafy zabýval kutnohorský učitel J. ŠIMEK. ŠIMEK, Josef. Ze kšaftů kutnohorských (1544 – 1577). In *ČL* 25, 1925. s. 191 – 195. ISSN 0009-0794.

⁶⁸ Např. MÜLLER, Karel. Závěť Karla staršího ze Žerotína. In: *Sborník SOKA Přerov*. Přerov, 1996. s. 9 – 15.; HECLOVÁ, Eliška. Testament Zdeňka Vojtěch Popela z Lobkovic. In: *PB* 2, 2003. s. 95 – 103.

⁶⁹ KRÁL, Pavel. *Smrt a pohřby české šlechty na počátku novověku*. České Budějovice, 2008. ISBN 80-7040-697-6.; TÝŽ. *Mezi životem a smrtí. Testamety české šlechty v letech 1550 – 1650*. České Budějovice, 2002. ISBN 80-7040-463-9.

historické demografie, genealogie a využívá je pro studium rodinných struktur. Daným tématem se zabýval i ve svých dalších studiích.⁷⁰ Pozdně středověké šlechtické testamentsy studoval Robert Šimůnek.⁷¹

Co se týče venkovské provenience, neexistuje žádná ucelená monografie zabývající se pouze vesnickými testamentsy. Vzniklo ale několik prací věnujících se venkovskému obyvatelstvu, kde můžeme nalézt informace o dědickém právu poddaných. Jednou z nejdůležitějších prací je *Česká poddanská nemovitost* Vladimíra Procházky,⁷² který na základě studia pozemkových knih, urbářů a matrik určil kategorie majetkového práva poddaných a věnoval se také dědickému právu poddaných v 16. a 17. století. Vladimír Procházka píše o typech poddanských nemovitostí a právech k nim náležících, shrnuje rodinné majetkové právo a následnou dědickou posloupnost v případě úmrtí hospodáře. Českou venkovskou společností se ve svých knihách také zabývají Alice Velková nebo Josef Grulich.⁷³ Velmi podnětnou je právě kniha Alice Velkové „*Krutá vrchnost, ubozí poddaní?*“, ve které autorka na příkladu vesnic štáhlavského panství provedla analýzu venkovského obyvatelstva a proměny rodiny v 18. a 19. století. Pomocí metody rekonstrukce rodiny z matrik sestavila databázi konkrétních osob, na nichž demonstruje proměny nukleární rodiny, věnuje se otázkám historické demografie i méně prozkoumaným témátům, jako je pohled na svobodné matky, studuje genderové hledisko nebo vztah jedince ke stáří. Ve velké míře se specializuje na poddanské dědické právo, na převody nemovitostí a zásahy vrchnosti do transferu usedlostí. V tomto je práce velice přínosná, jelikož se dozvídáme, kdo se ve skutečnosti stával novým majitelem usedlostí.

Na téma vesnických testamentsů byly napsány také některé kvalifikační práce. Lucie Olehlová⁷⁴ se věnovala vesnickým kšaftům na panství Tovačov v 18. století. Autorka analyzovala knihu testamentsů a pozůstalostních inventářů, zaměřovala se jak na strukturu

⁷⁰ Např. KRÁL, Pavel. Žena ve šlechtických testamentsch v 16. a 17. století. In *Česko-slovenská historická ročenka*, 2001. s. 157 – 167. ISBN 80-210-2743-6.; TÝŽ. Kult předků. Paměť a smrt v myšlení české šlechty na počátku novověku. In BŮŽEK, Václav. – KRÁL, Pavel. (edd.). *Paměť urozenosti*. Praha, 2007. s. 173 – 187. ISBN 978-80-7106-928-7.

⁷¹ ŠIMŮNEK, Robert. Český šlechtický testament pozdního středověku – reálné badatelské téma? In JÍŠOVÁ, Kateřina. – DOLEŽALOVÁ, Eva. *Pozdně středověké testamentsy*. s. 95 - 115.

⁷² PROCHÁZKA, Vladimír. *Česká poddanská nemovitost v pozemkových knihách 16. a 17. století*. Praha, 1963.

⁷³ GRULICH, Josef. *Populační vývoj a životní cyklus venkovského obyvatelstva na jihu Čech v 16. až 18. století*. České Budějovice, 2008. ISBN 978-80-7394-091-1. VELKOVÁ, Alice *Krutá vrchnost, ubozí poddaní? Proměny venkovské rodiny a společnosti v 18. a první polovině 19. století na příkladu západočeského panství Štáhlavy*. Praha, 2009. ISBN 978-80-7286-151-4.; Alice Velková se tématem testamentsů jakožto právních pořízení zabývá i ve své studii VELKOVÁ, Alice. „Kdyby mi pánbůh z tohoto světa povolal ráčil.“ Význam právních pořízení ve venkovské rodině v první polovině 19. století. In ŘEPA, Milan (ed.). *19. století v nás. Modely, instituce a reprezentace, které přetrvaly*. Praha. 2008. s. 504 – 533. ISBN 978-80-7286-139-2.

⁷⁴ OLEHLOVÁ, Lucie. *Obyvatelé vesnic tovačovského panství ve světle testamentsů. (Rozbor knihy testamentsů a pozůstalostních inventářů z let 1726 – 1762)*. Diplomová práce Upce. Pardubice, 2012.

testamentu, tak na jeho obsahovou stránku, z čehož vyvozuje závěry o vesnické testamentární praxi i samotných poddaných. Sleduje směry odkazů, zvláště pak u vesnických nemovitostí, i odkazované předměty uvedené v pozůstalostních inventářích. Vladimíra Kubičková⁷⁵ pak zkoumala vesnické testamety jižních Čech v 18. a 19. století. Práce pojednává o kšaftovní praxi poddaných, jejich hmotném majetku, který odkazovali a o tom, jak vnímali smrt. Autorka z testamentů zkoumá také rodinné struktury poddaných.

Nejvíce probádanou oblastí zůstávají měšťanské testamety. Vzniklo množství studií zkoumající knihy kšaftů a pozůstalostních inventářů z různých pohledů a přístupů v mnoha městech Čech a Moravy.⁷⁶ Uvedu proto jen některé významnější, z kterých jsem čerpala pro svou diplomovou práci. Přestože se věnuji raně novověkým testamentům, ráda bych zmínila i sborník studií pozdně středověkých testamentů obsahující studie věnované měšťanským, šlechtickým i duchovenským kšaftům z odlišných náhledů. *Sborník pozdně středověké testamety v českých městech*⁷⁷ redigovaný Kateřinou Jíšovou a Evou Doležalovou se soustřeďuje na pramennou základnu, metodologii a formy využití středověkých testamentů. Sborník obsahuje příspěvky z kolokvia *Pozdně středověké testamety v českých městech*, které se konalo 30. 11. 2005 v Historickém ústavu AVČR. Je v něm otištěno osmnáct studií. Autoři se zaměřují na majetkové otázky, směry odkazů, formální znaky testamentů nebo povahu odkazovaných předmětů. Studie městských testamentů většinou popisují testamentární praxi v dané lokalitě, badatelé zkoumali testamety Kutné Hory (1424 – 1526), Soběslavi (1455 – 1526), Stříbra (1495 – 1572), Brna (více studií), Mělníka (1491 – 1536) nebo Čelákovíc (15. století), ale věnují se i šlechtickému prostředí (testament královny Žofie, pání ze Sovince) nebo duchovenstvu (Olomouc 1300 – 1526; Praha 14. století). Z hlediska metodologie se dají výzkumy provedené pro středověké období použít i pro raný novověk.

Podrobná publikace uvádějící testamentární praxi v městském prostředí pochází z pera Michaely Hrubé,⁷⁸ která ve své knize *Nedávej statku žádnému, dokud duše v těle* analyzuje testamety a pozůstalostní inventáře severozápadních královských měst v Čechách. Autorka zachycuje podrobný popis pozůstalostní a inventarizační praxe, podává ale i přehled o metodách a možnostech zpracování testamentů. Autorka metodou sondy nahlíží na dochované prameny jednotlivých měst a ukazuje na nich specifika dané problematiky

⁷⁵ KUBÍČKOVÁ, Vladimíra. *Každodenní život venkovského obyvatelstva ve světle testamentů (jižní Čechy, 18. – 19. století)*. Diplomová práce JU. České Budějovice, 2007.

⁷⁶ Přehled o studiích vzniklých na toto téma uvedla ve své knize M. Hrubá. Popisuje práce publikované zvláště v počátcích badatelského zájmu, ale i studie vzniklé v posledních letech. HRUBÁ, Michaela. „*Nedávej statku žádnému*.“ s. 30 - 44.

⁷⁷ JÍŠOVÁ, Kateřina. – DOLEŽALOVÁ, Eva. *Pozdně středověké testamety*.

⁷⁸ HRUBÁ, Michaela „*Nedávej statku žádnému*.“ Autorka používá prameny z měst Litoměřice, Kadaň, Louny, Ústí nad Labem, Žatec a Most.

i obecně platnou praxi testamentárního a inventarizačního procesu. Pro mou diplomovou práci byly největší inspirací kapitoly zaměřující se na podobu a obsah testamentu, na osoby přítomné u testamentárního procesu a na odkazy jako takové. Michaela Hrubá uspořádala také sborník *Města severozápadních Čech v raném novověku*,⁷⁹ který obsahuje i studie věnující se testamentům a pozůstalostním inventářům. Ze čtrnácti studií se šest zabývá tématem posledních vůlí nebo inventarizací. Pod vedením Michaely Hrubé vzniklo množství kvalifikačních prací zaměřujících se na výzkum posledních vůlí či dědických inventářů, závěry z některých z nich byly publikované ve formě studií v již zmíněném sborníku. Michaela Štajnerová zkoumala litoměřické testamety z let 1527 - 1576 a využívala je jako pramen k dějinám rodinných struktur. Petra Hoffmanová využila testamety města Louny z let 1500 - 1607 a z let 1580 - 1599 také pro studium rodiny v raném novověku. Vítězslava Smetanová zkoumala, kam směřovaly odkazy v testametech ústeckých měšťanů v letech 1509 – 1585. Autorky sledují například pohlaví a rodinný stav testátora v době sepsání závěti a také to, zda se rodinný stav projevil na směřování odkazů. Čtvrtá publikovaná studie se věnuje pozůstalostním inventářům města Litoměřic v 17. století.⁸⁰ M. Hrubá zůstala věrná měšťanskému prostředí i ve své poslední knize *Zvonění na sv. Alžbětu*,⁸¹ zde se zabývá problematikou každodenního života žen v raném novověku. Dočteme se zde i o majetkovém právu.

Vznikla řada studií, které vychází ze zpracování posledních vůlí, ale každý autor využívá pramen k zjištění odlišných skutečností. Testamentární praxí a obsahem testamentů se zabýval Jiří Pešek,⁸² který zkoumal pražské knihy kšaftů. Převážně vycházel ze studia pozůstalostních inventářů a zaměřoval se na kulturu každodenního života. Nejprve podrobně popsal testamentární a inventarizační praxi vycházející z tehdejších právních kodifikací. Prameny využil pro poznání nejen právních a hospodářských dějin, ale připomněl, že jsou důležitým zdrojem také pro sociální a kulturní dějiny. Na testamentární praxi v Kadani se zaměřil Petr Rak, který uvádí i diplomaticko-paleografický rozbor pramenné základny.

⁷⁹ HRUBÁ, Michaela (ed.). *Města severozápadních Čech v raném novověku*. Ústí nad Labem, 2000. ISBN 80-7044-306-5.

⁸⁰ ŠTAJNEROVÁ, Michaela. Testamety litoměřických měšťanů z let 1527-1576 jako pramen k dějinám rodinných struktur. In HRUBÁ, Michaela (ed.). *Města*. s. 87-106; HOFFMANNOVÁ, Petra. Rodina v 16. století z pohledu testamentů královského města Louny. Tamtéž, s. 107-123; SMETANOVÁ, Vítězslava. Ústečtí měšťané v Liber Testamentorum z let 1509-1585. Tamtéž, s. 123-133. BURGEROVÁ, Marcela. Inventáře pozůstalostí města Litoměřic 17. století. Tamtéž, s. 77 – 85.

⁸¹ HRUBÁ, Michaela. *Zvonění na sv. Alžbětu: odraz norem a sociální praxe v životních strategiích měšťanek na prahu raného novověku*. Praha, 2011. ISBN 978-80-257-0439-4.

⁸² PEŠEK, Jiří. Pražské knihy kšaftů a inventářů. Příspěvek k jejich struktuře a vývoji v době předbělohorské. In *Pražský sborník historický* 15, 1982. s. 63 – 92. ISSN 0555-0238.; TÝŽ. Pozůstalostní inventáře jako pramen poznání kultury každodenního života. In *OH I*, 1991, s. 30 – 42. ISBN 80-7040-028-5.

Součástí výzkumu je i sonda orientující se na souvislost mezi počtem posledních vůlí a morovými epidemiemi v 15. až 17. století. Jana Kopečková⁸³ využívala testamentsy pro studium každodenního života v Domažlicích a Jana Stejskalová⁸⁴ využívá kšafy pro studium kulturní úrovně měšťanských domácností. Významným badatelem v poslední době je Tomáš Malý. Na kšafy se dívá jako na pramen s osobní výpovědní hodnotou a snaží se je využít pro studium „dějin mentalit“. V několika studiích se věnoval kšaftovní praxi v Chrudimi, kde zpracoval 850 posledních vůlí z let 1505 – 1750.⁸⁵ Ve své disertační práci využil testamentsy jako pramen pro zmapování zbožnosti brněnských měšťanů v 17. a 18. století.⁸⁶ Práce využívá testamentsy a dobovou literaturu ke zmapování zbožnosti laiků v pobělohorském období. Tomáš Malý sleduje postupnou přeměnu od pobělohorské rekatolizace a chápání spásy duše v duchu katolicismu po následnou sekularizaci a snahy o potlačení vlivu náboženství v osvětenství. Pro studium hmotné kultury využil poslední vůle Jiří Hrdlička,⁸⁷ který zpracovával kšafy města Telče. Vedle sledování hmotné kultury a testamentární praxe jsou kšafy využívány také ke sledování rodinných struktur. Jako pramen k dějinám rodinných struktur použila pražské testamentsy Jana Ratajová.⁸⁸ Tento nový pohled na testamentsy je tradiční především ve francouzské historiografii. V posledních letech se tímto tématem zabývala Pavla Jirková⁸⁹, která podrobila výzkumu téměř tisíc kšaftů z Jihlavy. Testamentsy studovala i z hlediska historické demografie a sociotopografie a dávala je do kontextu svatebních smluv. Toto je jen částečný výčet prací, které na základě studia kšaftů zkoumají vždy jiný jev v raně novověké měšťanské společnosti.

Na závěr ještě uvedme některé z nepublikovaných kvalifikačních prací, z poměrně velkého množství, které vznikly na půdách českých univerzit a sledují kšafy z mnoha

⁸³ KOPEČKOVÁ, Jana. Předbělohorská kniha kšaftů města Domažlic a možnost jejího využití k výzkumu každodenního života. In *ZHS* 6, 2000. s. 117 – 144.

⁸⁴ STEJSKALOVÁ, Jana. Kšaft jako pramen pro studium kulturní úrovně měšťanské domácnosti. In *OH* 1. 1991. s. 74 – 80. ISBN 80-7040-028-5.

⁸⁵ MALÝ, Tomáš. Kterak „Starochrudimští“ na smrtelném loži kšaftovali. Testamentární praxe raně novověké Chrudimi. Památce Čenka Floriána. In *SPVA* 10, 2005, s. 13-36. ISBN 80-239-8846-8.; MALÝ, Tomáš. „...nechtějte tomu, aby jací soudové a nevole po mé smrti byly...“ (Dědická praxe a pozůstalostní konflikty v raně novověké Chrudimi). In *ChVS* 8, 2004, s. 55-100. ISBN 80-903265-2-8. Dále také MALÝ, Tomáš. Co nabízejí (raně novověké) testamentsy? Zamyšlení nad možnostmi kvantifikace. In *ČMM* 126, 2007, č. 2, s. 251 – 266. ISSN 0323-052X.

⁸⁶ MALÝ, Tomáš. *Smrt a spása duše v 17. – 18. století: Brněnští měšťané a osudy potridentské zbožnosti*. Disertační práce MU. Brno, 2008. Práce vyšla také tiskem pod názvem *Smrt a spása mezi Tridentinem a sekularizací: brněnští měšťané a proměny laické zbožnosti v 17. a 18. století*. Brno, 2009. ISBN 978-80-86488-60-8.

⁸⁷ HRDLIČKA, Josef. Hmotná kultura a měšťanských domácností v renesanční Telči. In *VSV: oddíl věd společenských* 12, 2000, s. 35-54. ISBN 80-86382-03-6.

⁸⁸ RATAJOVÁ, Jana. Pražské testamentsy (1600 – 1620) jako pramen k dějinám rodinných struktur. In *PSH* 30, 1998. s. 90 – 127. ISBN 80-85917-58-0.

⁸⁹ JIRKOVÁ, Pavla. Jihlavské testamentsy.

pohledů, většinou analyzují pramen pro vybranou lokalitu a popisují testamentární praxi v daném městě. Adéla Smržová zkoumala testamety spolu se svatebními smlouvami v městečku Hořepník v 18. století, Barbora Fišerová se ve své bakalářské práci zabývala testamety z Hradce Králové z let 1618 - 1648. Další autorka, Kateřina Semrádová, sledovala poslední vůle čáslavských měšťanů v letech 1561 – 1570. Soběslavskými kšafy se zabývaly hned dvě autorky. Petra Žaldová využila kšafy z let 1600 - 1825 jako pramen k dějinám zbožnosti a Alena Štěpková se soustředila na poslední vůle z období 1549 – 1651. Václava Kalousová se ve své diplomové práci věnovala testametům měšťanů z Rokycan v 16. – 18. století. Další studentka z Jihočeské univerzity, Markéta Menoušková, se zaměřila na kšafy z královského města Kutné Hory v letech 1578 – 1612. Z konceptu vybočuje práce Kristiny Swiderové, která se soustředila na testamety urozených žen v Čechách v letech 1650 – 1753.⁹⁰

Pozůstalostní agenda nezahrnuje pouze kšafy, ale spadají do ní i pozůstalostní inventáře, jejichž výzkumu se věnovalo také mnoho autorů. Pozůstalostní inventáře výborně doplňují poslední vůle a jsou badateli využívány k poznání různých aspektů, např. ke studiu hmotné a duchovní kultury, ke studiu každodennosti či mikrohistorie. Hmotnou kulturu v inventářích studoval již od 30. let 20. století František Hrubý, který zpracoval 35 selských a 3 panské inventáře.⁹¹ Pozornosti badatelů se těší poddanské, měšťanské i duchovenské inventáře, v kterých zkoumají různé aspekty. Jelikož v Pecce jsem se s pozůstalostními inventáři nesetkala a tímto tématem se ve své práci dále nezabývám, nebudu zde zabíhat do podrobné historiografie. Pouze bych zmínila, že nejvíce se můžeme z těchto pramenů dozvědět o hmotné kultuře a udělat si představu o zařízení měšťanských domácností a poddanských usedlostí a rozdílech mezi nimi. Tímto způsobem využívá pramen například

⁹⁰ SMRŽOVÁ, Adéla. *Hořepničtí měšťané v 18. století ve světle svatebních smluv a testametů*. Diplomová práce Upce. Pardubice, 2011. FIŠEROVÁ, Barbora. *Měšťané Hradce Králové ve světle testametů 1618-1648*. Bakalářská práce Upce. Pardubice, 2007. SEMRÁDOVÁ, Kateřina. *Čáslavští měšťané a jejich testamety v letech 1561 – 1570*. Bakalářská práce Upce. Pardubice, 2007. ŽALDOVÁ, Petra. *Měšťanské testamety jako pramen k dějinám zbožnosti. (Soběslavské kšafy z let 1600-1825)*. Diplomová práce JU. České Budějovice, 2009. ŠTĚPKOVÁ, Alena. *Svět soběslavských měšťanů ve světle jejich testametů 1549 – 1651*. Diplomová práce JU. České Budějovice, 2005. KALOUSOVÁ, Václava. *Svět rokycanských měšťanů a měšťanek ve světle jejich testametů v 16. – 18. století*. Diplomová práce JU. České Budějovice, 2012. MENOŠKOVÁ, Markéta. *"Leže v kázni boha všemohúcího, dobrého jsa rozumu..." K výpovědní hodnotě kutnohorských kšaftů předbělohorské doby*. Diplomová práce JU. České Budějovice, 2006. SWIDEROVÁ, Kateřina. *Testamety urozených žen v Čechách mezi lety 1650 – 1753. Gender a legitimační strategie šlechty v testamentárním diskurzu*. Diplomová práce JU. České Budějovice, 2008.

⁹¹ HRUBÝ, František. Selské a panské inventáře doby předbělohorské. In *ČČH* 33, č. 1,2. 1927. s. 21 – 59, s. 263 – 306. ISSN 0862-4356.

Michaela Neudertová (Hrubá)⁹² nebo Jana Stejskalová⁹³. Hmotnou kulturu a zároveň mentalitu venkovského obyvatelstva zmapovali z inventářů Josef Grulich a Pavel Matlas.⁹⁴ Z inventářů pozůstalostí se můžeme dozvědět také o duchovní stránce kultury díky zastoupení knih a uměleckých předmětů v pozůstalosti. Inventáře a kšafy Nového města pražského z 16. a 17. století prozkoumal z hlediska knih a knihoven Jiří Pešek.⁹⁵ Stejně pojatá je diplomová práce Jiřího Pokorného, který se také zabývá knihami a knihovnami v pozůstalostních inventářích Starého města pražského v 18. století.⁹⁶ Odlišně na pozůstalostní inventáře pohlíží Petr Rak. Zaměřil se na sledování příčin, okolností a mechanismu vzniku inventárních soupisů pozůstalostí.⁹⁷ Podrobnější přehled autorů, kteří se zabývají otázkou pozůstalostních inventářů, je možné nalézt v příspěvku Michaely Hrubé v publikaci *Města severozápadních Čech v raném novověku*.⁹⁸

Uvedla jsem zde jen zlomek vniklých prací, ale jak je vidět, poslední vůle získávají jako pramen na oblibě. Jsou využívány ke studiu rozličných jevů a podávají nám informace o raně novověkých obyvatelích. Bádání se však většinou soustřeďuje na velká česká města nebo na města královská a malá poddanská městečka či dokonce vesnice zůstávají opomíjeny. Jelikož můj výzkum se zaměřuje na malé poddanské městečko Pecka, které se v raném novověku blížilo spíše vesnici, největší přínos mé práce bude pravděpodobně představovat výzkum zaměřený na venkovské obyvatelstvo představené v práci o tovačovském panství nebo na podobně malé městečko Hořepník představené v diplomové práci Adély Smržové. Srovnání s probádanými královskými městy není příliš na místě, jelikož zde panují velké rozdíly v právní agendě i životní úrovni měšťanů.

⁹² NEUDERTO VÁ, Michaela. Domácnosti lounských měšťanů v předbělohorské době. (Příspěvek ke studiu inventářů pozůstalostí). In PÁNEK, Jaroslav (ed.). *Česká města v 16. - 18. století. Sborník příspěvků z konference v Pardubicích 14. a 15. listopadu*. Praha, 1991, s. 245-251. ISBN 80-85268-06-X.

⁹³ STEJSKALOVÁ, Jana. *Předbělohorské domácnosti jindřichohradeckých a prachatických měšťanů*. Diplomová práce JU. České Budějovice, 1989.

⁹⁴ GRULICH, Josef – MATLAS, Pavel. Hmotná kultura a projevy mentality venkovské společnosti (jižní Čechy, 17. – 18. století.). In *ČL* 96, 2009, 1, s. 1-34. ISSN 0009-0794.

⁹⁵ PEŠEK, Jiří. Knihy a knihovny v kšaftech a inventářích pozůstalostí Nového města pražského v letech 1576 až 1620. In *FHB* 2, 1980, s. 247-282. ISSN 0231-7494.

⁹⁶ POKORNÝ, Jiří. *Knihy a knihovny na Starém Městě pražském v letech 1700- 1780 podle inventářů pozůstalostí*. Diplomová práce UK. Praha, 1983.

⁹⁷ RAK, Petr. Inventarizace pozůstalostí v předbělohorském Chomutově. In HRUBÁ, Michaela (ed.). *Města*. s. 35-53.

⁹⁸ HRUBÁ, Michaela. Možnosti studia předbělohorských testamentů a inventářů pozůstalostí v královských městech severozápadních Čech. In HRUBÁ, Michala (ed.). *Města*. s. 7-34.

2.3 Literatura k tématu sňatků a svatebních smluv v raném novověku

Studiem manželství a sňatků se zabývali nejprve zahraniční i čeští historičtí demografové, a to od 60. let 20. století, kteří téma sledovali prostřednictvím matrik a dalších evidenčních pramenů.⁹⁹ Význam svatebních smluv byl zmíněn i českými právními historiky už v 60. letech 20. století, ale navzdory tomu byly až do let 90. poměrně opomíjeným pramenem. V současné době jsou svatební smlouvy využívány jako pramen nejen pro historickou demografii, ale také pro dějiny sociálně-ekonomické.

Ze zahraničních autorů věnujících se problematice sňatků a vstupu do manželství lze jmenovat Jean-Claude Bologna a jeho práci *Dějiny svatebních obřadů na Západě*. Autor provází čtenáře od raného středověku přes raný novověk až do současnosti k občanskému sňatku. Na uzavírání manželství se dívá z pohledu světského i s pohledu církve, věnuje se původu řady svatebních zvyků, tématu rozvodů, rozluk a mesaliancí sňatků. Měšťanským a vesnickým prostředím se zabývá Richard van Dülmen, šlechtickým pak například rakouská historička Beatrix Bastl. Tématu západní rodiny a sňatkům se věnuje také Jack Goody. Svatbu jako přechodový rituál zpracoval ve své knize Arnold van Gennep.¹⁰⁰ Český badatelský zájem se v tomto ohledu zprvu soustředil na šlechtické prostředí, kde lze využít i dochované prameny osobní povahy, jako jsou deníky a korespondence.¹⁰¹ Jedná se o práce autorů většinou působících na Jihočeské univerzitě v Českých Budějovicích jako Václav Bůžek, Josef Hrdlička či Pavel Král.¹⁰²

Z obecného hlediska se vstupu do manželství a svatbám věnuje Jiří Klabouch ve své knize *Manželství a rodina v minulosti*.¹⁰³ Autor pojednává o instituci manželství a proměnách rodiny a jejího vývoje od otrokářské až do kapitalistické společnosti. Dále stojí za zmínku

⁹⁹ Např. BRABCOVÁ, Petra. Svatby v 18. století z hlediska církevních matrik. In *ČL 85*, 1998. s. 257 – 262. ISSN 0009-0794.

¹⁰⁰ BOLOGNE, Jean-Claude. *Svatby. Dějiny svatebních obřadů na Západě*. Praha, 1997. ISBN 80-7207-054-1. VAN DÜLMEN, Richard. *Kultura a každodenní život v raném novověku (16. – 18. století) I. Dům a jeho lidé*. Praha, 1999. ISBN 80-7203-116-3. BASTL, Beatrix. *Tugend, Liebe, Ehre. Die adelige Frau in der Frühen Neuzeit*. Wien, 2000. ISBN 3-205-99233-4. GOODY, Jack. *Development of the Family and Marriage in Europe*. Cambridge, 1983. VAN GENNEP, Arnold. *Přechodové rituály. Systematické studium rituálů*. Praha, 1997. ISBN 80-7106-178-6.

¹⁰¹ Např. BŮŽEK, Václav. – HRDLIČKA, Josef. Rodinný život posledních pánů z Hradce ve světle jejich korespondence. In: *OH 6*, 1998. s. 145 – 272. ISBN 80-7040-267-9.

¹⁰² BŮŽEK, Václav. – HRDLIČKA, Josef a kol. *Dvory velmožů s erbem růže: všední a sváteční dny posledních Rožmberků a pánů z Hradce*. Praha, 1997. ISBN 80-204-0651-4. (kapitoly Svatby posledních Rožmberků, Aristokratická rodina) s. 71 – 97. Nebo BŮŽEK, Václav a kol. *Věk urozených. Šlechta v českých zemích na prahu novověku*. Praha - Litomyšl, 2002. ISBN 80-7185-417-4. s. 303 – 337. Nebo MAŤA, Petr. *Svět české aristokracie (1500 – 1700)*. Praha, 2004. ISBN 80-7106-312-6. s. 535 – 641.

¹⁰³ KLABOUCH, Jiří. *Manželství a rodina v minulosti*. Praha, 1962.

kniha *Svatební obřad*,¹⁰⁴ kde se Václav Frolec zaměřuje na proměnu svatebního obřadu v čase i prostoru. Nutno podotknout, že kniha se skládá ze studií ubírajících se spíše směrem k etnografii. Svatebním zvykům a obyčejům se věnuje i etnografka Eva Jančíková ve své práci *Historie svateb od nejstarších dob po současnost*.¹⁰⁵ Eva Jančíková píše o předsvatebních námluvách a rituálech, svatebních obyčejích, odívání, svatebních hostinách a dalších tradicích. Já jsem však tuto práci mnoho nevyužívala, jelikož autorka konkrétní jevy chronologicky ani geograficky příliš nespecifikuje. Etnologický obraz svatby a vnímání lásky ve vesnickém prostředí podává i Alexandra Navrátilová, která se ale soustřeďuje spíše na 19. a počátek 20. století.¹⁰⁶ O manželství a sňatku se zmiňuje i práce Jana Horského a Jany Seligové,¹⁰⁷ která podává ucelený náhled na rodinu v minulosti. Celkově se literatura věnující se manželství spíše orientuje na 18. a 19. století, ale najdeme i množství studií z raného novověku. Životními cykly venkovského obyvatelstva, a tedy i sňatky, v raném novověku se zabývá například Josef Grulich.¹⁰⁸ Problematikou venkovské poddanské rodiny a sňatky v 19. století se zabývá Alice Velková ve výše zmíněné práci *Krutá vrchnost, ubozí poddaní?*¹⁰⁹

Vůbec k prvním zpracovatelům svatebních smluv v Čechách patří Stanislav Dvořák a Jan Ehl,¹¹⁰ kteří studovali prameny už ve 30. letech 20. století v Solnici. Oba autoři se však omezili pouze na stručný popis pramene a nevyužili jeho potenciálu. Za velmi důležitou lze proto považovat studii Pavly Nácovské,¹¹¹ která zkoumala svatební smlouvy v Kutné Hoře z hlediska sociálně-dějinného a historicko-demografického poznání. K tématu se vyjadřují také práce uveřejněné ve sborníku *Oznamuje se láskám našim*,¹¹² vydaném u příležitosti konání výstavy o svatbách a svatebních oděvech v roce 2007 v Pardubicích. Nejprínosnější ze

¹⁰⁴ FROLEC, Václav. *Svatební obřad. Současný stav a proměny*. Brno 1983.

¹⁰⁵ JANČÍKOVÁ, Eva. *Historie svateb od nejstarších dob po současnost*. Praha, 2012. ISBN 978-80-7425-143-6.

¹⁰⁶ NAVRÁTILOVÁ, Alexandra. *Namlouvání, láska a svatba v české lidové kultuře*. Praha, 2012. ISBN 978-80-7429-238-5.

¹⁰⁷ HORSKÝ, Jan - SELIGOVÁ, Markéta. *Rodina našich předků*. Praha, 1997. ISBN 80-7106-195-6.

¹⁰⁸ GRULICH, Josef. *Populační vývoj*. Nebo např. TÝŽ. "Slavnostní okamžiky" - svatební a křestní obřad v období raného novověku (Závěry tridentského koncilu a pražské synody ve světle jihočeských matričních zápisů z 2. poloviny 17. století). In *HD 23*, 2000, s. 49-82. ISBN 80-85950-72-3.

¹⁰⁹ VELKOVÁ, Alice. *Krutá vrchnost*. (především kapitola Životní cyklus, s. 362 - 403.)

¹¹⁰ DVOŘÁK, Stanislav. Kniha smluv svatebních v Solnici. In *ČRSČP 6*, 1934. s. 33 - 59; EHL, Jan. Kniha smluv svatebních v Solnici. In *ČRSČP 7-8*, 1935 - 1936. s. 46 - 52. ISSN 1805-6490.

¹¹¹ NÁCOVSKÁ, Pavla. Svatební smlouvy jako pramen sociálně-dějinného a historicko-demografického poznání (Kutná Hora 1550-1600). In *HD 21*, 1997. s. 39 - 72. ISBN 80-8595048-0. ISSN 0323-0937.

¹¹² HALÍŘOVÁ, Martina. (ed.). *Oznamuje se láskám našim...aneb svatby a svatební zvyky v českých zemích v průběhu staletí*. (Sborník konference konané 13. - 14. září 2007 ve Východočeském muzeu v Pardubicích), Pardubice, 2007. ISBN 978-80-86046-97-6.

sborníku pro mě byla studie Terezy Siglové,¹¹³ která provedla analýzu svatebních smluv městečka Dašic z let 1568 – 1652 a Alice Velkové,¹¹⁴ jež přispěla výzkumem svatebních smluv z 1. poloviny 19. století ve venkovském prostředí. Studie pojednává o sociálním postavení snoubenců, výši a druhu věna nebo o zastoupení snoubenců. Michaela Hrubá je historička, která se specializuje spíše na kšaftovní praxi, ale do jmenovaného sborníku přispěla spíše právním výzkumem o zabezpečení nevěsty v předbělohorských městech.¹¹⁵ Sňatek na Moravě v 16. a 17. století popisuje Karel Fojtík,¹¹⁶ zaměřuje se na chronologický popis úkonů a událostí předcházejících svatbě, obřadu samotnému a také okolností vzniku svatební smlouvy.

Nejnověji je téma svatebních smluv zpracováváno v bakalářských a diplomových pracích studentů českých univerzit. Hana Slezáková¹¹⁷ studovala svatební smlouvy v Boskovicích v 17. století z hlediska charakteristiky pramene a majetkové hodnoty svatebních smluv. Svatebními smlouvami ze 17. století se zabývala i Barbora Fišerová,¹¹⁸ která zkoumala prameny pro Hradec Králové. Adéla Smržová¹¹⁹ se pak věnovala svatebním smlouvám v 18. století v městečku Hořepník. Já jsem se ve své bakalářské práci také zabývala tímto pramenem, tentokrát v městečku Kopidlně v 17. století.¹²⁰ Všechny kvalifikační práce se vesměs soustřeďují na vizuální popis pramene a pak jeho obsah, největší prostor je věnován ekonomickému vyrovnání mezi snoubenci při vstupu do manželství a dalším závazkům z něho vyplývajících.

Existují další studie popisující svatby a rozebírající problémy související s výzkumem pramene svatebních smluv. Studie pohlíží na prameny z různých úhlů pohledu a zaměřují se na specifické problémy spojené s dějinami svateb. Alice Klášterská (provdaná Velková) se specializovala na studium sňatkového věku a okolností výběru partnera na Štáhlavsku

¹¹³ SIGLOVÁ, Tereza. Svatební smlouvy a manželství na příkladu městečka Dašic v letech 1563 – 1652. In HALÍŘOVÁ, Martina (ed.). *Oznamuje se láskám*. s. 27– 45.

¹¹⁴ VELKOVÁ, Alice. Svatební smlouvy ve venkovském prostředí v 1. polovině 19. století. In HALÍŘOVÁ, Martina (ed.). *Oznamuje se láskám*. s. 75 – 86.

¹¹⁵ HRUBÁ, Michaela. Sňatek a zabezpečení nevěsty ve světle pramenů předbělohorských měst. In HALÍŘOVÁ, Martina (ed.). *Oznamuje se láskám*. s. 19 – 25.

¹¹⁶ FOJTÍK, Karel. Svatba na střední a západní Moravě v 16. – 17. století. In *ČL* 52, 1965. s. 332 – 343.

¹¹⁷ SLEZÁKOVÁ, Hana. *Svatební smlouvy boskovických měšťanů v 17. století*. Diplomová práce Upce. Pardubice, 2010. Autorka se svatebními smlouvami zabývala i ve své bakalářské práci. SLEZÁKOVÁ, Hana. *Svatební smlouvy boskovických měšťanů z let 1601 – 1620*. Bakalářská práce Upce. Pardubice, 2008.

¹¹⁸ FIŠEROVÁ, Barbora. *Hradečtí měšťané z pohledu kšaftů a svatebních smluv v letech 1612–1680*. Diplomová práce UHK. Hradec Králové, 2010.

¹¹⁹ SMRŽOVÁ, Adéla. *Hořepničtí měšťané ve světle svatebních smluv z 18. století*. Bakalářská práce Upce. Pardubice, 2007. Autorka ve své diplomové práci téma rozšířila o studium testamentů (viz výše).

¹²⁰ TUZAROVÁ, Martina. *Svatební smlouvy v Kopidlně v 17. století*. Bakalářská práce Upce. Pardubice, 2011.

v 18. a na počátku 19. století.¹²¹ Výběr partnera se v raném novověku řídil hlavně hlediskem ekonomickým, geografickým, sociálním a s ohledem na rodinu a příbuzenské vazby. Vlivu rodiny na výběr partnera na panství Třeboň se věnovala i Jana Mrázková.¹²² Tématem výzkumu pro hodně badatelů se stala míra sňatečnosti a její sezónnost. Sňatečnosti v Čechách 18. století se věnuje Václav Hofman nebo Eva Kačerová, která k tomu využila pražské matriky farnosti Panny Marie pod řetězem.¹²³ Sňatečností se zabývala dále Blanka Štěrbová nebo Markéta Seligová.¹²⁴ Nutno podotknout, že se v drtivé většině prací jedná o výzkum metodou sondy do určité lokality, jehož výsledky se zpravidla příliš neliší a jen potvrzují a dokládají již objevené stanoviska. Ale i to je pro naši historiografii velmi obohacující. Svatebním smlouvám a sňatkům se věnuje mnohem více badatelských příspěvků, ale výše jmenované tituly mi byly největší inspirací a oporou v mé diplomové práci, proto si zaslouží větší pozornost.

¹²¹ KLÁŠTERSKÁ, Alice. Výběr partnera a sňatkový věk dědiců venkovských usedlostí na Štáhlavsku a jejich sourozenců v 18. a na počátku 19. století. In *HD* 22, 1998. s. 145 – 168. ISBN 80-85950-56-1.

¹²² MRÁZKOVÁ, Jana. „Přislibují sobě věnost, lásku a upřímnost až do smrti zachovati.“ Vliv rodiny a „přátel“ na volbu životního partnera – panství Třeboň na konci 18. a počátkem 19. století. In *HD* 29, 2005. s. 53 – 107. ISBN 80-7330-078-8.

¹²³ HOFMAN, Václav. Sezonní průběh sňatečnosti v Čechách během 17. a 18. století. In *HD* 26, Praha, 2002. s. 81-100. ISBN 80-7330-019-2.; KAČEROVÁ, Eva. Sňatečnost v 17. a 18. století ve světle matrik pražské farnosti Panny Marie pod řetězem. In *HD* 22, 1998. s. 145 – 169. ISBN 80-85950-56-1.

¹²⁴ ŠTĚRBOVÁ, Blanka. Vývoj sňatečnosti v lokalitě Novosedlí nad Nežárkou v letech 1686 – 1910. In *HD* 11, 1987. s. 97 – 139. ISSN 0323-0937; SELIGOVA, Markéta. Sňatečnost na severočeském panství Horní Police v první polovině 18. století (K možnostem odhadu míry sňatečnosti v předstatistickém období). In *HD* 29, Praha, 2005, s. 29-52. ISBN 80-7330-078-8.

3. OBYVATELÉ PECKY VE SVĚTLE SVATEBNÍCH SMLUV

3.1 Sňatky v Čechách v raném novověku

Problematice sňatků a svatebních smluv nebylo v minulosti věnováno mnoho pozornosti, a proto tato oblast není příliš probádána. Michaela Hrubá zájem historiků o toto téma rozděluje do tří kategorií. Z pohledu právně historického, kdy se historik zajímá nejvíce o právní postavení ženy v minulosti.¹²⁵ Druhý pohled je v rámci historické demografie zaměřené na sňatečnost, sňatkový věk a vlivy působící na sňatečnost. Toto bádání je většinou spojeno s analýzami církevních matrik. Třetí pohled je náhledem kulturně historickým, který zahrnuje i etnograficky zaměřené studie.¹²⁶ Etnografické studie se však většinou zaměřují pouze na popis obřadu z hlediska obyčejů určitého kraje.¹²⁷

České historické bádání v oblasti svateb jsem zhodnotila v předchozí kapitole, proto se mu nebudu již věnovat. Pramenná základna v podobě starších matričních zápisů neposkytuje velké množství informací, omezuje se na datum a jména snoubenců a výčet svědků, někdy ani těch ne. Teprve postupně se zápis stává obsažnější. Větší množství informací nám potom poskytují dochované knihy svatebních smluv, které zmiňují i majetkové vyrovnání, často povolání snoubenců. Knihy smluv však nejsou dochovány ve velkém množství pro delší časový úsek a ani ony nemusí mapovat všechny sňatky v dané oblasti. Přestože mohou být velmi důležitým pramenem, byly svatební smlouvy v české historiografii až do 90. let opomíjeny.¹²⁸

Rodinný život, manželství a vzájemné vztahy mezi manžely byly v raném novověku ovlivněny i společenským postavením a původem snoubenců. Manželský život a vstup do manželství nižších vrstev obyvatelstva se velmi odlišoval od života šlechty. Naproti tomu život obyvatel poddanských venkovských městeček a vesnic se příliš nerůznil a nezdá se, kdy si mládenec z městečka vzal za ženu dívku z vesnice. I městské knihy (i knihy smluv) sloužily jak pro městečko, tak pro okolní vesnice.¹²⁹

V období raného novověku byly za nejdůležitější události v lidském životě považovány tři okamžiky, a sice narození, svatba a smrt. Tyto tři situace byly úzce spjaty se

¹²⁵ Z tohoto pohledu více ve studii: VOCEL, Jan Erazim. Postavené ženského pohlaví v právu českém In *Právník I*, 1861, s. 77 – 88. Nebo KLABOUCH, Jiří. *Manželství*.

¹²⁶ HRUBÁ, Michaela. Sňatek. s. 19 – 20.

¹²⁷ K tomu FROLEC, Václav. *Svatební obřad*.

¹²⁸ SIGLOVÁ, Tereza. *Svatební smlouvy*. s. 27.

¹²⁹ FOJTÍK, Karel. *Svatba*. s. 333.

zaběhnutými obřady a jsou označovány jako tzv. přechodové rituály.¹³⁰ Zatímco křestní a pohřební rituály se podřizovaly biologickému koloběhu života, svatební obřady byly spíše společenskou událostí, jejíž konání šlo ovlivnit. Sňatek byl v minulosti chápán jako jeden z nejdůležitějších mezníků v životě člověka díky velkým změnám, které s sebou přinášel. Často teprve až svatbou byla definitivně uznána dospělost obou snoubenců.¹³¹ Množství rituálů a právních úkonů kolem sňatku mělo zdůraznit jeho význam a napomoci přechodu jedince z jednoho sociálního statusu do druhého.¹³²

V 2. polovině 16. století (1563) stanovil Tridentský koncil uzavírání manželství v kostele za přítomnosti faráře a dvou svědků. Nedodržení tohoto nařízení znamenalo neplatné manželství. Farář měl díky asistenci při sňatcích zařízený pravidelný a nemalý příjem. V předbělohorské době, kdy byla většina poddaných nekatolického vyznání, unikal farářům zisk. Proto katolická vrchnost své poddané nutila zaplatit poplatky katolickým kněžím, a to i v případě oddání evangelickým knězem, kterému museli samozřejmě také zaplatit patřičné poplatky.¹³³

Uzavření sňatku nebylo v minulosti vůbec jednoduchou záležitostí. Snoubenci museli překlenout mnoho překážek, které stály v cestě jejich společnému životu. Jedná se především o požadavky kanonického manželského práva vůči poddaným. Jednou z překážek uzavření sňatku bylo příbuzenství či švagrovství. Když uvážíme zákaz sezdání dvou lidí příbuzných až v sedmém stupni a poměrně malá venkovská sídliště, mohl tento zákaz znamenat velký problém při hledání snoubence. Katolická církev udělovala papežský dispens pro povolení sňatku, ale za tučnou úplatu.¹³⁴ Dále církev apelovala na své věřící, že uzavření manželství bez souhlasu rodičů je hříchem, což mohlo leckdy představovat také nemalý problém.

V pobělohorské době nedostatku poddanských pracovních sil došlo k dalším omezením svobod při uzavírání sňatků. Vrchnost dohlížela na sňatky svých poddaných a snoubenci se bez povolení svého pána nesměli provdat. Vrchnost se tak snažila zamezit odchodu svých poddaných na jiná panství, a tím úbytku svých pracovních sil. Povolení o provdání na cizí panství udělila vrchnost většinou, jen pokud očekávala na své panství nějaké přiřazení jiného poddaného a samozřejmě za úplatu.¹³⁵ Vrchnostenské povolení však bylo nutné i mezi snoubenci ze stejného panství. Roku 1680 vydala pražská konzistoř zákaz oddávání poddaných bez povolení vrchnosti. Ještě těžší to měl poddaný, který chtěl uzavřít

¹³⁰ K přechodovým rituálům podrobněji: VAN GENNEP, Arnold. *Přechodové rituály*.

¹³¹ KLÁŠTERSKÁ, Alice. Výběr partnera. s. 145.

¹³² HRUBÁ, Michaela. Sňatek. s. 19.

¹³³ KLABOUC, Jirí. *Manželství*. s. 83.

¹³⁴ Tamtéž. s. 80.

¹³⁵ Tamtéž. s. 82.

sňatek s někým z města. V takovém případě vrchnost dávala povolení ještě méně ochotně a poddaný se musel zavázat, že děti z manželství budou poddanými vrchnosti a nebudou požívat městského práva.¹³⁶ Ovšem Ludmila Fialová uvádí, že v průběhu 18. století klesala intenzita, s níž vrchnost ovlivňovala sňatečnost svých poddaných, alespoň na větších panstvích. Většina usedlostí prosperovala a v případě „zběhnutí“ poddaného bylo jednoduší usedlost nově osadit. Až dekret o zrušení nevolnictví z listopadu 1781 zrušil povinnost snoubenců mít povolení ke sňatku od vrchnosti. V praxi jej i přesto faráři běžně vyžadovali, až do zrušení poddanství roku 1848.¹³⁷

O mnoho snadnější nebylo ani uzavírání sňatků ve městech. Chudina ve městech a služební čeleď neměla často lepší podmínky k životu než venkované.¹³⁸ Měšťanské obyvatelstvo sice nepotřebovalo povolení feudální vrchnosti, ale pro uzavírání manželství byla stanovena pravidla určená předpisy cechovních organizací a obchodnických gild. Ve městech byl sňatek z velké části otázkou majetkového zajištění, a proto hrál majetek zpravidla hlavní roli při výběru partnera. Volba nastávajícího partnera byla také z velké části omezována rodiči nebo dalšími příbuznými. V některých případech došlo i k vydědění nebo alespoň částečnému zbavení majetku dětí, pokud si nevybraly partnera podle představ rodičů. Některé zprávy dokládají dokonce fyzické násilí na neposlušných dcerách, které mohli otcové uplatňovat.¹³⁹

Jak se tedy v minulosti postupovalo při výběru partnera vhodného k uzavření sňatku? Je třeba vzít v úvahu, že nešlo jen o rozhodnutí dvou jedinců, ale byl brán také ohled na nové příbuzenské vztahy, které měly svatbou vzniknout. Vztahy mezi příbuzenstvem a materiální zajištěním byly dvě nejdůležitější věci, které byly zohledňovány při výběru partnera, láska měla v tomto případě velmi malou roli. Alice Klášterská uvádí, že často docházelo i k dvojitým svatbám sourozenců, kteří si brali sourozence z jiného statku. Nebo například dcera z jednoho statku se provdala za dědice jiného statku a na oplátku ženichova sestra si vzala nevěstina bratra, také dědice statku.¹⁴⁰ Tento příklad dokládá, jak důležité bylo utváření příbuzenských vztahů i majetkové zajištění.

Neméně důležitou roli hrál sociální původ obou snoubenců, rodinná strategie si kladla za cíl zajistit svým dětem co nejlepší budoucnost a postavení, nebo se alespoň snažila, aby se

¹³⁶ Tamtéž. s. 82.

¹³⁷ FIALOVÁ, Ludmila a kol. *Dějiny obyvatelstva českých zemí*. Praha, 1998. 2. vydání. s. 159. ISBN 80-204-0720-0.

¹³⁸ Více tamtéž. s. 90 – 91.

¹³⁹ Tamtéž. s. 91 – 92.

¹⁴⁰ KLÁŠTERSKÁ, Alice. *Výběr partnera*. s. 164.

dosavadní postavení nezhoršilo.¹⁴¹ Muž vstupoval do manželství až tehdy, když bylo jisté, že dokáže zabezpečit svou rodinu po majetkové stránce, anebo tehdy, když k tomu měl - díky dědictví - předpoklady do budoucna. Dědic usedlosti si vybíral nejčastěji partnerku ze stejné sociální vrstvy, jeho sourozenci na tom byli podstatně hůře. Ti byli zcela závislí na dědickém podílu z majetku, který byl velmi proměnlivý. A právě výše majetku či věna, který obdrželi do budoucího života, přímo ovlivňovalo volbu jejich partnera. Zajištění ženicha či věno nevěsty rozhodovalo také o sociálním zařazení celé nové rodiny.¹⁴²

Co se týče věku obou snoubenců, tak ten se v drtivé většině případů ve svatebních smlouvách vůbec neobjevuje. Lze jej zjistit až z farních matrik. V 18. století nejčastěji docházelo u dívek ke sňatku mezi 20. a 25. rokem život. Muži bývali o 4 až 5 let starší. Sňatkový věk se během celého století mírně zvyšoval, ale na venkově zůstával nižší než ve městech, také na Moravě byl nižší než v Čechách.¹⁴³ Celkově muži vstupovali do manželství ve vyšším věku než ženy, jelikož museli dosáhnout majetkového zajištění pro svou budoucí rodinu.

Častá byla věková nerovnost mezi manželi. V měšťanských kruzích bylo běžné domlouvání sňatku bez přítomnosti nevěsty a snoubenci se před sňatkem kolikrát blíže neznali. Podle Jiřího Klaboucha byla průměrná délka života v 17. a 18. století asi kolem 40 let. Bylo tedy běžné, že při věkově nerovných manželstvích docházelo často k ovdovění v poměrně mladém věku. Vdovy i vdovci uzavírali samozřejmě manželství nová. V 18. století nebylo nic výjimečného, když jedinec uzavřel tři i více manželství během svého života.¹⁴⁴ Klasická situace nastávala ve věkově rozdílných manželstvích a byla spojená s majetkovými spekulacemi. Mladá dívka si vzala postaršího vdovce a stala se podílníkem na majetku. Když ovdověla, stala se z ní postarší bohatá vdova, která se mohla znovu provdat, zpravidla za chudšího mládence. Ten si po ovdovění vzal mladou dívku a celá situace se opakovala.¹⁴⁵ Taková situace nastávala ve městech v případě tovaryšů, kteří se mohli oženit až po dosažení mistrovského titulu. Do té doby zůstávali v domácnosti svého zaměstnavatele a po jeho úmrtí se často ženili s vdovami po mistrech.¹⁴⁶ Ovšem pokud vdova nemohla nabídnout majetek, vdávala se podruhé velmi obtížně a zůstávala vyřazena z manželského života, musela se živit prací či se spoléhat a své příbuzné.¹⁴⁷

¹⁴¹ Tamtéž. s. 163.

¹⁴² Tamtéž. s. 146.

¹⁴³ Fialová, Ludmila. *Dějiny obyvatelstva*. s. 159.

¹⁴⁴ KLABOUC, Jiří. *Manželství*. s. 82.

¹⁴⁵ NÁCOVSKÁ, Pavla. *Svatební smlouvy*. s. 61.

¹⁴⁶ KLABOUC, Jiří. *Manželství*. s. 91.

¹⁴⁷ NÁCOVSKÁ, Pavla. *Svatební smlouvy*. s. 62.

Příležitostí k seznámení a výběru partnera bylo poměrně mnoho. Jednalo se o návštěvy četného příbuzenstva v okolních městečkách či vesnicích, pravidelná setkání v kostele, různé slavnostní příležitosti, setkávání na trzích, poutích či společná práce na poli nebo služba u sedláka či u dvora.¹⁴⁸ Po výběru partnera následovalo období dvoření, které spočívalo v návštěvách mládence u své vyvolené, získávání náklonnosti a vzájemné obdarovávání drobnostmi na důkaz přízně.¹⁴⁹ Po dostatečném průzkumu postavení a majetku protistrany a uvážení vhodnosti či nevhodnosti sňatku následovaly námluvy. Toto období začínalo tzv. vejselstvím, které spočívalo ve vyslání dvou zástupců ze strany ženicha k rodičům jeho nastávající. Tam byla dohodnuta výše věna a zajištění manželky pro případné vdovství. Potom byla teprve dotázána nevěsta, spíše jen pro formu, následně byla sepsána svatební smlouva.¹⁵⁰ Nevěstino věno neobsahovalo jen hotové peníze, těch ostatně otec dával své dceři zpravidla málo. Žena přinášela do manželství většinou nějaké kusy dobytka a tzv. vejpravu. Jednalo se o výbavu obsahující kromě osobních šatů a věcí i potřeby do nové domácnosti. Dále nevěsta přinášela do svazku vyhlídku na dědický podíl z majetku svých rodičů po jejich smrti.¹⁵¹ V případě sirotek, a to i když byla naživu matka, se důvěrníci vysílali k poručníkovi. Poručník měl k svému svěřenci práva jako otec a mohl disponovat s majetkem osiřelé osoby.¹⁵² Vdovy byly zastupovány purkmistrem a městskou radou, ale s majetkem disponovaly ony. Často se také stávalo, při sňatku s mladším ženichem, že si zámožné vdovy ze svého majetku vymíňovaly peněžní částky jen pro sebe, které potom mohly kdykoli odkázat svým dětem nebo svému manželovi.¹⁵³

Po námluvách následovaly zasnuby a ohlášky. Zasnuby představovaly veřejný závazek k uzavření sňatku a slib věrnosti obou snoubenců.¹⁵⁴ Byly prvním oficiálním setkáním obou snoubenců a rodičů. Symbolicky byla vložena ruka nevěsty do dlaně ženicha a snoubenci se políbili. Na zasnubách byly také předány dary, nejčastěji v podobě šperků či šatů. Následně byly domluveny další okolnosti sňatku, případně rovnou zapsány do svatební smlouvy za přítomnosti svědků.¹⁵⁵ Roku 1215 nařídil papež Inocenc III. povinné ohlašování sňatků, aby se zabránilo neplatným manželstvím. V průběhu hlavních bohoslužeb tři neděle po sobě oznamoval kněz jména snoubenců, aby zjednal sňatku publicitu a mohlo se předejít případným překážkám bránícím v jeho uzavření. Kněz každého vyzýval, aby oznámil

¹⁴⁸ FOJTÍK, Karel. Svatba. s. 335.

¹⁴⁹ Tamtéž. s. 335.

¹⁵⁰ KLABOUCH, Jiří. *Manželství*. s. 92.

¹⁵¹ FOJTÍK, Karel. Svatba. s. 335.

¹⁵² KLABOUCH, Jiří. *Manželství*. s. 94

¹⁵³ FOJTÍK, Karel. Svatba. s. 336.

¹⁵⁴ KLABOUCH, Jiří. *Manželství*. s. 65

¹⁵⁵ HRUBÁ, Michaela. Sňatek . s. 21

případnou překážku ohlašovaného sňatku. Pokud bylo třeba sňatek urychlit, mohli snoubenci zažádat o provedení ohlášek pouze jednou za třikrát. Bez ohlášek nebylo možné sňatek uzavřít. Byl-li sňatek uzavřen bez ohlášek, byl sice platný, ale kněz i novomanželé dostali pokutu.¹⁵⁶ Nejdůležitější překážky, které měly být zjištěny během ohlášek, byly trvající manželství, impotence, nedostatečný věk snoubenců či příbuzenství v 1. stupni. Překážky manželství byly však často i nesmyslné, např. překážka duchovního příbuzenství kmotra a kmotřence nebo švagrovství v pobočné linii až do 7. stupně. To představovalo na rozdíl od nedostatečného věku snoubenců překážky odstranitelné. Farář pouze sepsal žádost o zproštění překážky, tzv. dispens, a po vyřízení této záležitosti mohl být sňatek uzavřen. Církev ovšem za udělení dispenzu vybírala nemalé finanční částky. Veškerou dispenzační moc a tedy i příjmy z udělení výminek měl v rukou až do roku 1888 římský papež.¹⁵⁷ Pavla Nácovská rozděluje překážky sňatku na administrativní a sociální. V prvním případě se jedná např. o vrchnostenský souhlas se sňatkem, případ druhý pak zohledňuje sociální nerovnost snoubenců.¹⁵⁸ Doba zasnub nebyla závazná, mohla trvat od tří neděl až do několika měsíců, ale za nevhodnější byly považovány dva měsíce. Doba zasnub byla také dobou svatebních příprav, šití svatebního oblečení, příprav na hostinu, výběru kytice a prstýnků. Byla to také vhodná doba pro sepsání svatební smlouvy. Smlouva se mohla sepsávat ve svatební den, ale zpravidla byla sepsána o několik dní dříve, ne však více jak měsíc.¹⁵⁹

Po zasnubách a ohláškách mohlo konečně dojít k očekávanému sňatku. Jak vidíme, povolení svatby mohlo být leckdy velmi obtížné, není tedy divu, že povolená svatba znamenala v životě jednu z nejradostnějších událostí. Na vesnici a v malých městečkách představovala svatba důležitou společenskou událost pro široké okolí. Okázalost svatby nepředstavovala jen prezentaci blahobytu pořadajících rodin, ale byl brán ohled i na budoucí život a postavení nové rodiny. Tyto zřetele sledovala především účast mnoha vážených svatebních hostí a svědků, vzdálených příbuzných obou zúčastněných stran a mnohdy byly zváni i všichni obyvatelé vesnice. Podle zámožnosti rodin probíhalo svatební veselí dva i více dní. Nejdůležitější den byl ten první, kdy proběhly všechny významné obřady, další dny se nesly v duchu přátelského posezení a pohoštění na oslavu události.¹⁶⁰

¹⁵⁶ MAREČKOVÁ, Marie. *Příručka praktické genealogie: Jak sestavit rodokmen*. Praha – Litomyšl, 2005. s. 14. ISBN 80-7185-662-2.

¹⁵⁷ KLABOUC, J. *Manželství*. s. 65. Podrobněji k překážkám manželství a udělení dispenzu tamtéž. s. 64 – 66.

¹⁵⁸ NÁCOVSKÁ, P. *Svatební smlouvy*. s. 61.

¹⁵⁹ LENDEROVÁ, Milena a kol. *Dějiny každodennosti "dlouhého" 19. století. II. díl: Život všední i sváteční*. Pardubice, 2005. ISBN 80-7194-756-3. s. 52 – 53. Tuto teorii podpořil i můj výzkum v Pecce, kdy jsem na základě matričních zápisů zjistila, že svatební smlouva byla průměrně uzavírána 23 dní před svatbou.

¹⁶⁰ FOJTÍK, Karel. *Svatba*. s. 334 – 336.

Svatby se na vesnicích a v malých městečkách nejčastěji konaly v období masopustním s ohledem na zemědělské hospodářství a ve shodě s církevním kalendářem. Karel Fojtík uvádí, že svatební smlouvy se nejčastěji uzavíraly v úterý, méně často ve středu, pondělí nebo neděli.¹⁶¹

Svatební obřad byl jádrem několikadenního svatebního veselí. Snoubenci během celého veselí nosili na hlavách věnce. Při obřadu v kostele byla nejdůležitější otázka oddávajícího, jestli si jeden snoubenec bere druhého dobrovolně. Potom si snoubenci podali ruce a slíbili si věrnost až do smrti, na spojené ruce položil kněz štolu a tím bylo manželství stvrzeno. Pak pokračoval průvod hostů z kostela domů a začala hostina.¹⁶²

Snubní prsten, dnešní symbol vdané ženy či ženatého muže, má velmi hluboké kořeny, ač byl v různých dobách chápán s jemnými odlišnostmi. Tradičně vzájemné navléknutí snubního prstenu znamenalo stvrzení svazku a spojení manželů. Symboliku prstenu, ale jen jako zasnubního, objevujeme už ve starém Římě. V jiném případě se prsten objevuje pouze jako zástava lásky a ne samotné potvrzení zasnubního aktu. Zasnubní prsten se jako symbol rozšířil později i v křesťanském světě. Až do 15. století se objevoval prsten zasnubní i snubní, nebyl ale povinnou součástí svatebního obřadu. Až po Tridentském koncili roku 1563 zůstal prsten vyhrazen pouze pro svatební obřad. Prsten zprvu znamenal zástavu věrnosti a nemusel být nijak skvostný. Až počátkem našeho letopočtu se místo obyčejných železných kroužků používaly zlaté prsteny. Později se zlato dokonce stalo symbolem manželské náklonnosti. Od středověku se prsten stal symbolem sexuální moci nad ženou. Zvyky se rozcházejí v otázce, na jaké ruce se má prsten nosit. Pravá ruka byla chápána jako slavnostnější a ve středověku se jí dávalo přednost. Ale prsten na levé ruce méně překážel při manuální činnosti a nemohlo dojít k záměně biskupských prstenů na pravé ruce. Takto se pravděpodobně přešlo k levé ruce, tento zvyk došel všeobecného rozšíření až v 16. a 17. století.¹⁶³

Manželství je v katolické církvi chápáno jako jedna ze sedmi svátostí. Církev trvá na tom, že svazek mezi mužem a ženou může vzniknout jen tehdy, je-li církví přeměněno ve svátost. Dalšími dogmaty církve se stala monogamie a nerozlučitelnost manželství. Jediným účelem, který ospravedlňoval manželský svazek, bylo podle církve plození dětí.¹⁶⁴ Dogma nerozlučitelnosti manželství zabraňovalo napravení nevydařených manželství. S rozvodem se v poddanských kruzích prakticky neseťkáváme, ovšem podle kanonického práva byl možný.

¹⁶¹ FOJTÍK, Karel. *Svatba*. s. 335. K tomuto závěru dochází např. i SLEZÁKOVÁ, Hana. *Svatební smlouvy*. 2008. s. 36 – 37.

¹⁶² Podrobněji WINTER, Zikmund. *Ze starodávného života*. b. d. s. 176 – 189.

¹⁶³ BOLOGNE, Jean Claude. *Svatby*. s.42 – 49.

¹⁶⁴ KLABOUCH, J. *Manželství*. s. 65. Podrobněji k překážkám manželství a udělení dispensu tamtéž. s. 62.

Prohlášení manželství za neplatné bylo v těchto kruzích také nemyslitelné, i nejvyšší třídy feudální společnosti ho dosahovaly velmi obtížně. Řešením nešťastného manželství se tedy často stávalo cizoložství nebo opuštění domácnosti, tím ovšem manželství nezanikalo.¹⁶⁵

3.2 Analýza knih peckovských svatebních smluv z let 1708 – 1802 a 1782 – 1795

Svatební smlouvy z Pecky pro 18. století se dochovaly ve dvou knihách. Obě knihy jsou uloženy v SOkA Jičín v Jičíně ve fondu Archiv města Pecka. První kniha vedená v archivu pod číslem 10 obsahuje pouze svatební smlouvy. Knihu tvoří jednotlivé listy vázané ve žlutých lepenkových deskách označených štítky s nápisem *Kniha svatebních kontraktů neb smluv od r. 1708 – 1802 a současnými evidenčními čísly*. Psací látkou je papír dochovaný v poměrně dobrém stavu, lehce zbarvený do žluta až hněda. Zápisy jsou psány inkoustem, který je různé sytosti, ale dobře čitelný. Listiny nejsou příliš poškozeny, mají pouze lehce ohnuté rohy či viditelné překlady listů. Úvodní strana se dochovala, nese nápis „*Kniha svatebních kontraktů neb smluv*“ a datum založení knihy „*dne 10 Augusty A[nn]o 1800*“. Svatební smlouvy jsou na jednotlivých listech různých velikostí, často A4, ale i menších. Je patrné, že kontrakty byly do knihy svázány až dodatečně, protože není vždy dobře čitelný levý okraj smlouvy. Úprava smluv není přehledná, spíše se jedná vždy o jednolitý text, ovšem každá smlouva je na nové stránce. V knize se setkáme s pěti odlišnými rukopisy, to je dáno změnou městského písaře v průběhu století a také tím, že ne všechny smlouvy byly sepsány v Pece, nemuselo se tedy jednat o písaře peckovského. Smlouvy bohužel většinou nejsou opatřeny podpisem písaře. Dokumenty jsou kopie originálních listin, což dokazuje absence pečeti, často i podpisů svědků či písaře a také založení knihy až na přelomu století. Dále také smlouvy nejsou řazeny chronologicky. Kniha má pouze novodobé číslování opatřené v dolním rohu a psané tužkou arabskými číslicemi 1 – 78, ne všechny strany jsou ale plně popsané. Jako součást smluv počítám i strany za textem smlouvy, kde je pouze stručně uvedeno jméno snoubenců a datum sepsání smlouvy. Tyto stručné „štítky“, označující, o čí smlouvu se jedná, jsem našla u šesti kontraktů. Osmnáct stran v knize je naprosto prázdných. Jazyk dokumentů je český i německý, časté jsou škrty, přepisy i vpisky do textu. Kniha obsahuje 32 smluv, ale s ohledem na to, že čtyři německé smlouvy nebyly dokončené a navíc neobsahovaly dataci a další údaje, z kterých jsem dělala statistiku pro svou práci,

¹⁶⁵ Tamtéž. s. 86.

do vzorku jsem je nezařadila. Dále jsem musela vynechat smlouvy, které se opakovaly. Tři české smlouvy byly uvedeny v knize dvakrát. Jedna smlouva byla v češtině i v německém jazyce, pracovala jsem tedy s českou verzí. Z knihy č. 10 jsem použila pro svou práci 24 vhodných smluv, 6 německých a 18 českých.

Druhá kniha, která obsahuje peckovské svatební smlouvy, je v archivu označena číslem 15. Nejedná se pouze o knihu svatebních smluv, ale i smluv prodejních a dalších. Vzhled knihy je shodný s knihou č. 10. Druhá kniha je však více poničená a inkoust je často vybledlý na hranici čitelnosti. Štítek knihy nese název Kniha protokolů a smluv prodejních i svatebních od r. 1782 – 1795. Kniha má 132 stran, které jsou očíslované na dolním okraji každé strany. Do knihy č. 15 bylo zapsáno 16 svatebních smluv. Bohužel čtyři z nich byly shodné s jinými čtyřmi z knihy č. 10. Pracovala jsem tedy pouze s 12 listinami, 4 českými a 8 německými. Rozsah všech smluv se pohybuje od jedné strany do tří. Nejčastější rozsah je jedna nebo jedna a půl strany, což se shoduje s ostatními výzkumy.

Celkový vzorek svatebních smluv z obou knih byl tedy početně nevysoký, pouhých 36 kusů, z toho je 14 německých, což je ve srovnání s Hořepníkem, Kopidlnem či Kutnou Horou, kde byly smlouvy psány česky, neobvyklé. Ale s ohledem na lokalitu, do které se stěhovalo německé obyvatelstvo a hovořilo se zde německy, nejsou německy psané smlouvy zvláštností. Přítomnost německého obyvatelstva začala stoupat díky blízkosti Pecky u hranic hlavně v době pobělohorské. Četnost dochovaných smluv vztahujících se k jednotlivým létům v 18. století není nijak velká. Kniha č. 10 má rozsah let 1708 – 1802, druhá kniha pouze rozsah 1782 – 1795. Jedná se o smlouvy zapsané v rozmezí devadesáti pěti jednotlivých let, bohužel z celých 73 ročníků není zapsána žádná smlouva.¹⁶⁶ Dochované smlouvy pochází v drtivé většině z druhé poloviny 18. století, tři dokonce z 19. století. Od roku 1788 se dochovala alespoň jedna smlouva z každého roku, do této doby máme vždy jednu smlouvu v letech 1708, 1750, 1768, 1770, 1780 – 1782. Nejvíce smluv (7) pochází z roku 1792, čtyři smlouvy byly sepsány v letech 1794 a 1795, v letech 1788 a 1798 pak smlouvy dvě. Z ostatních ročníků je dochovaná vždy jedna svatební smlouva.

Rozbory svatebních smluv v poddanských městečkách se zabývalo hned několik autorů, uveďme pro srovnání s Peckou jen několik. Hana Slezáková se zabývala smlouvami v Boskovicích v 17. století.¹⁶⁷ Pro Hořepník 18. století prováděla analýzu smluv Adéla Smržová.¹⁶⁸ Rozborem smluv v letech 1563 – 1652 v městečku Dašice se zabývala Tereza

¹⁶⁶ Jedná se o léta 1709 – 1749, 1751 – 1767, 1769, 1771 – 1779, 1783 – 1787.

¹⁶⁷ SLEZÁKOVÁ, Hana. *Svatební smlouvy*. 2010.

¹⁶⁸ SMRŽOVÁ, Adéla. *Hořepničtí měšťané*. 2007.

Siglová.¹⁶⁹ Ve své bakalářské práci jsem prováděla analýzu svatebních smluv z Kopidlna v 17. století.¹⁷⁰ Co se týče královských měst, máme k dispozici například analýzu smluv v Kutné Hoře nebo Novém Bydžově.¹⁷¹ Z tabulky č. 1 můžeme vidět, že průměrný počet uzavřených smluv za rok byl v královských městech vyšší než v poddanských. Způsobeno to mohlo být samozřejmě mnoha důvody. Důležitým faktorem byla rozloha měst a tedy počet obyvatel. Důvod můžeme také hledat v tom, že v královských městech obyvatelé nepotřebovali souhlas vrchnosti se sňatkem, jak tomu bylo u poddanských městeček. Získat souhlas mohlo být někdy poměrně náročné.

Z tabulky vyplývá, že Pecka se nejvíce podobá městečku Hořepník, kde se také dochoval malý počet smluv, lokality jsou si podobné i svým rozsahem. Důvodem dochování tak malého počtu svatebních smluv může být malá rozloha městečka a nízký počet obyvatel. Adéla Smržová se domnívá, že v tak malých městečkách nebyla vrchnostenská nařízení dodržována do důsledků a svatební smlouvy se často ani neuzavíraly.¹⁷²

Tabulka č. 1: Průměrný počet smluv uzavřených v jednom roce v dané lokalitě

LOKALITA	ROKY	PRŮMĚRNÝ POČET SMLUV ZA ROK
Pecka	1708 – 1802	0,38
Hořepník	1670 - 1800	0,28
Kopidlno	1600 - 1699	1,08
Dašice	1563 - 1652	3,6
Boskovice	1600 - 1620	4,15
	1640 - 1660	2,85
	1680 - 1700	3,4
Kutná Hora	1550 - 1600	5,18
Nový Bydžov	1589 - 1610	6,1

¹⁶⁹ SIGLOVÁ, Tereza. Svatební smlouvy.

¹⁷⁰ TUZAROVÁ, Martina. *Svatební smlouvy*.

¹⁷¹ NÁCOVSKÁ, Pavla. Svatební smlouvy. VĚTROVSKÁ, Eva. *Svatební smlouvy královského města Nový Bydžov z let 1589-1610*. Pardubice, 2009 (seminární práce). Za zapůjčení rukopisu jsem autorce zavázána díky.

¹⁷² SMRŽOVÁ, Adéla. *Hořepničtí měšťané*. 2007. s. 22.

Důležitou osobou při sepisování smlouvy byl městský písař, ten měl svou sbírku formulářů v ustálené podobě, o kterou se opíral při sepisování listin. Proto je základní schéma smluv vždy stejné. To se týká hlavně obecných formulací týkajících se hospodářských a právnických dohod. Při vynechání nějakého slova používali písaři vsuvku, při opravení chyby text přeškrtili, ale tak aby zůstal čitelný, což se objevuje i v peckovských smlouvách.¹⁷³ Podle rukopisů jsem rozeznala pět různých písařů¹⁷⁴, kteří se na sepisování smluv podíleli, bohužel jejich jména většinou chybí.

3.2.1 Jména snoubenců a povolání

Svatební smlouvy raného novověku měly často ustálený charakter. Peckovské smlouvy měly většinou v záhlaví dokumentu uvedeno, že se jedná o svatební smlouvu, a následoval úvodní odstavec s datací či jen slovy „*dnes níže postaveného dne a roku...*“ a jmény snoubenců. V 18. století se již běžně používala za křestním jménem příjmení¹⁷⁵, ve všech peckovských smlouvách jsou snoubenci uváděni s příjmením. Jako první byl jmenován vždy ženich, pokud se jednalo o svobodného muže, byl uváděn jako panic nebo mládenec a zpravidla následovalo jméno jeho otce, i v případě, že byl již po smrti. Jelikož za ženu před zákonem vždy zodpovídal muž, byly ženy představovány pouze křestním jménem, za kterým bylo připsáno, o čí dceru se jedná. Jméno otce bylo zpravidla zmíněno i tehdy, když byl již mrtvý. Vdova byla uváděna jako „*vdova pozůstalá po nebožtíkovi*“ a následovalo jméno zemřelého manžela. Vedle jména ženicha bylo několikrát připojeno také jeho povolání, popřípadě povolání jeho otce. U žen povolání nebylo zmíněno nikdy, pouze povolání otce nevěsty či předešlého manžela. Např. „*...úmluva z jedné strany panice Josefa Zimlera, vlastního syna slovutného muže pana Josefa Zimlera, měšťánina města Hořic profesi mydláře s vůlí jeho, z druhé strany s paní Dorotou pozůstalou vdovou po v pánu zesnulém Franczi Johnovi, též profesi mydlářské...*“¹⁷⁶ Povolání ženicha bylo připsáno pouze sedmkrát, povolání otce jednoho ze snoubenců devětkrát. Řídký výskyt povolání ve svatebních

¹⁷³ FOJTÍK, Karel. Svatba. s. 333. Podrobněji se o písařích můžeme dočíst v WINTER, Zikmund. *Kulturní obraz*. 1890. s. 723 – 755.

¹⁷⁴ O peckovských písařích viz dále - kapitola Analýza knihy testamentů z let 1728 – 1804.

¹⁷⁵ Křestní jméno bylo dlouhou dobu jediným hlavním označením osoby. Příjmení vznikala od 14. do 18. století, a to nejprve u šlechty, pak měšťanů a svobodných sedláků. Důvodem byla potřeba rozlišení lidí stejného jména v obci nebo jiném kolektivu. Často lidé dostávali příjmení podle svého řemesla nebo své charakterové vlastnosti. Rozhodujícím se v oblasti onomastiky stal rok 1770, kdy u nás byla uzákoněna dědičnost a neměnnost příjmení.

¹⁷⁶ Svatební smlouva Josefa Zimlera a Doroty Johnové z 10. dubna 1782. s. 25 – 26. SOKA Jičín, AM Pecka, Kniha svatebních smluv 1708 – 1802.

smlouvách dokazuje i výzkum v městečku Hořepník.¹⁷⁷ V peckovských smlouvách jsem se setkala s povoláním koželuh, kožešník, šafář, mlynář, učitel, mlékař, mydlář, felčář, pekař, kantor a městský úředník či spoluradní. Zajímavé je, že ani jednou se nevyskytlo řemeslo punčochářské, které bylo v Pecce hojně rozšířeno.

Co se týče křestních jmen ženichů, nejčastěji se ženich jmenoval František. Jméno bylo až na výjimku psáno v německé podobě Francz. Dále se objevil Josef a Jan. Nevěsta se nejčastěji jmenovala Anna nebo Kateřina (viz tabulka č. 2). Všechno jsou tradiční česká jména, která byla v 18. století hojně používaná. U ženichů je překvapivá absence jména Václav, které bylo také velmi oblíbené a v hořepnických smlouvách se vyskytovalo nejčastěji. Překvapivý je také minimální počet nevěst se jménem Marie, když uvážíme, že mariánský kult zaznamenal v 18. století rozkvět.

Tabulka č. 2: Výčet jmen snoubenců a jejich četnost v peckovských svatebních smlouvách v letech 1708 – 1802

ŽENICH		NEVĚSTA	
Jméno	Počet	Jméno	Počet
František/Francz	11	Anna	11
Josef	10	Kateřina	7
Jan/Johan	4	Františka	3
Jiří	2	Josefa	3
Heřman	2	Agnes	2
Filip	1	Dorota	2
Antonín	1	Marie	2
Karel	1	Veronika	2
Matouš	1	Alžběta	1
Michal	1	Ludmila	1
Nepomuk	1	Rozina	1
Rudolf	1	Zuzana	1
CELKEM	36	CELKEM	36

¹⁷⁷ SMRŽOVÁ, Adéla. *Hořepničtí měšťané*. 2011. s. 27.

3.2.2 Datace

V 18. století se v Čechách používal gregoriánský kalendář a převládl způsob moderní datace, která se skládala z udání dne, měsíce a roku. Ve všech smlouvách, se kterými jsem pracovala, byla datace uvedena buď na začátku smlouvy, nebo na jejím konci. Názvy měsíců ve smlouvách nebyly tak, jak je známe dnes, ale vycházely z latiny a z původního římského kalendáře. Pouze ve dvou případech byl zapsán český název měsíce a to ve smlouvě z 20. ledna 1801 a ve smlouvě z 1. října 1794.¹⁷⁸

Sňatečnost je více než jakýkoliv jiný demografický jev charakteristická svou sezónností. I v peckovských svatebních smlouvách jsem tedy zkoumala, jaké bylo rozvržení sňatků do jednotlivých měsíců (viz tabulka č. 3). Z důvodu malého počtu svatebních smluv jsem nevypočítávala denní průměry uzavřených smluv v jednom měsíci. Sezónnost jsem ve svatebních smlouvách zkoumala také z toho důvodu, abych zjistila, zda lze daný pramen použít pro období před vznikem matrik.

Tabulka č. 3: Počet peckovských svatebních smluv podle měsíců v letech 1708 – 1802.

MĚSÍC	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	IX.	X.	XI.	XII.	CELKEM
POČET	7	0	0	2	3	1	1	4	5	8	3	2	36

Četnost svateb v jednotlivých měsících byla ovlivněna časováním hospodářských prací a církevními předpisy souvisejícími s nejvýznamnějšími křesťanskými svátky, během nichž se dle tridentského koncilu nemělo konat svatební veselí, nikoliv však svatby.¹⁷⁹ Tato období byla dvě, před Vánoce a před Velikonocemi. Advent začínal mezi 27. listopadem a 3. prosincem a končil západem slunce na Štědrý den. Čtyřicetidenní půst před Velikonocemi začínal Popeleční středou mezi 5. únorem a 10. březnem a končil Velikonoční nedělí, která mohla připadnout na dny od 22. března do 25. dubna.¹⁸⁰

¹⁷⁸ Svatební smlouva Františka Rickera a Josefky Richterové z 20. ledna 1801. s. 71 – 72. SOkA Jičín, AM Pecka, Kniha svatebních smluv 1708 – 1802. Svatební smlouva Heřmana Budíny a Anny Grochové z 1. října 1794. s. 108 – 109. SOkA Jičín, AM Pecka, Kniha protokolů a smluv prodejních i svatebních od r. 1782 – 1795.

¹⁷⁹ HOFMAN, Václav. Sezonní průběh. s. 82.

¹⁸⁰ FRIEDRICH, Gustav. *Rukověť křesťanské chronologie*. Praha – Litomyšl, 1997. 2. vydání. ISBN 80-7185-118-3. s. 130 - 199.

Nejčastěji byly peckovské svatební smlouvy uzavřeny v lednu a v říjnu, což bylo velmi časté a běžné, souviselo to s rozložením zemědělských prací v hospodářství. Překvapivý je nízký počet uzavřených smluv v únoru a listopadu, což bylo v jiných výzkumech nejčastější.¹⁸¹ Nejnižší počet smluv připadá na březen, letní měsíce a advent. V prosinci byly v Pecce uzavřeny dvě smlouvy, obě ale mimo období adventu, těsně před koncem roku 27. a 30. prosince. Zajímavé je, že v městečku Dašice bylo v období adventu uzavřeno 13 smluv a v srpnu, kdy vrcholily práce na poli, bylo uzavřeno 15 smluv.¹⁸²

Podle Petry Vondroušové, která zkoumala sňatečnost v Pecce v 17. a v 18. století na základě matrik, bylo v letech 1710 – 1799 v Pecce uzavřeno celkem 634 sňatků¹⁸³, kdy alespoň jeden ze snoubenců nebo oba pocházeli z Pecky. Ve srovnání s tímto číslem je 36 dochovaných svatebních smluv mizivé číslo a představu o sezónnosti sňatků nám může dát pouze mlhavou, přesto se výsledky do jisté míry shodují s výzkumem na základě matričních zápisů. Podle Petry Vondroušové sezónnost sňatečnosti plně korespondovala s hospodářským a církevním rokem. Svého minima sňatky dosáhly v jarních měsících (březen) a v době adventu. Maxima Pecka vykazovala celkem dvě, jedno v prvních měsících kalendářního roku (leden a únor), druhé pak v podzimních měsících od října do listopadu. Zde se můj výzkum rozchází s výsledky v matrice. Jak jsem již uvedla, velmi překvapivý je nulový počet uzavřených svatebních smluv v měsíci únoru. Jako vysvětlení se nabízí fakt, že sepisování svatební smlouvy bylo dobrovolné. Je tedy pravděpodobné, že chudí obyvatelé Pecky nepovažovali za nutné sepisovat majetkoprávní vyrovnání a stačilo jim pouze, že údaj o sňatku byl zanesen do farní matriky. Proto si myslím, že svatební smlouvy samy o sobě nemohou v dostatečné míře sloužit jako pramen pro výzkum sezónnosti sňatečnosti. Ovšem pro starší období před vedením matričních zápisů nám mohou pomoci alespoň přibližně nastínit pohyb sňatečnosti, nejsou však pramenem přesným a dostatečným. Na základě srovnání s výzkumem Petry Vondroušové lze konstatovat, že vývoj sezónnosti sňatečnosti v Pecce se nijak nevymyká obecnému trendu sezónního vývoje sňatečnosti v Čechách a i mnou zkoumané svatební smlouvy to do jisté míry potvrzují.

Podobně jako upřednostňování měsíců pro uskutečnění sňatku byly v oblibě také některé dny v týdnu. V Pecce bylo nejvíce smluv uzavřeno v neděli a v pondělí. Naproti tomu nejméně oblíbeným dnem byla sobota, kdy byly uzavřeny pouze dvě smlouvy (viz tabulka č. 4).

¹⁸¹ Srovnej s. KAČEROVÁ, Eva. Sňatečnost. s. 50. SLEZÁKOVÁ, Hana. *Svatební smlouvy*. 2010. s. 30 - 36. Nebo TUZAROVÁ, Martina. *Svatební smlouvy*. s. 37.

¹⁸² SIGLOVÁ, Tereza. *Svatební smlouvy*. s. 32.

¹⁸³ VONDROUŠOVÁ, Petra. *Demografický vývoj*. s. 45. Více o sňatečnosti v Pecce tamtéž. s. 35 – 53.

Tabulka č. 4: Četnost peckovských svatebních smluv uzavřených v jednotlivých dnech v týdnu

DEN	Pondělí	Úterý	Středa	Čtvrtek	Pátek	Sobota	Neděle
POČET	6	4	4	5	4	2	11

Výzkumy, které proběhly v jiných lokalitách, se shodují, že nejoblíbenějším dnem v týdnu pro uzavření svatební smlouvy bylo úterý a neděle. Neděle pravděpodobně z důvodu svátečního dne, kdy se nepracovalo a mohlo se pořádat veselí. Oblíbenost úterý Tereza Siglová vysvětluje tím, že v tento den mohla zasedat městská rada, která se uzavírání smluv účastnila.¹⁸⁴ Ale četnost v ostatních dnech také není zanedbatelná, pouze pátek nebyl příliš oblíbeným dnem. Výzkum sňatečnosti v 17. a 18. století na základě matrik provedla Eva Kačerová. Dochází k závěrům, že nejčastěji byly svatby uzavírány v neděli a úterý a nejméně jich připadalo na pátek, jelikož každý pátek byl připomínkou Kristova ukřižování.¹⁸⁵ Úterý a neděle jako nejoblíbenější dny potvrdila i má bakalářská práce zabývající se výzkumem v Kopidlně v 17. století. Nejméně uzavřených smluv bylo v sobotu.¹⁸⁶ Stejně výsledky jsou zpracované i pro Boskovice v diplomové práci Hany Slezákové.¹⁸⁷ Smlouvy v Pecce se shodují s nejoblíbenějším dnem nedělí, rozchází se v úterý, kdy byl uzavřen stejně nízký počet smluv jako např. v pátek. Obecně lze říci, že se smlouvy mohly uzavírat kterýkoliv den v týdnu podle potřeby a přání snoubenců a rodiny.

Všechny dosavadní výzkumy se zabývají dnem uzavírání svatební smlouvy, zajímalo mě tedy, zda se den uzavření smlouvy shoduje se dnem sňatku. Došla jsem k závěru, že nikoliv. Na základě matričních zápisů jsem zjistila, že se liší až o jeden měsíc. Pro výzkum v Pecce vychází prodleva od sepsání smlouvy do svatby průměrně na 23 dní. Například svatební smlouva Jana Jiříšta a Anny Němcové byla sepsána v pondělí 29. září 1794, ale svatba se uskutečnila až v úterý 4. listopadu 1794.¹⁸⁸ Nelíší se tedy pouze den v týdnu, ale i kalendářní měsíc a to hned o dva. Podle mého názoru tyto údaje dokazují, že svatební smlouvy nejsou vhodným pramenem pro zkoumání sezónnosti konání svatebních obřadů bez „konzultování“ s matričními zápisy.

¹⁸⁴ SIGLOVÁ, Tereza. Svatební smlouvy. s. 33.

¹⁸⁵ KAČEROVÁ, Eva. Sňatečnost. s. 51.

¹⁸⁶ TUZAROVÁ, Martina. Svatební smlouvy. s. 38.

¹⁸⁷ SLEZÁKOVÁ, Hana. Svatební smlouvy. 2010. s. 30 - 36.

¹⁸⁸ Svatební smlouva Jana Jiříšta a Anny Němcové z 29. září 1794. s. 110. SOkA Jičín, AM Pecka, Kniha protokolů a smluv prodejných i svatebních od r. 1782 – 1795. A SOA Zámorsk, Sbírkka matrik východočeského kraje – Farní úřad Pecka. Matrika oddaných 1774-1796, inv.č.7114, sign. 124-15.

3.2.3 Místo uzavírání smlouvy a bydliště snoubenců

Místo sepsání smlouvy bylo vždy uváděno spolu s datací v závěru dokumentu, výjimečně v čele smlouvy. Z celkového počtu 36 smluv bylo 27 smluv uzavřeno v Pece. Pouze tři smlouvy byly sepsány mimo Pecku, a to v Nové Pace, Vidonicích a ve Studénce. Všechny tři nevěsty pocházely ze zmíněných lokalit, přičemž ženich byl obyvatel Pecky. To nás dovádí k závěru, že smlouvy byly vždy uzavírány v bydlišti nevěsty.¹⁸⁹ V šesti peckovských smlouvách místo sepsání chybí. Pavla Nácovská, která zkoumala svatební smlouvy v Kutné Hoře, se domnívá, že údaj v pramenech chybí, protože oba snoubenci pocházeli z místa, kde byla smlouva sepisována, proto písař nepokládal za nutné uvést místo sepsání.¹⁹⁰ V případě čtyř ze šesti peckovských smluv, kdy místo sepsání není uvedeno, pocházeli oba snoubenci z Pecky, je tedy pravděpodobné, že tam byla smlouva i sepsána. Smlouva Jana Rejmonta a Anny Weisové, která nemá uvedené místo sepsání, byla pravděpodobně sepsána ve Vidonicích, protože z Vidonic pocházeli oba snoubenci. Zvláštností je německy psaná smlouva, která je sepsaná v první osobě a nadepsána slovy „*poznámka o svatebním kontraktu*“, ženich pocházel z Pecky a nevěsta z Hradce Králové.¹⁹¹ Jelikož je smlouva sepsaná v první osobě, a to přímo ženichem, který je na konci podepsán, lze se domnívat, že originál smlouvy byl sepsán v Hradci v místě bydliště nevěsty. Tato dodatečná poznámka o svatební smlouvě byla do peckovských knih zanesena pravděpodobně až později za účelem právního důkazu smlouvy. Z řady také vybočuje smlouva, která byla sepsána v místě bydliště ženicha, ten pocházel z Pecky, zatímco nevěsta byla ze sousedního Staňkova.¹⁹²

S místem sepisování smlouvy souvisí také geografický původ snoubenců. Většina snoubenců pocházela z Pecky (viz tabulka č. 5). Pokud bydliště jednoho ze snoubenců nebylo uvedeno, lze se domnívat, že byl obyvatelem Pecky, protože v těchto případech je vždy místo sepsání smlouvy a místo bydliště druhého snoubence, pokud je uvedeno, Pecka. Ze všech 36 smluv byl v 35 případech alespoň jeden snoubenec z Pecky. V jedné jediné smlouvě pocházejí oba snoubenci z Vidonic, což je nedaleká vesnice. Pokud jeden ze snoubenců pocházel z Pecky, vybíral si dle peckovských svatebních smluv partnera z nedalekých vesnic

¹⁸⁹ S tím souhlasí i NÁCOVSKÁ, Pavla. Svatební smlouvy. s. 45.

¹⁹⁰ Tamtéž. s. 45.

¹⁹¹ Svatební smlouva Francze Stuchlíka a Veroniky Aronové z 18. října 1792. s. 45 – 46. SOkA Jičín, AM Pecka, Kniha svatebních smluv 1708 – 1802.

¹⁹² Svatební smlouva Josefa Horníka a Veroniky Ježkové z 1. listopadu 1792. s. 127 – 128. SOkA Jičín, AM Pecka, Kniha protokolů a smluv prodejních i svatebních od r. 1782 – 1795.

na panství, které sousedily s Peckou. Bylo běžné, že měšťan či měšťanka vstupoval do svazku s obyvatelem vesnice. Zvláště, když Pecka měla svým charakterem blíže k vesnici. Z tabulky vyplývá, že mimo Pecku bydlelo minimální množství snoubenců. Také vzdálenost lokalit není příliš velká, s výjimkou jednoho ženicha z Opočna a již zmíněné nevěsty z Hradce.

Tabulka č. 5: Geografický původ snoubenců peckovských svatebních smluv

ŽENICH			NEVĚSTA		
Bydliště	Počet	Vzdálenost od Pecky	Bydliště	Počet	Vzdálenost od Pecky
Pecka	24	/	Pecka	15	/
Čistá ¹⁹³	1	11 km	Hradec Králové	1	41 km
Hořice	1	15 km	Nová Paka	1	8,4 km
Opočno	1	50 km	Staňkov	1	2,2 km
Vidonice	1	3,8 km	Studénka	1	9,8 km
Trauttmans dorfské panství ¹⁹⁴	1	?	Vidonice	2	3,8 km
Neuvedeno	7	/	Neuvedeno	15	/
CELKEM	36		36		

Zajímavé jsou dvě svatební smlouvy, ve kterých každý ze snoubenců pochází z jiného panství. Ve smlouvě Josefa Linharta z Pecky a vdovy Františky po Václavovi Nýdrlovi z Nové Paky, sepsané v roce 1750, ke sňatku potřebují povolení tamního direktora panství Kumburk-Úlibice.¹⁹⁵ Ve smlouvě Filipa Krátily a vdovy Kateřiny Kuncové, která byla

¹⁹³ Jelikož obcí s tímto jménem se vyskytuje v Čechách více, pátrala jsem po tom, která obec je pod tímto názvem myšlena. Ve svatební smlouvě je uvedena pod německým jménem "Tsichstá". Pravděpodobně se jedná o dnešní vesnici Čistá u Horek nedaleko Nové Paky. Antonín Profous uvádí, že Čistá je ves 7,5 km od Nové Paky. In PROFOUS, Antonín. *Místní jména v Čechách: Jejich vznik, původní význam a změny. Díl I. A- H.* Praha, 1954. s. 352.

¹⁹⁴ Tím je nejspíše myšleno panství Kumburk –Úlibice, které mělo hranice s peckovským panstvím a jeho držitelem byl hrabě František Norbert Trauttmansdorf. Panství zahrnovalo 30 vesnic, ženich tedy pravděpodobně pocházel z jedné z nich.

¹⁹⁵ „Leta 1750 dne 14 Novembris staly se smlouvy svatební v městys Nové Pace nad Rokytnicí prostředkem úřadu konšelského, jak že jest dává stavu manželstva poctivá vdova Františka po nebož. Panu Václavu Nýdrlovi bývalém sousedu zdejším s povolením statečného vладыky mnohovzácně váženého pana Jana Josefa Krauželky,

sepsána o 31 let později, ale stále necelé dva měsíce před zrušením nevolnictví, díky němuž nadále poddaní nepotřebovali souhlas vrchnosti k odstěhování z panství, už žádné povolení zmíněno není.¹⁹⁶

3.2.4 Rodinný stav snoubenců a vstup ovdovělých osob do nového manželství

Dalším údajem, jenž se ve svatebních smlouvách vyskytoval, byl rodinný stav snoubenců. Zájem badatelů poutá především míra sňatečnosti u ovdovělých osob, kterou mohou do jisté míry ukázat i svatební smlouvy. Udělejme nyní odbočku od peckovských svatebních smluv a podívejme se na to, jaké šance na nový sňatek v raném novověku měly ovdovělé osoby.

Obecně platí, že ovdovělí muži vstupovali do nového manželství častěji než vdovy, ovšem největší procento ve statistikách zaujímají sňatky svobodných osob.¹⁹⁷ Vstup do dalšího manželství ovlivňovaly spousty faktorů. Také požadavky kladené na muže a ženy se odlišovaly. Muži měli ve svém rozhodování o budoucnosti větší volnost, jelikož mohli snáze disponovat svým majetkem, také byli méně omezeni věkem. U mužů, pokud zůstali sami s malými dětmi, se předpokládalo, že si co nejdříve najdou novou hospodyni a matku pro své děti. Nový sňatek byl často nejlepším a nejjednodušším řešením, jelikož společnost příliš neakceptovala, že by muž přejal ženskou roli v domácnosti. Ovšem bylo přijatelné, pokud žena zastávala mužskou roli např. ve vedení (byť dočasně) usedlosti.¹⁹⁸ Můžeme tedy říct, že ovdovělá žena měla mnohdy více možností, jak naložit se svým budoucím životem. Alice Velková ve své studii uvádí, že pro ovdovělou ženu nemusel být další sňatek jediným východiskem a často se stávalo, že vdova převzala usedlost a hospodařila na ní sama poměrně dlouhou dobu. Další eventualitou k sňatku bylo dočasné vedení usedlosti, než dospěje nejstarší syn, a následný odchod na výměnek.¹⁹⁹ Nový sňatek byl tedy pouze jednou z nabízených možností budoucnosti.

ten čas panství Kumburk-úlibského dobře zřízeného direktora na panství peckovské do městys Pecky...“ Svatební smlouva Josefa Linharta a Františky Nýdrlové z 14. listopadu 1750. s. 7 – 10. SOKA Jičín, AM Pecka, Kniha svatebních smluv 1708 – 1802.

¹⁹⁶ „...Filip Krátíl jsouce on poddaný panství Trauttmansdorffskému, nyní ale se poddává k panství Kartouz-valdickému a k paní Kateřině.“ Svatební smlouva Filipa Krátíla a Kateřiny Kuncové z 9. října 1781. s. 13 – 16. SOKA Jičín, AM Pecka, Kniha svatebních smluv 1708 – 1802.

¹⁹⁷ FIALOVÁ, Ludmila a kol. *Dějiny obyvatelstva*. s. 164.

¹⁹⁸ VELKOVÁ, Alice. Sebevědomé nebo zoufalé? Vdovy hospodařící na venkovských usedlostech v první polovině 19. století. In VOJÁČEK, Milan (ed.). *Reflexe a sebereflexe ženy v české národní elitě 2. poloviny 19. století. Sborník příspěvků z konference uspořádané ve dnech 23. – 24. listopadu 2006 Národním archivem ve spolupráci s Archivem hl. m. Prahy*. Praha, 2007. s. 321 – 340. ISBN 978-80-86712-45-1. s. 338.

¹⁹⁹ Tamtéž. s. 327.

Dosavadní výzkumy zabývající se vstupem vdov do manželství v podstatě shrnují, že vdova měla nejlepší vyhlídky na druhý sňatek, pokud byla mladá, bohatá a navíc bezdětná. Alice Velková však zdůrazňuje možnost svobodné volby ovdovělých žen, které se i přes majetek a mládí rozhodly zůstat neprovdané.²⁰⁰ Ženy své rozhodování často přizpůsobovaly sociálním a rodinným poměrům, musely brát ohled na své děti a také na ekonomické zajištění rodiny. Důležitými faktory, které ovlivňovaly další osudy vdov, byl jejich věk a majetek. V závislosti na věku ženy preferovaly různé řešení své nové situace. Mladší ženy, které nestrávily jako hospodyně příliš času, si často netroufaly vést usedlost samy. Důležitá byla také role ženy jako matky, pokud zůstala nenaplněna, nejpřirozenějším řešením byl pro ženu nový sňatek. Naopak starší ženy, které již neměly zájem (nebo nemohly) rodit další děti nebo se starat o případné děti nového manžela, volily místo sňatku raději samostatnost.²⁰¹ Možnost volby se zpravidla týkala žen, které se obešly bez pomoci manžela. Existoval ovšem malý počet vdov, které byly výhradními majitelkami selských usedlostí nebo měšťanských domů, stávalo se tedy, že se vdovy často vracely do otcovského domu nebo hledaly útočiště u svých příbuzných. Pakliže vdova nebyla dostatečně finančně zajištěna nebo neměla odvahu na samostatný život, volila často další manželství. Důležitou roli v rozhodování také hrál věk dětí.²⁰²

Zajímavá je otázka, jakého si ovdovělé ženy vybíraly partnera, pokud se rozhodly pro nový sňatek? Ovdovělé ženy, ale i muži, si častěji volili partnera mladšího a svobodného, bez závazků, který byl většinou bez většího majetku. Tak nastávala klasická situace, kdy si mladá dívka vzala postaršího vdovce a stala se podílníkem na majetku. Když ovdověla, stala se z ní postarší bohatá vdova, která se mohla znovu provdat, zpravidla za chudšího mládence. Ten si po ovdovění vzal mladou dívku a celá situace se opakovala.²⁰³ Nároky na nového partnera se snižovaly s vyšší věku, počtem dětí a ekonomickým zajištěním. Stejně jako u prvních manželství převládaly sňatky v jedné sociální vrstvě. Ženy si často braly příslušníka stejného řemesla, jaké vykonával jejich první manžel.²⁰⁴

²⁰⁰ Více tamtéž. 321 – 338.

²⁰¹ Podrobněji tamtéž. s. 330 a 335.

²⁰² Na problematiku vdov upozorňuje také SIGLOVÁ, Tereza. Sirotci a vdovy v městečku Dašicích v letech 1563 – 1618. In *VSH 11*, 2002. s. 3 – 40. ISBN 80-86046-62-1. Nebo ŠTEFANOVÁ, Dana. Vdovy v raném novověku. Studie k právnímu postavení a jednání „viditelných“ žen na příkladu praxe panství Frýdlant v severních Čechách mezi léty 1550 – 1750. In *SPFFBU*, C 51, 2002. s. 49 – 69. ISBN 80-210-3358-4. ISSN 0231-7710.

²⁰³ NÁCOVSKÁ, Pavla. Svatební smlouvy. s. 61.

²⁰⁴ Podrobněji o výběru partnera ovdovělých osob KLÁŠTERSKÁ, Alice. Výběr partnera. s. 148 - 153. Nebo MRÁZKOVÁ, Jana. „Přislibujou sobě věrnost.“ s. 83 – 88.

Nyní se vraťme k výzkumu v Pecce. V peckovských svatebních smlouvách se údaj o rodinném stavu ženicha a nevěsty v době uzavírání sňatku vyskytl u 68 osob z celkového počtu 72 snoubenců.²⁰⁵ Svobodní ženiši byli označováni jako „mládenec“, „panic“ nebo v případě německy psaných smluv „junggeselle“. Mladé dívky byly uváděny jako „panna“ nebo „jungfrau“. Snoubenci byli blíže určováni vztahem k rodinným příslušníkům. Svobodní (i muži) byli určováni otcem, méně často se vyskytl i údaj o matce. Pokud do nového svazku vstupovala ovdovělá žena, vždy bylo zmíněno jméno jejího předešlého manžela. U muže se nikdy údaj o předešlé manželce neobjevil, pouze konstatování, že se jedná o vdovce. V peckovských svatebních smlouvách figuruje nejvíce svobodných snoubenců, kteří vstupují do manželství poprvé (viz tabulka č. 6).

Tabulka č. 6: Rodinný stav snoubenců v peckovských svatebních smlouvách v letech 1708 - 1802

ŽENICH		NEVĚSTA	
Rodinný stav	Počet	Rodinný stav	Počet
panic/mládenec	23x	panna	27x
vdovec	13x	vdova	9x
CELKEM	36	CELKEM	36

Z následující tabulky č. 7 vyplývá, že nejčastěji byly uzavírány sňatky dosud svobodných osob. Z celkového počtu 36 sňatků byli oba snoubenci svobodní v 16 případech. V četnosti výskytu dále následuje situace, kdy si ovdovělý ženich bral mladou, dosud neprovdanou dívku. Méně častá byla kombinace, kdy si vdova brala mládence. Nejmenší procento sňatků tvoří kombinace, kdy byly obě strany již ovdovělé. Tyto výsledky podporují domněnku, že ovdovělý muž do nového svazku vstupoval častěji než ovdovělá žena. Peckovský výzkum se shoduje i s jinými probádanými lokalitami.²⁰⁶ Ve svatebních smlouvách městečka Hořepník, které se nejvíce přibližují Pecce, také nejčastěji figurovaly sňatky dvou svobodných osob. Co se týče vdov, objevily se častěji než vdovci, čímž se

²⁰⁵ Rodinný stav snoubenců byl uveden u všech osob mimo tří ženichů a jedné nevěsty. Rodinný stav jsem určila dle obsahu smlouvy, pokud byli snoubenci ve smlouvě zastoupeni rodiči, zařadila jsem je jako svobodné (1 nevěsta a 2 ženiši). Posledního ženicha, který si bral svobodnou dívku a ve smlouvě zmiňoval předchozí sňatek, jsem zařadila jako vdovce.

²⁰⁶ Srovnej s KAČEROVÁ, Eva. Sňatečnost. s. 37 - 38 a MRÁZKOVÁ, Jana. „Přislibujou sobě věrnost.“ s. 80.

rozcházejí s peckovskými smlouvami. To může být způsobeno faktem, že ne u všech snoubenců mužského pohlaví byl uveden jejich rodinný stav.²⁰⁷

Tabulka č. 7: Kombinace rodinného stavu vyskytující se v peckovských smlouvách v letech 1708 – 1802

Rodinný stav	Počet
panic - panna	17x
vdovec – panna	10x
panic – vdova	6x
vdovec – vdova	3x
CELKEM	36

3.2.5 Zastoupení snoubenců a svědci

V otázce zastoupení snoubenců při sepisování svatební smlouvy mohly nastat dvě varianty. První variantou, která byla i častější, je osobní vystoupení při sepisování. Tato situace nastávala zpravidla u ženicha, který byl starší, finančně samostatný a nevstupoval do manželství pravděpodobně poprvé. Tato situace se ovšem vyskytovala i u vdov. Žena-vdova mohla běžně vykonávat všechna jednání samostatně. Mohlo dojít i k případům, kdy vdovy byly zastupovány. Druhou variantou je zastoupení, které bylo běžné v případě mládence a nutné v případě panny. Svě dítě většinou zastupoval otec, pokud byl naživu, v opačném případě matka nebo poručník.²⁰⁸

V peckovských smlouvách bylo 9 nevěst z 36 vdovou. Vdova byla vždy uvedena křestním jménem a jménem zemřelého manžela, ale jinak vystupovala ve smlouvě sama za sebe. Ostatních 27 nevěst, které byly označeny za „*poctivou pannu*“ byly až na čtyři výjimky zastoupeny někým z rodiny, nejčastěji otcem (tabulka č. 8). Dále vystupují ve smlouvách jako autority za svobodné nevěsty matky – vdovy, oba rodiče, matka s otčímem a pouze v jednom případě je nevěsta zastoupena poručníkem. I přestože byl nevěstin otec již mrtvý a je zastoupena někým jiným, byla vždy uvedena jako „*dcera po v pánu zesnulém...*“ nebo „*dcera pozůstala po...*“. Zajímavý je případ, kdy nevěsta panna Marie, vlastní dcera po

²⁰⁷ SMRŽOVÁ, Adéla. *Hořepničtí měšťané*. 2011. s. 36 – 38.

²⁰⁸ NÁCOVSKÁ, Pavla. *Svatební smlouvy*. s. 46.

nebožtíkovi Janovi Svatoňovi, vstupuje do manželství se svolením a vědomím svých pratet, což nebylo obvyklé.²⁰⁹ Zmíněné čtyři výjimky tvoří nevěsty, které jsou sice svobodné panny, jejich otec již nežije, přesto ve smlouvě není zmíněn nikdo jiný, kdo by nevěstu zastupoval.²¹⁰ Důvodem mohlo být to, že nevěsta byla již plnoletá, a jelikož už nežil její otec, byla ve smlouvě uvedena bez zastoupení. S nevěstou – sirotkem, která vystupovala ve svatební smlouvě bez zastoupení, se setkala i Hana Slezáková. Za zkoumaných 60 let osamoceně vystupovaly pouze 3 nevěsty. Nešlo o běžnou situaci, ale smlouva nabývala platnosti, i pokud nevěsta zastoupena nebyla.

Tabulka č. 8: Zastoupení nevěst a ženichů ve svatebních smlouvách v Pecece v letech 1708 – 1802

ZASTOUPENÍ	NEVĚSTA	ŽENICH
Otec	15x	15x
Matka (vdova)	3x	1x
Matka s otčímem	2x	1x
Oba rodiče	1x	/
Poručník	1x	/
Pratety	1x	/
Nezastoupen(a)	4x	6x
CELEKM	27	23

Ženichů – vdovců se v peckovských smlouvách objevilo 13, všichni vystupují samostatně. Je neobvyklé, že jejich vdovský stav je vždy zmíněn, nikdy nevystupují pouze jako „páni“ bez bližšího určení. V 15 případech ze zbylých 23 svobodných mládenců byl ženich uveden jménem svého dosud žijícího otce. I u ženichů jsem se setkala se zastoupením v podobě matky - vdovy či otčíma. Šest mládenců vystupovalo samo za sebe, což není nijak

²⁰⁹ „...s poctivou pannou Marií vlastní dcerou po nebožtíkovi Janovi Svatoňovi jakožto nevěstou z druhé strany...ona nevěsta Marie Svatoňová svoluje s vědomím jejích pratet ke stavu manželskému...“ Svatební smlouva Josefa Pekaře a Marie Svatoňové z 30. prosince 1798. s. 68. SOkA Jičín, AM Pecka, Kniha protokolů a smluv prodejních i svatebních od r. 1782 – 1795.

²¹⁰ Např. „...s poctivou pannou Kateřinou pozůstalou dcerou po nebožtíkovi Antonínovi Munslovi...“ Svatební smlouva Jiříka Ulriha a Kateřiny Munslové z 13. září 1796. s. 61 – 62. SOkA Jičín, AM Pecka, Kniha svatebních smluv 1708 – 1802. Podobné případy však nejsou výjimkou. Srovnej např. s: SLEZÁKOVÁ, Hana. *Svatební smlouvy*. 2010. s. 51.

neobvyklé. Zajímavá je spíše míra zastoupení u ženichů, která se v jiných výzkumech neobjevuje v takové výši.²¹¹

Přítomni sepsání smlouvy byli, kromě obou zúčastněných stran, tj. ženicha a nevěsty a jejich zástupců, také svědci. Svědci byli jedinci zvláště vyzvaní k účasti na určitém právním jednání, aby o něm potom v případě potřeby mohli vydat svědectví. Svědci svatebních smluv tvořili zvláštní kategorii, kdy nevystupovali všichni společně, ale ve dvou stranách jako svědci ženicha a svědci nevěsty. Byli zpravidla uváděni na konci smlouvy a zapisováni písařem, někdy se ve smlouvách může objevit i vlastnoruční podpis svědků, ale je to spíše výjimečné. Počet svědků ve smlouvách byl různý, zpravidla majetnější a důležitější osoby měly více svědků než ti méně majetní. V poddanských smlouvách se obvykle objevovali 2 - 4 svědci.²¹²

Tabulka č. 9: Počet svědků nevěst a ženichů ve svatebních smlouvách z Pecky v letech 1708 – 1802

POČET SVĚDKŮ	NEVĚSTA	ŽENICH	DOHRMADY
1	9x	8x	0x
2	9x	11x	6x
3	0x	0x	1x
4	0x	0x	3x
Neuvedeno	1x	0x	7x
Celkem	19	19	17

Z tabulky č. 9 lze vidět, že v peckovských smlouvách nevystupovali svědci vždy zvlášť na straně ženicha a zvlášť za stranu nevěsty. V 10 smlouvách byli svědci uvedeni souhrnně na konci smlouvy, jako svědci potvrzující platnost sepsané dohody. Díky tomu, že peckovské listiny nejsou originálem, jména svědků na konci smlouvy často chybí a je pouze zmíněno, že se právní akt odehrál za jejich přítomnosti. Např. „...v přítomnosti svědků k tomu schválně dožádaných...“²¹³ nebo „...Stalo se dne a roku svrchu psaného v přítomnosti svědků

²¹¹ Srovnej s. SLEZÁKOVÁ, Hana. *Svatební smlouvy*. 2010. s. 53. Nebo TUZAROVÁ, Martina. *Svatební smlouvy*. s. 45.

²¹² NÁCOVSKÁ, Pavla. *Svatební smlouvy*. s. 47.

²¹³ Svatební smlouva Jana Rejmonta a Anny Weisové z 17. září 1794. s. 53. SOKA Jičín, AM Pecka, Kniha svatebních smluv 1708 – 1802.

podepsaných...“²¹⁴ Počet svědků v Pecce nepřesáhl číslo čtyři. Nejčastější variantou byli dva svědci na každé straně. Jména svědků byla uváděna vždy ve tvaru křestního jména a příjmení, často bylo ještě připsáno, odkud svědci pocházejí nebo jakou mají funkci ve správě města.

V hořepnických svatebních smlouvách nejčastěji vystupují dva až tři svědkové, ale můžeme se setkat i s vyšším počtem svědků, tedy pět nebo šest. Nikdy ale jejich počet nepřesáhne desítku. Jména svědků jsou zde zapsána písařem, na některých smlouvách byl zápis stvrzen podpisem svědků samotných, tento podpis měl ale nejčastěji podobu tří křížků.²¹⁵ Zajímavé jsou svatební smlouvy města Boskovic, kdy u nevěst nebyli často svědci vůbec jmenováni. Stalo se to u více než 150 smluv za zkoumaných 60 let. Nevěsta byla v tomto případě zastoupena purkmistrem a radou města Boskovic.²¹⁶ Pokud srovnáme peckovské smlouvy s královským městem Kutnou Horou, můžeme říci, že ve svatebních smlouvách měšťanů Kutné Hory figurovalo mnohem více svědků – okolo deseti osob, často až osmnáct svědků. Pecce se spíše blíží svatební smlouvy poddaných v Kutné Hoře, u kterých vystupují jako svědci dvě až tři osoby.²¹⁷

V porovnání s ostatními výzkumy svatebních smluv se ty v Pecce výrazně neliší. Struktura peckovských svatebních smluv je shodná s malými poddanskými městečky a blíží se spíše až venkovskému charakteru. Nejvíce se Pecce přibližuje poddanské městečko Hořepník a Boskovice. Shodné znaky vykazuje také poddanské městečko Kopidlno a Dašice na Pardubicku, kterým se věnovala Tereza Siglová. Četnost peckovských uzavřených smluv za 1 rok, počty svědků, rodinný stav snoubenců i výběr partnera na základě geografického původu se nejvíce shoduje s poddanským Hořepníkem. Peckovské svatební smlouvy vykazují rozdílné znaky ve dvou oblastech. První je německý jazyk použitý pro sepsání některých smluv v Pecce. Jak jsem již zmínila výše, patřila Pecka k oblastem s výrazným počtem německého obyvatelstva, proto němčina není velkým překvapením. Druhou odlišnost spatřuji ve dnu, kdy byly smlouvy uzavírány. V jiných výzkumech nejčastější úterý, nebylo v Pecce příliš oblíbené.

²¹⁴ Svatební smlouva Josefa Voňky a Josefky Benešové z 16. srpna 1780. s. 23 – 24. SOKA Jičín, AM Pecka, Kniha svatebních smluv 1708 – 1802.

²¹⁵ SMRŽOVÁ, Adéla. *Hořepničtí měšťané*. 2011. s. 29 - 30. Srovnej s. SIGLOVÁ, Tereza. Svatební smlouvy. s. 36.

²¹⁶ SLEZÁKOVÁ, Hana. *Svatební smlouvy*. 2010. s. 58 - 59.

²¹⁷ NÁCOVSKÁ, Pavla. Svatební smlouvy. s. 47.

3.3 Hmotné a nehmotné závazky v peckovských svatebních smlouvách z let 1708 – 1802

Nejdůležitější informací, kterou můžeme vyčíst ze svatebních smluv, je zpravidla majetkové vyrovnání obou snoubenců. To bylo také jedním z hlavních důvodů sepsání svatebních smluv. Ve smlouvách se setkáváme s různými termíny pro vyjádření určité finanční částky, se kterou do manželství snoubenci vstupovali. V literatuře se nejčastěji uvádí termíny věno, výbava a obvěnění. O těchto termínech jsem se zde už zmiňovala, připomeňme je tedy jen krátce. Podle Jiřího Klaboucha žena vstupem do manželství získávala nárok na výživu a případné dědictví. Na oplátku dostávala od rodičů věno, což mohlo představovat nemovitý majetek, finanční obnos nebo hospodářská zvířata. Věno přecházelo do vlastnictví muže, za to byl povinen poskytnout své manželce tzv. obvěnění. To znamenalo hmotné zajištění manželky pro případ ovdovění. Obvěnění neboli vdovský důchod však manželka mohla využívat až po manželově smrti, do té doby tímto majetkem stále disponoval muž. Nevěsta zpravidla přinášela do manželství ještě výbavu od rodičů, někdy ve smlouvách uváděnou jako výpravu, která obsahovala předměty denního užití a vybavení do domácnosti (ložní prádlo, šaty, nádobí atd.). Výbava ovšem nebyla součástí věna, což uvádí například Jana Mrázková.²¹⁸ Vladimír Procházka uvádí, že u chudších nevěst mohla výbava představovat jediný přínos do manželství a zakládat tak nárok na podíl z případné pozůstalosti po manželovi.²¹⁹ Předmětem věna mohl být také určitý podíl na majetku otce, který nevěsta získala po jeho smrti. Pokud však byla částka vyplacena už při sňatku, nevěsta právo na dědický podíl ztrácela, tomu se říkalo tzv. vybytí.²²⁰ Častou variantou majetkového vyrovnání manželů bylo sloučení majetku. Jako dodatek sloučení majetku se mohly objevit tzv. výminky, jež stanovovaly sumu nebo díl majetku, který zůstal k volné dispozici manželům, a mohli s ním nakládat, jak chtěli, a podle své vůle ho mohli komukoliv odkázat. Ženy si tak často v manželství podržely ve své moci majetek, který byl jejich dědictvím po rodičích nebo předešlém manželovi.²²¹ S touto variantou jsem se bohužel v Pecce příliš nesešla. V literatuře je také zmiňován tzv. jítňní dar. Jednalo se o určitý druh obvěnění, které bylo

²¹⁸ MRÁZKOVÁ, Jana. „Přislibujou sobě věrnost.“ s. 70.

²¹⁹ PROCHÁZKA, Vladimír. *Česká poddanská nemovitost*. s. 393.

²²⁰ Vladimír Procházka vybytí definuje takto: K vybytí dochází poskytnutím určité majetkové hodnoty místo dědického podílu, jestliže některé dítě ještě za otcova hospodaření opouští rodinné majetkové společenství, buď si zařizující vlastní hospodářství, nebo uzavírajíc sňatek. Toto poskytnutí je zbavuje dalšího nároku. In PROCHÁZKA, Vladimír. *Česká poddanská nemovitost*. s. 461. O věnu a vdovském důchodu také BOLOGNE, Jean-Claude. *Svatby*. s. 89 – 94.

²²¹ SLEZÁKOVÁ, Hana. *Svatební smlouvy*. 2008. s. 46.

poskytováno mužem manželce ráno po svatební noci.²²² Já jsem se ovšem s tímto termínem ve smlouvách z Pecky vůbec nesetkala. I Vladimír Procházka uvádí, že jitřní dar byl v Čechách spíše lokální výjimkou a mnohem více a v různých formách rozšířen v Německu.²²³

Další úpravou majetkových poměrů manželů bylo přijetí ženy za „plnomocnou hospodyni“,²²⁴ muž tak z manželky činil podílníka na svém majetku. Toto přijetí do hospodářství mohlo být oboustranné. Žena přijímala muže za hospodáře do svého statku, což bylo častější v případě vdovy, která měla nemovitost po svém předešlém manželovi.²²⁵ Přijetím za mocného hospodáře si manželé navzájem zajišťovali skutečné hospodaření na usedlosti před jinými osobami, pokud by jeden z nich zemřel.

Staré české právo také chránilo manželku před neuváženým, případně vynuceným vzdáním se vdovského věna ve prospěch manžela. Zde se vycházelo z představy, že žena, která je v moci muže, nemá možnost se svobodně rozhodovat a chybí jí tedy jeden ze základních předpokladů platnosti jakékoliv smlouvy, např. darovací. Tedy, každý právní úkon manželky za trvání manželství ve prospěch manžela byl právně neplatný, pokud se této neplatnosti žena výslovně dovolala. Pokud žena po smrti svého manžela prohlásila, že vše co mu v manželství dala, udělala jako vězeň svého muže, bylo jednání uznáno za neplatné. To platilo např. i v případě dluhů jejího manžela, za které se v manželství zaručila. Jinak ovšem byla žena v manželství majetkově samostatná, měla plné dispoziční právo ke svému majetku a mohla případně vykonávat i poručenství nad sirotky.²²⁶

3.3.1 Majetková hodnota smluv

Jak již bylo zmíněno, výše věna byla hlavním údajem, který lze se smluv čerpat. Bohužel peckovské svatební smlouvy výši věna²²⁷ či přínosu uváděly v takové formě, ze které nelze udělat statistické zpracování. Bylo to dáno hlavně tím, že výše věna nebyla často vyčíslena peněžní částkou, ale byl uveden výčet předmětů nebo kusů peřin či šatstva, které

²²² KLABOUC, Jiří. *Manželství*. s. 72.

²²³ PROCHÁZKA, Vladimír. *Česká poddanská nemovitost*. s. 394.

²²⁴ „...naproti tomu poctivý vdovec Josef Linhart...bere sobě též poctivou vdovu Františku za...plnomocnou hospodyni ve všem co má...“ Svatební smlouva Josefa Linharta a Františky Nýdrlové z 14. listopadu 1750. s. 7 – 10. SOKA Jičín, AM Pecka, Kniha svatebních smluv 1708 – 1802.

²²⁵ „...za svého milého manžela a budoucího plnomocného hospodáře...“ Svatební smlouva Jana Vokatého a Anny Fedkové z 17. ledna 1768. s. 11 – 12. SOKA Jičín, AM Pecka, Kniha svatebních smluv 1708 – 1802.

²²⁶ MALÝ, Karel. *České právo v minulosti*. Praha, 1995. s. 77 – 78. ISBN 80-85903-01-6.

²²⁷ Výraz věno používám pro jakýkoliv přínos do manželství ze strany nevěsty (tedy i pro výbavu). Pro přínos ze strany ženicha používám výraz vklad.

snoubenci do manželství přinášeli. Přesto lze v peckovských smlouvách nalézt shodné řešení majetkové úpravy jako v jiných výzkumech. Všech šestatřicet svatebních smluv obsahovalo majetkové vyrovnání, přestože v šesti smlouvách je přínos do manželství uveden pouze ze strany jednoho ze snoubenců (chybí u čtyř ženichů a dvou nevěst).

Peckovské smlouvy nelze rozdělit díky neuchopitelnosti výše věna do žádných specifických kategorií. Můžeme se pouze zaměřit na čtyři opakující se aspekty vyskytující se ve smlouvách jako majetkové vyrovnání snoubenců. Prvním z nich je situace, kdy jeden ze snoubenců vlastnil nemovitost, popřípadě i s pozemky a přijímal svého nastávajícího partnera do domácnosti. Dále se ve smlouvách objevovala různě vysoká finanční částka jako přínos do manželství, bohužel v žádné smlouvě není majetek vyjádřen pouze v peněžní hodnotě, abychom si mohli udělat představu o plné hodnotě majetku jednotlivých snoubenců. Ve smlouvách byla uváděna také další forma přínosu, nejčastěji výčet předmětů ve výbavě nebo nárok na dědičný podíl po rodičích. Poslední aspekt, který jsem ve smlouvách zkoumala, bylo majetkové vyrovnání pro případ úmrtí jednoho z manželů. To také souviselo s výminkami či dědičnými nároky rodičů, pokud jeden ze snoubenců zemřel před uplynutím jednoho roku.

Zařazení smluv dle jednotlivých aspektů nebylo tak jednoduché, jak by se mohlo zdát, setkala jsem se i se smlouvou, ve které byly obsaženy všechny najednou. Nejčastější formu věna nevěsty představoval nějaký finanční obnos nebo právo na dědičný podíl po otcově, případně matčině smrti. Častý přínosek nevěsty byla rovněž výbava. U ženichů se vedle finanční částky nejvíce vyskytovalo vlastnictví nemovitosti, do které přijímal svou nastávající choť a zároveň ji činil dědičkou. Nemovitost je ve smlouvách jmenována jako „živnost s příslušejícími grunty“ nebo jako „domek“. Z 36 zúčastněných ženichů se vklad do manželství vyskytoval u 32 z nich. Z toho 19 ženichů přijímá svou nastávající manželku do svého domu a zároveň ji činí úplnou nebo částečnou dědičkou. Například: „...*pak ženich svou nastávající manželku skutkem sňatku manželského činí za úplnou hospodyní a sice, že i po jeho smrti, kdyby on dříve než ona zemřít měl...úplnou dědičkou vši jeho pozůstalosti býti má...*“²²⁸ Pokud se jednalo o vdovce, manželka dědila na rovný díl s dětmi. Nebo jako Ludmila Bartošová měla hospodařit v domě do zletilosti hlavního dědice a potom měla mít až do smrti v hospodářství výminek.²²⁹ V dalších třech smlouvách je manželka pouze přijatá jako plnomocná hospodyně, ale není zdůrazněno, že by se měla stát dědičkou. Ovšem Tereza

²²⁸ Svatební smlouva Josefa Kleifsteina a Agnes Bohdanecké z 31. října 1794. s. 35 – 36. SOkA Jičín, AM Pecka, Kniha svatebních smluv 1708 – 1802.

²²⁹ Svatební smlouva Jiřího Pohla a Ludmily Bartošové z 27. ledna 1795. s. 111 – 113. SOkA Jičín, AM Pecka, Kniha protokolů a smluv prodejních i svatebních od r. 1782 – 1795.

Siglová uvádí, že přijetím za plnomocného hospodáře či hospodyně manželé vytvářeli majetkové společenství a stávali se podílníkem na majetku a zajišťovali si tak faktické hospodaření na statku pro případ úmrtí jednoho z partnerů. Toto „přijetí do hospodářství“ bylo v Dašicích obsaženo v 70% svatebních smluv.²³⁰ V Pecce je ve smlouvě Heřmana Budiny s Annou Grochovou výslovně zdůrazněno, že vše, co jedna, nebo druhá zúčastněná strana v manželství zdědí, vydělá nebo nějak jinak nabude, je společné vlastnictví.²³¹ Tato formulace je však ojedinělá.

Pokud přijímala nevěsta do svého domu ženicha a činila ho dědicem, jednalo se v peckovských smlouvách vždy o vdovu, která vlastnila nemovitost po svém předešlém manželovi. Tato situace nastala u osmi ovdovělých žen. Vdova Kateřina Kuncová toto přijetí do statku ještě specifikuje, manžela činí hospodářem na 15 let, s tím, že po její smrti tam bude mít byt a navíc dědický podíl s dětmi z prvního manželství.²³² Vdova Anna Fedková přijímá budoucího manžela za plnomocného hospodáře do živnosti po prvním manželovi a dále mu také přislubuje úroky z dědického podílu její nezletilé dcery až do její dospělosti.²³³ I v Hořepníku bylo běžné, že jeden ze snoubenců vlastnil dům a přijetí za plnomocného hospodáře či hospodyně upravovalo majetkové poměry novomanželů. Avšak ani zde se výše věna nedala statisticky zpracovat, jelikož záznamy o majetkovém vyrovnání jsou uváděny, podobně jako v dalších výzkumech převážně výčtem předmětů, chybí přesná peněžní hodnota nebo celé majetkové vyrovnání.²³⁴

Pokud se nejednalo o hotovost nebo již zmíněnou nemovitost, objevuje se přínos do manželství ve formě nevěstiny výbavy, dobytka, obilí, zemědělského nářadí nebo nároku na dědický podíl po rodičích. Osm nevěst přinášelo do svazku nárok na dědický podíl a u poloviny z nich byl tento nárok kombinován s okamžitou hotovostí, ostatní nevěsty obdržely také výbavu do domácnosti. Celkem 21 nevěst přišlo do nového domova s výbavou. Co taková výbava obsahovala? Především se jednalo o předměty do domácnosti jako ubrusy, peřiny a povlaky, ošacení (dvakrát jsou zmíněny svatební šaty), ale také nábytek v podobě truhly nebo šatní skříně. V jedné smlouvě jsem se setkala s tím, že nevěsta od rodičů dostala sáně s postrojem k záprahu. Dvě nevěsty měly ve „věnu“ obsaženy i zemědělské nástroje.

²³⁰ SIGLOVÁ, Tereza. Svatební smlouvy. s. 32.

²³¹ Svatební smlouva Heřmana Budiny a Anny Grochové z 1. října 1794. s. 108 – 109. SOkA Jičín, AM Pecka, Kniha protokolů a smluv prodejních i svatebních od r. 1782 – 1795.

²³² Svatební smlouva Filipa Krátíla a Kateřiny Kuncové z 9. října 1781. s. 13 – 16. SOkA Jičín, AM Pecka, Kniha svatebních smluv 1708 – 1802.

²³³ Svatební smlouva Jana Vokatého a Anny Fedkové z 17. ledna 1768. s. 11 – 12. SOkA Jičín, AM Pecka, Kniha svatebních smluv 1708 – 1802

²³⁴ SMRŽOVÁ, Adéla. *Hořepničtí měšťané*. 2011. s. 31 – 32.

Ne vždy byly předměty podrobně vypsány, u stručnějších smluv se vyskytovala formulace „vybavení, co se na nevěstu sluší“.

Vedle ošacení a nábytku mohlo za věno posloužit také obilí a dobytek. To zahrnovaly tři svatební smlouvy. Panna Anna Weisová dostala od rodičů do manželství 2 krávy, 2 svazky lnu a 1 korec semen k vysetí,²³⁵ ovšem už nebylo uvedeno, o jaká semena se jedná, zda obilí, hrách nebo např. len. Ludmila Bartošová do manželství přinesla 1 krávu a 1 roční tele a dále obilí, které bylo dluženo jejímu mrtvému otci - „...vynachází se obilí na dluze po jejím nebožtíkovi otci Václav[ovi] Bartošovi, kterýžto jest na tři díly rozdělený přichází na ní totiž 1 věrtel pšenice, 1 strych žita, 1 strych ječmene a 1 strych hrachu.“²³⁶ Nevěsta Katarina Weisová uvádí pouze, že přináší dobytek bez bližšího určení.²³⁷ Jak již bylo řečeno, muži do manželství nejčastěji vkládali nemovitost případně i s pozemky a obvěnění manželky. Bohužel jsem se v peckovských smlouvách u mužů nesetkala s výčtem majetku, který přinášeli, například obilí nebo dobytek. Pouze Antonín Khun se zmiňuje o pozemcích a půdě k osetí, která leží u vedlejší vesnice „...Činí ji úplnou spoluvlastnohospodyní svého v městyse Pecce postaveného domu i k němu přikoupených vlastnodědičných gruntů a 8 strychů výsevku při Staňovicích...“.²³⁸ Co se týče zemědělského nářadí, je uváděno jako součást domu a není jednotlivě vyjmenováváno. Dědický podíl po rodičích jako vklad do manželství měly ve smlouvě zapsán pouze čtyři ženichové. Ojedinelý je případ, kdy se ženich ve svatební smlouvě zavazuje k platbě oběda pro příbuzné, který se bude po svatbě konat - „pan ženich své pan[n]ě nevěstě jakožto nastávající manželce přátelský oběd na svůj vlastní náklad vésti...“.²³⁹

Jana Mrázková dělala výzkum pro panství Třeboň na konci 18. století a počátkem 19. století. Předmětem vkladu třeboňských ženichů byla nejčastěji, stejně jako v Pecce, „živnost s grunty“ nebo „domek“. Nevěsty přinášely do manželství peníze a dobytek. Ve

²³⁵ Svatební smlouva Jana Rejmonta a Anny Weisové z 17. září 1794. s. 53. SOkA Jičín, AM Pecka, Kniha svatebních smluv 1708 – 1802.

²³⁶ Svatební smlouva Jiřího Pohla a Ludmily Bartošové z 27. ledna 1795. s. 111 – 113. SOkA Jičín, AM Pecka, Kniha protokolů a smluv prodejních i svatebních od r. 1782 – 1795.

²³⁷ Jedná se o německy psanou smlouvu. Dobytek je označen slovem „vieh“, ale není uveden počet. Nevěsta dále obdržela klasickou výbavu v podobě šatů a peřin, nádobí a také hospodářských předmětů. Svatební smlouva Michala Stuchlíka a Katariny Weisové z 14. srpna 1798. s. 69. SOkA Jičín, AM Pecka, Kniha svatebních smluv 1708 – 1802.

²³⁸ Svatební smlouva Antonína Khuna a Anny Johnové z 26. října 1788. s. 31 – 32. SOkA Jičín, AM Pecka, Kniha svatebních smluv 1708 – 1802.

²³⁹ Svatební smlouva Francze Pohla a Josefy Kleifsteinové z 16. října 1791. s. 43 – 44. SOkA Jičín, AM Pecka, Kniha svatebních smluv 1708 – 1802

smlouvách se hojně vyskytovala také výbava a zahrnovala stejně jako jinde především šatstvo nebo peřiny.²⁴⁰

3.3.2 Věno s peněžní hodnotou

V peckovských smlouvách není překvapivě pro majetek používaný pojem věno. U nevěsty se nejčastěji vykytuje termín „*přínosek*“ nebo se nevěsta budoucímu choti jednoduše „zadává“ s majetkem či obdrží majetek od rodičů. Například „...*nevěsta svému nastávajícímu manželovi za přínosek přináší padesáte zlatých rýn[ských]...*“²⁴¹ Ženich naproti tomu „přislubuje“ majetek nebo ho nevěstě „věnuje“ či „připovídá“. „...*totiž p[anně] Josefce za její panenskéj věnec věnuje jí jako své první manželce dům s rolmi...*“²⁴² Tyto termíny se nevztahovaly pouze ke konkrétním peněžním částkám, ale přínosem byla myšlena i výbava nevěsty a ženich nejčastěji „připovídá“ nastávající manželce dům do společného užívání. Setkala jsem se i s tím, že majetek není označován žádným specifickým termínem, pouze je uveden výčet věcí, které byly do manželství přineseny.

V Boskovicích bylo věno označováno jako „pomoc“, s tímto termínem jsem se však v Pecce nesetkala. Dále se objevovaly podobné termíny jako v Pecce – „připovídá“ nebo „věnuje“. Ovšem zajímavý je nízký výskyt věna v Boskovicích, které se objevilo pouze u 10% zúčastněných osob.²⁴³ S opomenutím věna jsem se setkala i u výzkumu v Kopidlně. Důvodem mohl být minimální majetek, který osoby do manželství přinášeli, proto nebyl vyjmenován. Často se tato situace vyřešila formulací, ve které se snoubenci navzájem zadávali s celým svým majetkem.²⁴⁴ Naproti tomu v Hořepníku se přínos do svazku vyskytl u všech 72 zúčastněných osob. Pro majetek se objevovala různá označení. Žena do manželství nejčastěji vstupovala s „výpravou“, pouze ojedinele se vyskytl termín „věno“. V ostatních svatebních smlouvách se neobjevilo žádné označení, ale jen výčet toho, s čím žena přicházela do manželství. Přesný název hodnoty, se kterou do manželství vstupoval ženich, nebyl uveden v žádné smlouvě. Muž nevěstě „věnoval“ svůj majetek nebo „se zakazoval“ za určitou peněžní sumu. Adéla Smržová se také setkala s termíny „zadává“, „přislíbil“ a „postupuje“. Označení „postupuje“ většinou znamenalo, že otec přenechal svému synovi nebo dceři např.

²⁴⁰ MRÁZKOVÁ, Jana. „Přislubují sobě věrnost.“ s. 70.

²⁴¹ Svatební smlouva Josefa Marxe a Anny Ulrichové z 28. srpna 1789. S. 41. SOkA Jičín, AM Pecka, Kniha svatebních smluv 1708 – 1802.

²⁴² Svatební smlouva Josefa Voňky a Josefky Benešové z 16. srpna 1780. s. 23 – 24. SOkA Jičín, AM Pecka, Kniha svatebních smluv 1708 – 1802.

²⁴³ Pouze u 43 osob ze 416. SLEZÁKOVÁ, Hana. *Svatební smlouvy*. 2010. s. 67.

²⁴⁴ TUZAROVÁ, Martina. *Svatební smlouvy*. s. 57.

dům nebo řemeslo k užívání.²⁴⁵ S tímto jsem se setkala i v jedné peckovské smlouvě - „...že svému synovi totiž Josefovi Kleifirsteinovi nejen řemeslo pekařské postupuje, nýbrž dům svůj v N[ume]ro 82 kdyby toho potřeba byla...za prvního dědice...činí.“²⁴⁶

V královském městě Kutné Hoře nevěsta nejčastěji vstupovala do manželství s výbavou označovanou jako „vejprava“, ta byla někdy také označována jako „vejchysta“. Pojem věno se v kutnohorských smlouvách vyskytoval velmi řídko. Jako protihodnotu manžel ženě „urukuje“ za určitou sumu, nebo jí „věnuje“ či „obvěňuje“. Nejčastěji se objevilo, že muž „zaručil“ či „vručil“ jistou hodnotu. Šlo tedy o obvěnění.²⁴⁷

Konkrétní finanční částka se u peckovských snoubenců vykytovala ve spojení s dalším přínosem do manželství, nikdy pouze osamoceně. Z 36 nevěst si přinášelo do manželství věno v hotovosti 16 nevěst a další dvě nevěsty část svého majetku ohodnotily také v konkrétní sumě. Jednalo se o vdovu Annu Khunovou, která věnovala nastávajícímu manželovi domek po prvním manželovi v hodnotě 200 zlatých a také nevěsta Anna Ševcová, která přináší manželovi 23 zlatých, které nejsou v hotovosti, ale „na domku č. p. 94.“²⁴⁸ Výše věna se pohybovala od 10 do 500 zlatých (viz tabulka č. 10). Nejfrekventovanější částka byla 50 a 100 zlatých. V „nejbohatší“ smlouvě jsou strany značně nevyrovnané. Vdova Josefka Richterová věnuje svému nastávajícímu manželovi 500 zlatých a on jí naproti tomu nepřináší žádný majetek ihned. Na druhou stranu se v budoucnu má stát prvním dědicem mlýna po rodičích, jehož hodnota jistě není zanedbatelná.

²⁴⁵ SMRŽOVÁ, Adéla. *Hořepničtí měšťané*. 2007. s. 34 – 35.

²⁴⁶ Svatební smlouva Josefa Kleifirsteina a Agnes Bohdanecké z 31. října 1794. s. 35 – 36. SOKA Jičín, AM Pecka, Kniha svatebních smluv 1708 – 1802.

²⁴⁷ NÁCOVSKÁ, Pavla. Svatební smlouvy. s. 48. Srovnej také s SIGLOVÁ, Tereza. Svatební smlouvy. s. 37 – 38.

²⁴⁸ Svatební smlouva Hermana Munsla a Anny Khunové z 19. května 1799. s. 63 – 65. SOKA Jičín, AM Pecka, Kniha svatebních smluv 1708 – 1802 a Svatební smlouva Františka Petřů a Anny Ševcové z 9. dubna 1792. s. 49 – 50. Tamtéž.

Tabulka č. 10: Přínos do manželství vyjádřený finanční částkou a jeho četnost v peckovských svatebních smlouvách v letech 1708 – 1802

VÝŠE VĚNA (ve zlatých rýnských)	NEVĚSTA	ŽENICH
10	1	1
15	-	1
18	1	-
20	1	1
23	1	-
25	-	1
30	1	2
40	-	1
50	4	5
100	1	2
150	1	-
167	1	-
200	4	-
300	1	2
500	1	-
Celkem	18	16

U ženicha se vklad v podobě peněz objevil v 16 případech. Nejnižší částkou bylo taktéž 10 zlatých a nejvyšší 300 zlatých. U ženichů byla většinou manipulace s touto hotovostí podmíněna manželovou smrtí a nevěsta tuto částku měla dostat pouze v případě, že se stane vdovou. Ve třech případech tato podmínka není zdůrazněna a ženich sumu snoubence věnuje ihned nebo jako protihodnotu za její panenství. Vdovec Jiřík Ulrich nastávající manželce věnuje při svatbě po 50 zlatých, stejně jako svým dětem a navíc ještě za její panenství dalších 50 zlatých.²⁴⁹ I u ženichů se ve dvou případech nejednalo o peníze v hotovosti. Vdovec Herman Munsl do manželství přináší „na gruntech“ 300 zlatých, které

²⁴⁹ Svatební smlouva Jiříka Ulricha a Kateřiny Munslové z 13. září 1796. s. 61 – 62. SOKA Jičín, AM Pecka, Kniha svatebních smluv 1708 – 1802.

manželce věnuje už při svatbě, jelikož nemá žádných dětí z prvního manželství.²⁵⁰ U Jana Vokatého se zase jednalo o 300 zlatých, které jeho otec přislíbil investovat do řemesla, nejprve 200, a po roce dalších 100 zlatých²⁵¹, nešlo tedy o tzv. obvěnění. Nejčastější částkou bylo stejně jako u nevěst 50 zlatých.

Není překvapením, že situaci v Pecce se nejvíce přibližuje výzkum z poddanského městečka Hořepník. Z celkového počtu 72 zúčastněných osob byl přínos vyjádřen peněžní hodnotou u 42 osob. Finanční hodnota „věna“ byla vyjádřena v míšeňských kopách a ve zlatých rýnských, autorka však pro potřeby výzkumu měnu sjednotila na zlaté rýnské. Nejnižší částku představovalo 5 zlatých a 50 krejcarů, která se vyskytla u čtyř osob. Ve třech případech se autorka setkala se sumou 300 zlatých. Vůbec nejvyšší peněžní hodnou představovalo 500 zlatých rýnských, které se objevily v jedné svatební smlouvě. Nejčastěji se vyskytovala částka 50 zlatých rýnských, a to nejméně v osmi případech.²⁵²

Zajímavá byla situace v Boskovicích, kdy se přínos v hotovosti za šedesát let vyskytl ze 416 osob pouze u 12 z nich (2,6 %), přičemž částka nepřesáhla 100 zlatých.²⁵³ Podobná situace byla i v Kopidlně, kdy z 216 osob bylo „věno“ finančně ohodnoceno pouze u 17 z nich (7,9 %) a nejvyšší částka byla 70 zlatých.²⁵⁴ Pecce se spíše přibližují Dašice s nejvyšší částkou 350 zlatých, ovšem výše věna se objevila pouze v 15,3 % případů.²⁵⁵ Co se týče královských měst, je jasné, že tam byla hodnota přínosu mnohem vyšší než v malých poddanských městečkách. V Kutné Hoře byla nejvyšší částka 1000 kop českých grošů (tj. 2333 zlatých), tato částka byla spíše výjimečná, ale přesto byla průměrná hodnota přinášené sumy 150 zlatých.²⁵⁶

3.3.3 „Kdybych dříve z tohoto světa zemřít měl...“

Majetková hodnota svatebních smluv mohla být zastoupena také tzv. výminkami. Znamenalo to, že si manželé vymíňovali nějakou část majetku pouze pro sebe a zbytek dávali do společného jmění, to bylo ve svatebních smlouvách v raném novověku běžnou záležitostí,

²⁵⁰ Svatební smlouva Hermana Munsla a Anny Khunové z 19. května 1799. s. 63 – 65. SOkA Jičín, AM Pecka, Kniha svatebních smluv 1708 – 1802.

²⁵¹ Svatební smlouva Jana Vokatého a Anny Fedkové z 17. ledna 1768. s. 11 – 12. SOkA Jičín, AM Pecka, Kniha svatebních smluv 1708 – 1802.

²⁵² SMRŽOVÁ, Adéla. *Hořepničtí měšťané*. 2011. s. 33.

²⁵³ SLEZÁKOVÁ, Hana. *Svatební smlouvy*. s. 71

²⁵⁴ TUZAROVÁ, Martina. *Svatební smlouvy*. s. 54. Věno bylo uváděno v kopách grošů, měnu jsem tedy sjednotila na zlaté rýnské.

²⁵⁵ SIGLOVÁ, Tereza. *Svatební smlouvy*. s. 38

²⁵⁶ NÁCOVSKÁ, Pavla. *Svatební smlouvy*. s. 52

jak dokládají jednotlivé výzkumy.²⁵⁷ Bohužel s takovouto situací jsem se v Pecce setkala pouze ve dvou smlouvách. V obou případech se jednalo o vdovu, Františka Nýdrlová si z přínosu do nového svazku vymínila 20 zlatých z majetku po prvním manželovi, ale ne pro svou potřebu, ale pro své dva syny. Vdova Dorota Johnová nejprve ze svého majetku odkazuje svým třem dcerám po 200 zlatých a sama je zaopatřena stejným dílem, ale není přímo uvedeno, zda si těch 200 zlatých vymíňuje pro sebe, či je dává do společného jmění.²⁵⁸ Tato situace dokazuje, že se jednalo spíše než o výminky o odkazy podobně jako v testamentech. I vdovec František Petřů před majetkovým vyrovnáním s nevěstou nejprve zdůrazňuje, že svým pěti dětem odkazuje dědičný mateřský podíl a konkrétně vyjmenovává kusy šatstva, které mají dostat dcery.²⁵⁹ Vdova Anna Fedková, která do manželství přináší „živnost“ po manželovi také zaopatřuje svou dceru: „...že pak s prvním manželem zplodila dceru Mariánku, ...kdyby pan bůh nastávající novomanžele dítkami požehnati měl, a ty děti budoucně z té živnosti děditi měly, tehdy Mariánka na památku, že ta živnost po jejím otci pochází tuplovaný díl má dostati.“²⁶⁰ V této části se svatební smlouvy velmi podobaly testamentům a snoubenci zaopatřovali své děti nebo sebe navzájem pro případ smrti partnera, vědomi si pomíjivosti života. Svě počínání zdůvodňovali formulací - „...aby pak jedna i druhá strana i na ten pád, kdyby ta strana, kterou by bůh ze světa dříve povolal, žádného kšaftu neb posledního ustanovení nezanechala, čehož se držeti vědět mohla; tehdy jsou mezi sebou rozvážlivě ujednali a sobě na místě poslední vůle slíbili a ustanovili.“²⁶¹ Nebo chtěli předejít sporům o dědictví jako například Nepomuk Nezbeda: „Aby pak on panic ženich sobě zaslíbenou nastávající věrnou chotí před všelikým v budoucnost vyskytnouti mohoucím pronásledováním v příčině dědictví ochránil a bezpečnou učinil...“²⁶² To že se ustanovení v testamentech často shodovalo s odkazy obsaženými již ve svatebních smlouvách, dokazuje i Antonín Khun, který ve svém testamentu výslovně píše, že svou dědičkou činí manželku,

²⁵⁷ Srovnej SLEZÁKOVÁ, Hana. *Svatební smlouvy*. 2011. s. 75 – 90 a TUZAROVÁ, Martina. *Svatební smlouvy*. s. 57 – 61.

²⁵⁸ Svatební smlouva Josefa Linhart a Františky Nýdrlové z 14. listopadu 1750. s. 7 – 10. SOKA Jičín, AM Pecka, Kniha svatebních smluv 1708 – 1802. A Svatební smlouva Josefa Zimlera a Doroty Johnové z 10. dubna 1782. s. 25 – 26. Tamtéž.

²⁵⁹ Svatební smlouva Františka Petřů a Anny Ševcové z 9. dubna 1792. s. 49 – 50. SOKA Jičín, AM Pecka, Kniha svatebních smluv 1708 – 1802.

²⁶⁰ Svatební smlouva Jana Vokatého a Anny Fedkové z 17. ledna 1768. s. 11 – 12. SOKA Jičín, AM Pecka, Kniha svatebních smluv 1708 – 1802.

²⁶¹ Svatební smlouva Františka Rickera a Josefky Richterové z 20. ledna 1801. s. 71 – 72. SOKA Jičín, AM Pecka, Kniha svatebních smluv 1708 – 1802.

²⁶² Svatební smlouva Nepomuka Nezbedy a Kateřiny Tiegltové z 6. září 1795. s. 39 – 40. SOKA Jičín, AM Pecka, Kniha svatebních smluv 1708 – 1802.

přesně podle zápisu ve svatebním kontraktu z roku 1788.²⁶³ Situace se v časovém období od svatby samozřejmě mohla změnit, ale pokud nebyl dědic stanoven v testamentu, platilo ujednání ze svatební smlouvy, která byla jistou pojistkou pro případ náhlé smrti.

Nejfrekventovanějším majetkovým řešením bylo ujednání, že manželé po sobě budou dědit navzájem, pokud by měl ten druhý zemřít dříve. Jestliže se jednalo o vdovu nebo vdovce, byl partner zahrnut do dědictví na rovný díl s dětmi z předešlého manželství. Pokud snoubence rozdělíme podle pohlaví, ženich byl jako úplný nebo částečný (podíl s dětmi z 1. manželství) dědic nevěstina majetku uveden ve 25 smlouvách. Nevěsta se stávala dědičkou, nebo byla zaopatřena „noclehem“ na hospodářství až do své smrti celkem ve 20 kontraktech. V ostatních případech dědické nároky nejsou zmiňovány nebo se objevují různé výminky. Například Kateřina Tigltová se stávala dědičkou svého muže a jeho majetku po rodičích pouze v případě, že pár spolu bude mít děti, pakliže by bylo manželství bezdětné, Kateřina by jako vdova odcházela pouze s obvěněním v hodnotě 50 zlatých.²⁶⁴ Jak jsem zmínila již dříve, obvěnění bylo vždy spojeno s úmrtím manžela, často ale vdova získávala vedle okamžitých peněz v hotovosti také nárok na dědický podíl, záleželo na době uplynulé od sňatku. Jak uvádí Tereza Siglová, jednalo o tzv. věno „do roka a do dne“. Pokud jeden z partnerů zemřel před uplynutím této doby, připadlo ovdovělému partnerovi jenom věno nebo obvěnění. Tato lhůta byla dávana do souvislosti s narozením dítěte, které se do roka od svatby očekávalo. Potom se manželé stávali plnými spoluvlastníky.²⁶⁵ Toto majetkové vyrovnání souviselo i s výminkami pro rodiče, pokud by nevěsta nebo ženich zemřeli „do roka a do dne“. V Pecce si rodiče ve třech smlouvách vymínají zpět část výbavy nebo polovinu přínosku zpět, kdyby bylo manželství takto krátké. Ve smlouvě Jana Rejmonta s Annou Weisovou si rodiče vymínají při brzkém úmrtí nevěsty zpět 1 krávu, 1 šaty, 2 plátěné ubrusy a 1 sukni. Na druhou stranu jestliže do roka ovdoví nevěsta a manželé nebudou mít děti, přebírá nevěsta hospodářství. Ale v situaci, že se znovu provdá, dostane pouze 50 zlatých a zpět svou výbavu.²⁶⁶ Na ojedinělou výminku jsem narazila ve smlouvě Josefa Kleifrstaina, jemuž otec předával ve svatební smlouvě řemeslo i dům, ale činil si nárok na stravu a byt.²⁶⁷

²⁶³ Testament Antonína Khuna z 28. srpna 1792. s. 131 – 132. SOKA Jičín, AM Pecka, Kniha testamentů 1728 – 1804 a Svatební smlouva Antonína Khuna a Anny Johnové z 26. října 1788. s. 31 – 32. SOKA Jičín, AM Pecka, Kniha svatebních smluv 1708 – 1802.

²⁶⁴ Svatební smlouva Nepomuka Nezbedy a Kateřiny Tiegltové z 6. září 1795. s. 39 – 40. SOKA Jičín, AM Pecka, Kniha svatebních smluv 1708 – 1802.

²⁶⁵ SIGLOVÁ, Tereza. Svatební smlouvy. s. 37.

²⁶⁶ Svatební smlouva Jana Rejmonta a Anny Weisové z 17. září 1794. s. 53. SOKA Jičín, AM Pecka, Kniha svatebních smluv 1708 – 1802.

²⁶⁷ Svatební smlouva Josefa Kleifrstaina a Agnes Bohdanecké z 31. října 1794. s. 35 – 36. SOKA Jičín, AM Pecka, Kniha svatebních smluv 1708 – 1802.

V ostatních výzkumech svatebních smluv se výminky vyskytovaly spíše v podobě vyčlenění majetku pro osobní potřebu jedné nebo druhé zúčastněné strany. V Boskovicích se dokonce výminky z majetku objevovaly častěji než samotné věno, které se vyskytovalo jen minimálně.²⁶⁸ Hana Slezáková mezi výminky zahrnuje také formulace týkající se postarání se o děti z předešlých manželství. I v peckovských smlouvách jsou tyto sirotci jmenováni, ale častěji se pojí s termínem „přijal za vlastní“ – například „...*Filip Krátíl při svatebním umluvení ty dítky za vlastní přijal, když on s nimi tak jako vlastní otec nakládati a je ke všemu dobrému věsti a o ně se starati bude za což na sumě rovný podíl tak jako děti pocítí.*“²⁶⁹ Zaopatření dětí však mohlo být uvedeno také jako výminka, neboli spíše podmínka za přijmutí do hospodářství – „*nadjmenované dítky za vlastní bere a dobrým hospodářem se bejt zakazuje, ona nastávající manželka paní Dorota jeho plnomocným hospodářem až do jeho smrti mu přislubuje (s tou však výminkou pokudž se jako vlastní otec o děti starat že ke všemu dobrému povede a konečně, kdyžby toho potřeby bylo jednu každou s noclehem aneb domem je zaopatří...*“²⁷⁰ Jiří Pohl dokonce starost o své děti budoucí manželce nařizuje: „*Co se dcer dotýče, ty pozůstalý ženský nábytky mají dědit, však, ale přece nastávající manželka a jejich matka bude povinna se o ně starat...*“²⁷¹ Toto přijmutí dětí z předešlého manželství se ve smlouvách objevovalo zpravidla tehdy, když se jednalo o nezletilé děti, které dosud žily s rodiči. V případě zaopatřených a vyplacených dětí už toho nebylo třeba. Vdovec Jiří Ulrich ve své smlouvě hovoří o svých třech dětech, které jsou všechny zaopatřeny domem, navíc každé obdrželo 50 zlatých, proto svou dědičkou činí nastávající manželku.²⁷²

Hana Slezáková ve své práci používá termín manželská přislíbení, označuje tím sliby, které si v některých smlouvách snoubenci dávali, například se manžel zavázal k zakoupení gruntu po svatbě. Tato přislíbení měla blízko k výminkám a zahrnovala také sliby postarání se o nevlastní děti. V peckovských smlouvách by k takovým přislíbením mohl patřit slib pojištění gruntu, na který jsem narazila ve dvou smlouvách – „*slíbil ještě pan ženich, že na svou útratu věno nevěstě na svých gruntech pojistiti nechá.*“²⁷³

²⁶⁸ SLEZÁKOVÁ, Hana. *Svatební smlouvy*. 2010. s.75 – 77. Srovnej také s TUZAROVÁ, Martina. *Svatební smlouvy*. s. 57 – 60.

²⁶⁹ Svatební smlouva Filipa Krátíla a Kateřiny Kuncové z 9. října 1781. s. 13 – 16. SOKA Jičín, AM Pecka, Kniha svatebních smluv 1708 – 1802.

²⁷⁰ Svatební smlouva Josefa Zimlera a Doroty Johnové z 10. dubna 1782. s. 25 – 26. SOKA Jičín, AM Pecka, Kniha svatebních smluv 1708 – 1802.

²⁷¹ Svatební smlouva Jiřího Pohla a Ludmily Bartošové z 27. ledna 1795. s. 111 – 113. SOKA Jičín, AM Pecka, Kniha protokolů a smluv prodejních i svatebních od r. 1782 – 1795.

²⁷² Svatební smlouva Jiřka Ulricha a Kateřiny Munslové z 13. září 1796. s. 61 – 62. SOKA Jičín, AM Pecka, Kniha svatebních smluv 1708 – 1802.

²⁷³ Svatební smlouva Hermana Munsla a Anny Khunové z 19. května 1799. s. 63 – 65. SOKA Jičín, AM Pecka, Kniha svatebních smluv 1708 – 1802.

Závěrem bychom mohli shrnout, že peckovské svatební smlouvy svým majetkovým vyrovnáním nijak nevybočují z již provedených výzkumů v poddanských městečkách. Jisté specifikum bychom mohli vidět v malém množství svatebních smluv obsahujících výminky. Také přínos ve formě hospodářských zvířat byl jinde běžný, zatímco v Pecce se neobjevoval. Výjimečné byly také podrobné formulace a zajištění partnera v případě úmrtí jednoho z nich. Tyto odkazy blížíci se po obsahové stránce výroků z testamentů, se jinde nevyskytují v takové míře, anebo se o nich alespoň autoři nezmiňují.

4. OBYVATELÉ PECKY VE SVĚTLE POSLEDNÍCH VŮLÍ

4.1 Úmrtí jako jeden z přechodových rituálů v měšťanském prostředí v raném novověku

Člověk jako jediný druh dokáže během svého života vnímat a reflektovat svůj nevyhnutelný zánik. Toto vnímání smrtelnosti ovlivňovalo a dodnes ovlivňuje lidskou kulturu. Dnes je smrt lidmi odstavována na vedlejší kolej, jako něco, na co nechceme během života myslet. Setkání se smrtí v našem okolí není už běžnou zkušeností. Smrt se díky vědě a lékařům vytratila z běžného každodenního života. Trendem současnosti je prodlužování mládí a životní síly, protože stáří a nemohoucnost nás přibližuje smrti. Ve východních kulturách jsou staří lidé stále respektováni pro své životní zkušenosti a moudrost, naopak západní kultura nedokáže uznat stáří samo o sobě. Dnešní důchodci a staří lidé jsou oceňováni, pouze pokud jsou aktivní a takzvaně jdou s dobou. Současní nemocní a umírající jsou umisťováni do nemocnic a léčeben dlouhodobě nemocných s odkazem na kvalifikovanou péči odborníků. Není jedním z důvodů také ten, aby nám nepřipomínali naši smrtelnost? Norbert Elias se k současnému vnímání smrti vyjádřil následovně: „*Dosud nikdy v dějinách lidstva nebyli umírající tak sterilně odsouváni do zákulisí společenského života, mimo zraky živých; dosud nikdy nebyly lidské mrtvoly expedovány z úmrtního lože do hrobu tak hygienicky, bez zápachu a s takovou technickou dokonalostí.*“²⁷⁴

V raném novověku bylo vnímání smrti naprosto odlišné od současného. Smrt byla neoddělitelnou součástí života a v myšlení lidí byla každodenně přítomná ve všech společenských vrstvách. Smrt byla spravedlivá, jelikož odvolávala rozdíly mezi lidmi, a vyrovnat se s ní musel každý. Neustálá přítomnost smrti souvisela s poměrně vysokou dětskou úmrtností a také nižším průměrným věkem dožití v raném novověku.²⁷⁵ Lidem v přijímání smrti pomáhala křesťanská víra, která slibovala, že smrtí život nekončí, ale pokračuje pouze v jiné podobě, jako život věčný. Jistota nesmrtelnosti duše a zároveň nestálosti lidského života stála v protikladu nejistoty času a okolností smrti. Lidé se modlili, aby jejich smrt byla alespoň dobrá. Tato myšlenka je často vyjadřována i v peckovských testamentech. „*Uznávám a dobře vím, že tělo mé smrtelné a duše nesmrtelná jsouce, a poněvadž čas a konec mého života mně neznámý, ale bohu stvořiteli mému jedině povědomí*

²⁷⁴ ELIAS, Norbert. *O osamělosti umírajících v našich dnech*. Praha, 1998. s. 23. ISBN 80-85844-39-7.

²⁷⁵ Více o demografickém vývoji českého obyvatelstva In FIALOVÁ, Ludmila a kol. *Dějiny obyvatelstva*.

jest, takže již na sobě znám a k bohu naději snáším, že brzce skončení mého života /dej bože at' je šťastné/ následovati bude.“²⁷⁶

Fenoménem raného novověku se stala představa tzv. dobré smrti.²⁷⁷ Dobrá smrt byla taková, kdy umírající zemřel v kruhu rodinném smířen s Bohem bez projevů strachu a bolesti. Člověk měl být na smrt připraven.²⁷⁸ K dobré smrti patřilo umírání za asistence kněze, zároveň také včasné urovnání svých pozemských záležitostí, například formou sepsání testamentu. Za špatnou byla považovaná náhlá a osamělá smrt. Nečekaná smrt byla pro člověka raného novověku nečestná, protože mu neumožnila zemřít podle všech křesťanských pravidel. Jedním z hlavních poselství příprav na dobrou smrt bylo neustálé připomínání smrti. Jako takzvané *memento mori* sloužila ikonografie a smrt se promítala do výtvarného umění, literatury, hudby a lidové kultury.²⁷⁹

Umírání bylo veřejnou záležitostí. Veřejná povaha smrti přetrvávala až do konce 19. století.²⁸⁰ Lidé se báli umírání o samotě, dobrá smrt byla ve vlastní posteli, ve vysokém věku, obklopen příbuznými a přáteli. K tradičním rituálům spojeným s umíráním patřilo jakési křesťanské penzum, které se skládalo z posledního pomazání umírajícího, loučení s rodinou a přáteli, požehnání dětem a pozůstalým a také posledního pořízení. Smrt bez těchto zaopatření byla věřícími pokládána za nešťastnou.²⁸¹ Smrtné lože bylo také poslední příležitostí k urovnání různých sporů, možností ke smíření a prominutí skutečných nebo domnělých křivd mezi umírajícím a jeho okolím. Velký význam měla také poslední slova a přání pronesená na smrtném loži.²⁸²

Smrt byla důležitým přechodovým rituálem. Z hlediska kulturní antropologie se každý přechodový rituál, během něhož člověk překonává pomyslný práh a vstupuje do nové etapy své existence, skládá ze tří následných fází, přičemž však každý přechodový rituál ze své podstaty více zdůrazňuje některou ze svých součástí. Jedná se o odlučovací, pomezí a přijímací fázi. V průběhu odlučovací fáze se jedinec vyčleňuje z předchozího společenského stavu. Odlučovací fáze je nejvíce zdůrazněna právě v průběhu pohřebních obřadů. Mrtvé tělo

²⁷⁶ Testament Pavla Kalicha z 21. dubna 1777. s. 81 – 84. SokA Jičín, AM Pecka, *Kniha testamentů 1728 – 1804*.

²⁷⁷ KUBEŠ, Jiří. *Dějiny každodennosti II (1500 – 1750)*. Díl I. Pardubice, 2012. s. 257.

²⁷⁸ O přípravách na dobrou smrt také KRÁL, Pavel. *Smrt a pohřby*. s. 43 – 120.

²⁷⁹ K tomu více například DAVIES, D. J. *Stručné dějiny smrti*. Praha, 2007. ISBN 978-80-7207-628-4. s. 94 – 113 nebo SLÁDEK, Miloš. *Vítr jest život člověka aneb Život a smrt v české barokní próze*. Praha, 2000. ISBN 80-86022-47-1. Nebo ROYT, Jan. *Memento mori! Smrt jako brána k věčnosti ve výtvarném umění*. Kašperské Hory, Muzeum Šumavy, 2004. ISBN 80-239-3538-0. Nebo NAVRÁTILOVÁ, Alexandra. *Narození a smrt*.

²⁸⁰ ARIÉS, Philippe. *Dějiny smrti*. I. s. 32.

²⁸¹ NAVRÁTILOVÁ, Alexandra. *Narození a smrt*. s. 184 – 186.

²⁸² Podrobněji k tématu umírání např. DÜLMEN, Richard van. *Kultura a každodenní život*. Nebo NAVRÁTILOVÁ, Alexandra. *Narození a smrt*.

v této fázi prochází očistnými rituály omývání a balzamování, také pohřební průvod je klasickým rituálem vyčleňování se ze společenství živých. Na druhém pólu stojí rituály přijímací, které včleňují jedince do nového společenského stavu, do této fáze můžeme počítat například pohřební hostinu.²⁸³

Pohřební rituály se lišily podle lokality konání, věku či společenského postavení zesnulého. Úkony spojené s umíráním a následný pohřeb měly pomoci přejít nesmrtelné duši zesnulého na onen svět a pozůstalým měly pomoci vyrovnat se se smutkem. Arnold Van Gennep popisuje dobu smutku jako stav pomezí pro pozůstalé, do něhož vstupují odlučovacími rituály a z něhož vystupují rituály opětovného začlenění do společnosti. V době smutku příbuzní mrtvého tvoří zvláštní společnost, nacházející se mezi světem živých na jedné straně a světem mrtvých na straně druhé, z níž příbuzní mohou odejít více či méně rychle podle toho, jak úzce byli se zesnulým spřízněni. Nejdéle do tohoto zvláštního světa náleží vdova nebo vdovec. Během doby smutku také utichá veškerý společenský život pozůstalých.²⁸⁴

V období mezi úmrtím a pohřbem byl zesnulý vystavován ve světnici nebo umrlčí místnosti. Čím společensky významnější osoba, tím bylo období vystavování delší.²⁸⁵ Během této doby jeho duše opouštěla tělo a přecházela na onen svět, také se ve zmíněném časovém období konaly přípravy na pohřeb a zvěstovala se smrt jedince širokému okolí. Úmrtí se oznamovalo vyzváněním kostelních zvonů.²⁸⁶ Pohřební rituál znamenal konečnou odluku zemřelého od rodiny, domova a světa živých a zároveň odevzdával jedince do rukou božích a na cestu k posmrtné spáse duše. Vlastní pohřební rituál začínal obřadním opuštěním domu a doprovodem nebožtíka do kostela na zádušní mši. Dále následovala cesta na hřbitov, kde byla rakev spuštěna do hrobu. Na závěr rituálu se uspořádala pohřební hostina.²⁸⁷

4.2 Testamentární proces

Součástí rituálů spojených se smrtí bylo sepsání posledního pořízení, které urovnávalo pozemské záležitosti umírajícího. Jak probíhal proces, při kterém vznikl právní dokument, který vykonával vůli zemřelého? A mohli závěť sepsávat všichni bez rozdílu? Pravomoc

²⁸³ VAN GENNEP, Arnold. *Přechodové rituály*. s. 15 – 22.

²⁸⁴ Tamtéž. s. 137 – 138.

²⁸⁵ Například císař Rudolf II. byl pohřben až osm měsíců po své smrti. In: KUBEŠ, Jiří. *Dějiny každodennosti*. s. 258.

²⁸⁶ Podrobněji o tomto období NAVRÁTILOVÁ, Alexandra. *Narození a smrt*. s. 202 – 224.

²⁸⁷ Podrobněji o lidových zvyklostech spojených s pohřby NAVRÁTILOVÁ, Alexandra. *Narození a smrt*. s. 225 – 242. Nebo KRÁL, Pavel. *Pohřební slavnosti*. s. 315 – 332.

kšaftovat byla zakotvena v městském právu. Sepsání testamentu bylo soukromým právem měšťana a záviselo na jeho iniciativě. Právní kulturu až do konce 18. století (respektive do přijetí Všeobecného občanského zákoníku v roce 1811) určovala Koldínova sbírka. Jistý vliv na dědické otázky ve městech mělo i Obnovené zřízení zemské, přestože se věnovalo především šlechtickému prostředí.²⁸⁸ Dle Koldína je kšaft pronesení poslední vůle člověka o tom, co by chtěl, aby po jeho smrti drženo a zachováno bylo. Podmínkou pro sepsání závěti bylo duševní zdraví a dobrá paměť, zároveň je podotknuto, že fyzická nemohoucnost či nemoc není překážkou.²⁸⁹

Prvním krokem v testamentárním procesu bylo rozhodnutí měšťana sepsat poslední pořízení. Kšaftovat směly pouze osoby zletilé (u Koldína muži 18 let a dívky 15 let), u žen se dospělosti nabývalo také sňatkem. Dále nesměly kšaftovat osoby v moci jiného člověka (děti v moci rodičů), právně nezpůsobilí (duševně choří), němí a hluchí, pokud neuměli psát, odsouzenci na smrt a poddaní, kteří mohli sepisovat závěť pouze se svolením vrchnosti.²⁹⁰ Důvody sepsání závěti byly v rovině materiální, tedy snaha zabezpečit svůj majetek, ale také v rovině duchovní, jelikož k povinnostem správného křesťana patřilo uspořádání svých věcí před odchodem z tohoto světa. Důvodem sepsání byly často komplikované rodinné vztahy, které mohly být způsobeny několikatým manželstvím a snaha zabránit sporům mezi dětmi z různých manželství a dalšími příbuznými.

Forma odkazů mohla být z hlediska práva dvojitá, kšaftující mohl učinit tzv. testamentum nuncupativum (kšaft ústní) nebo testamentum skriptum (kšaft písemný). Obě formy kšaftu byly považovány za rovnocenné, pokud respektovaly dobové zvyklosti.²⁹¹ V situaci, kdy chtěl člověk odkazovat ústně, mohl předstoupit před městskou radu nebo soud a svoji závěť jim přednést. Městský písař pak poslední vůli zapsal do příslušných městských knih. V případě nemoci nebo jiných okolností znemožňujících předstoupit před radu mohl své pořízení přednést dvěma přivolaným svědkům, kteří jeho poslední vůli tlumočili příslušným orgánům a dosvědčili její platnost. Pokud se měšťan rozhodl pro písemný kšaft, mohl svou poslední vůli sepsat sám nebo za pomoci jiné osoby, nejčastěji městského písaře. Písemný text musel být za přítomnosti hodnověrných svědků vysvědčen a uschován v městské kanceláři. Většina městských kanceláří pak tyto listiny vkládala do městských knih, ale až po úmrtí

²⁸⁸ MALÝ, Tomáš. Kterak „Starochrudimští“. s. 14.

²⁸⁹ JIREČEK, Josef (ed.). *Práva městská království českého a markrabství moravského spolu s krátkou jejich summou od M. Pavla Kristiána z Koldína*. Praha, 1876. s. 130.

²⁹⁰ MALÝ, Karel. *České právo*. s. 108.

²⁹¹ Koldín uvádí, že za platný byl uznán kšaft, který dodržel tyto tři náležitosti. 1. Kšaft musí určit dědice, jednoho nebo více. Za dědice je považován ten, který dostane většinu pozůstalosti. 2. Kšaftující musí svou poslední vůli oznámit před svědky. 3. Kšaft musí být řádně vysvědčen po smrti kšaftujícího. In: JIREČEK, Josef (ed.). *Práva městská*. s. 136.

kšaftujícího a zveřejnění obsahu před pozůstalými.²⁹² V případě, že testátor sepisoval závěť vlastní rukou, měl k ní také připojit svou pečeť, která byla později doplněna pečeti svědků. Pokud člověk pečeť nevlastnil, mohl požádat o zpečetění prostřednictvím jiné osoby.²⁹³ Testamentů člověk mohl během života sepsat neomezeně, ale platný byl ten, který se datem nejvíce blížil datu testátorovy smrti, kterou kšaft nabýval právní platnosti. Poslední vůle mohla být také upravena. Nejčastějším důvodem byly změny v rodinných poměrech, například úmrtí předpokládaného hlavního dědice nebo nový sňatek a následné rozšíření rodiny o potenciální dědice.²⁹⁴ Měšťané mohli se svým majetkem nakládat podle své vlastní vůle a odkázat ho komu chtěli. Avšak děti podle zákona patřily mezi nepominutelné dědice. Pokud je chtěl testátor vydědit, mohl tak učinit pouze za jistých podmínek. Důvodem k zbavení nároku na dědictví mohlo být spáchání trestného činu, špatné zacházení s rodiči, pokus o ublížení na zdraví rodičů, zrada rodičů, cizoložství s macechou, zabránění kšaftování, vstoupení do manželství bez vůle rodičů, pokud dcera přišla o poctivost a další.²⁹⁵

Městské právo také uznávalo dědění ze zákona pro případ, že by umírající nezanechal kšaft nebo byla závěť prohlášena za neplatnou z důvodu porušení zákona. Posloupnost dědiců se řídila určitými pravidly. Přednost v dědickém řízení měli tzv. *descendenti* neboli potomci, to znamená příbuzní v sestupné linii. Jednalo se nejčastěji o děti a vnoučata obojího pohlaví, které dědily rovným dílem. Pak teprve dědili *ascendenti*, tedy příbuzní ve vzestupné linii. První na řadu přicházeli rodiče zesnulého, kteří dědili spolu s bratry a sestrami zesnulého stejným dílem, další v posloupnosti byli prarodiče.²⁹⁶

Závěrečná fáze testamentárního procesu spočívala ve vysvědčení a přečtení kšaftu. Tím se rozumí oznámení obsahu poslední vůle testátora po jeho smrti pozůstalým. V případě psaného testamentu byl obsah čten za přítomnosti svědků a dědiců v městské radě, ústní kšaft přišli dědicům oznámit svědkové. Doba, která uplynula mezi sepsáním a publikací kšaftu závisela na tom, jak dlouho před smrtí testátor závěť pořídil. Badatelé věnující se výzkumu testamentů často porovnávají právě lhůtu uplynulou od sepsání do publikování závěti, bohužel datum publikace testamentu uvádějí pouze tři peckovské kšafy. Poslední vůle Roziny Benešové sepsaná 2. června 1801 byla dědicům přečtena 26. prosince téhož roku, což se rovná 12 dnům po úmrtí testátorky, která zemřela 6 měsíců a 12 dní po sepsání své závěti.²⁹⁷

²⁹² HRUBÁ, Michaela. „*Nedávej statku žádnému*“. s. 176 – 179.

²⁹³ MALÝ, Tomáš. Kterak „*Starochrudimští*“. s. 17.

²⁹⁴ HRUBÁ, Michaela. „*Nedávej statku žádnému*“. s. 176 – 111.

²⁹⁵ Důvodů k vydědění mohlo být dle zákona celkem čtrnáct. JIREČEK, Josef (ed.). *Práva městská*. s. 162 - 163.

²⁹⁶ Podrobněji k posloupnosti dědické linie. Tamtéž. s. 170 – 177.

²⁹⁷ Testament Roziny Benešové z 2. června 1801. s. 265 – 268. SOKA Jičín, AM Pecka, *Knihy testamentů 1728 – 1804*.

Josef Marx svou poslední vůli sepsal 1 rok a 20 dní před svou smrtí. Jeho poslední vůli si dědici vyleschli na úřadě tři dny po jeho smrti, 15. 12. 1798.²⁹⁸ Jak vidíme, zveřejnění kšaftu probíhalo ve velmi krátkém časovém intervalu od úmrtí testátora, což je logické s ohledem na to, že jeho smrtí nabýval dokument právní platnosti. Výjimkou je testament Alžběty Grochové, která sice sepsala poslední vůli 20 dní před svou smrtí, ale publikována byla až 18 týdnů po jejím úmrtí, kdy syn podpisem vyjadřuje souhlas s jejím obsahem. Z toho je možné vyčíst i důvod prodlevy. Alžbětin syn Josef se v době její nemoci a smrti nacházel na vojně, je tedy pravděpodobné, že předčítání testamentu všem dědicům proběhlo až po jeho návratu domů.²⁹⁹ Ovšem doba uplynulá od sepsání do nabytí platnosti byla individuální, jelikož datum smrti si nikdo vybrat nemohl. Mohlo se přihodit, že testátor sepsal kšaft na smrtelné posteli a zemřel ještě týž den nebo naopak mohl závěť sepsat v nemoci a později se uzdravit, a proto prodleva mohla čítat i několik měsíců nebo let.

Jelikož peckovské testamentsy z 18. století neobsahují potřebné datace na porovnání intervalu mezi vznikem a publikací testamentu, využila jsem ke zjištění této doby záznamy v matrikách zemřelých. Porovnávala jsem datum vzniku kšaftu a datum testátorovy smrti, které se velmi přibližovalo datu publikování. Z 64 dochovaných kšaftů je pět nedatovaných a u dalších čtyř kšaftujících se mi bohužel nepodařilo objevit záznam v matrice zemřelých³⁰⁰, proto jsem porovnávala data pouze u 55 závětí. Jak je patrné z následující tabulky, drtivá většina posledních vůlí byla sepsána do jednoho měsíce před smrtí. Což odpovídá výzkumům ostatních badatelů, jedinou výjimkou je vyšší počet testamentů publikovaných v intervalu přes jeden rok, ve většině výzkumů se lhůta pohybuje mezi týdny či měsíci. Celkem šest kšaftujících zemřelo po více jak roce od sepsání poslední vůle, Fridrich Holtzbach dokonce sepsal kšaft celých 5 let a skoro 9 měsíců před svou smrtí.³⁰¹ To potvrzuje již zmíněnou variantu o uzdravení se z těžké nemoci, ve které byly kšafy nejčastěji sepisovány. Jana Ratajová uvádí, že část kšaftujících sepisovala své testamentsy pouze z obavy před možnou nemocí, aniž by se ocitli ještě téhož roku na smrtelném loži. Nicméně autorka zpracovává pražské testamentsy konce 16. a počátku 17. století, kdy reálně hrozily morové epidemie, které se od 20. let 18. století již nevyskytovaly.³⁰²

²⁹⁸ Testament Josefa Marxe z 22. listopadu 1797. s. 213 – 216. Tamtéž.

²⁹⁹ Testament Alžběty Grochové z 3. února 1801. s. 257 – 260. Tamtéž.

³⁰⁰ Absence záznamu v matrice zemřelých by mohla být způsobena například zesnutím konkrétního obyvatele mimo Pecku, tehdy by záznam mohl být v matrice zemřelých pro danou oblast. Jako možnost se také nabízí velká prodleva mezi sepsáním kšaftu a úmrtím (jelikož jsem nahlížela pouze do matrik pro 18. století). Tato varianta je ale s ohledem na existující výsledky ostatních výzkumů velmi nepravděpodobná.

³⁰¹ Testament Fridricha Holtzbacha z 17. února 1728. Kšaftující zemřel až 14. listopadu 1733. s. 19 – 22. Soka Jičín, AM Pecka, Kniha testamentů 1728 – 1804.

³⁰² RATAJOVÁ, Jana. Pražské testamentsy (1600 – 1620). s. 94.

Tabulka č. 11: Lhůta mezi sepsáním testamentů a smrtí testátora

	Týdnů		měsíců						přes 1 rok	CELKEM
	0 - 1	1 - 2	0 - 1	1 - 2	2 - 3	3 - 4	4 - 5	6 - 12		
POČET	22	8	8	2	2	2	1	4	6	55

Testamenty městečka Hořepník se od Pecky liší hlavně tím, že od 70. let 18. století bylo datum publikování v testamentu běžně poznamenáno. Nicméně jako nejčastější interval mezi sepsáním a publikováním testamentu uvádí Adéla Smržová pro Hořepník lhůtu do 1 měsíce.³⁰³ Lucie O lehlová, která prováděla výzkum pro vesnické prostředí tovačovského panství, porovnávala datum vzniku testamentu s datem pohřbu testátora, jelikož stejně jako v Pecce tovačovské testamenty neobsahovaly dataci publikování. I zde byla většina kšaftů publikována do 30 dnů od sepsání.³⁰⁴ Ke stejným závěrům dochází i Petr Rak v Kadani³⁰⁵ nebo Jana Kopečková v Domažlicích³⁰⁶ či Michaela Hrubá zpracovávající kšafy severních Čech, konkrétně v Žatci.³⁰⁷ Tímto se potvrzuje teorie, že lidé sepisovali svou poslední vůli většinou až v nemoci, kdy jim hrozila brzká smrt.

Po publikování kšaftu mohl kdokoli, kdo s ním nebyl spokojen, podat protest. Pokud chtěl někdo testament napadnout a odporovat mu, měl na to lhůtu šesti týdnů.³⁰⁸ Pakliže nedošlo k protestům proti poslední vůli, byl kšaft stvrzen a zapsán do městských knih.³⁰⁹ Lhůta mezi přečtením a zaknihováním testamentu je dalším jevem, který je předmětem řady výzkumů, bohužel já jsem tento časový údaj pro Pecku nezpracovávala z důvodu nedostatku dochovaných informací v kšaftech. Pokud nikdo nevznesl protest proti kšaftu, mohl si dědic za určitý obnos nechat dokument vložit do knihy a tím pojistit jeho platnost a nenapadnutelnost. Písař tak přepsal předpřipravený koncept kšaftu sepsaný spolu s testátorem nebo do knih opsal již hotovou listinu. Tomáš Malý uvádí, že praxe byla často jiná než právní teorie a odpory se vznášely i proti již zaknihovaným testamentům.³¹⁰

V peckovských kšaftech sice nenalezneme datum zaknihování poslední vůle, ale 11 testátorů na závěr dokumentu žádá vrchnost nebo purkmistrovský úřad o ratifikaci,

³⁰³ SMRŽOVÁ, Adéla. *Hořepničtí měšťané*. 2011. s. 46

³⁰⁴ OLEHLOVÁ, Lucie. *Obyvatelé vesnic*. s. 109.

³⁰⁵ RAK, Petr. *Kadaňské knihy*. s. 82.

³⁰⁶ KOPEČKOVÁ, Jana. *Předbělohorská kniha kšaftů*. s. 126.

³⁰⁷ HRUBÁ, Michaela. „*Nedávej statku žádnému*“. s. 226.

³⁰⁸ Více o odporech kšaftů JIREČEK, Josef (ed.). *Práva městská*. s. 158. Nebo HRUBÁ, Michaela. „*Nedávej statku žádnému*“. s. 226 – 235.

³⁰⁹ MALÝ, Tomáš. *Kterak „Starochrudimští“*. s. 19.

³¹⁰ MALÝ, Tomáš. *Kterak „Starochrudimští“*. s. 19.

konfirmaci či přímo zanesení kšaftu do městských knih. Marie Khunová žádá: „...s ponížeností žádám slovutný vrchnostenský úřad by to přijato bylo a v právní knihy vtěleno a vtáhnuto bylo.“³¹¹ Prosba testátora v závěru kšaftu mohla být také spojena s tím, aby úřad přímo dohlédl na vykonání závěti a ráčil uznat platnost poslední vůle. Je tak uvedeno v testamentu Josefa Vokatého: „...v poníženosti prosím slavný vrchnostenský úřad o milostivé zastání ...aby nad mými dětmi ruku milostivě držel, a žádám by to v gruntovní knihy vtěleno bylo a přijato bylo.“³¹² V ostatních výzkumech jsem se nesečkala se zmínkami o žádostech zaknihování přímo od testátora, autoři se zpravidla věnují porovnávání lhůty uplynulé od publikování do stvrzení. Tomáš Malý však uvádí, že žádost o zaknihování podával častěji dědic.³¹³

4.3 Osoby figurující v testamentárním procesu

4.3.1 Testátoři, testátorky a jejich rodinný stav

Nejdůležitější osobou v testamentárním procesu je osoba testátora, tedy autora kšaftu. Právo kšaftovat bylo omezené, jak už jsem zmínila výše. V peckovské knize testamentů je dochovaných 64 kšaftů, přičemž v nadpoloviční většině byla hlavní osoba testátora mužského pohlaví. U všech 41 mužských testamentů jsem se pokusila zjistit rodinný stav testátora v době sepsání závěti (viz tabulka č. 12). Nejvíce posledních vůlí pořídili ženatí muži, ať už se jednalo o sňatek první, druhý nebo třetí, z celkového počtu mužských kšaftů bylo ženatých 28 testátorů, což činí 68,29 %. Rodinný stav jsem vyvodila na základě obsahu testamentu a odkazu směřovanému manželce nebo dětem z různých manželství. Pouze tři kšaftující byli svobodní muži, na což jsem usoudila z odkazů směřujících sourozencům a dalším příbuzným místo manželce či dětem. Deset zbývajících kšaftů sepsali vdovci, ačkoliv výslovně to bylo uvedeno pouze v jednom jediném.³¹⁴ V ostatních případech jsem tak vyrozuměla z odkazů směřovaných výhradně dětem a vnoučatům bez zmínek zaopatření pro manželku nebo z faktu, že testátor nechával za svou zesnulou manželku sloužit mše svaté.

³¹¹ Testament Marie Khunové z 2. června 1802. s. 281 – 282. SokA Jičín, AM Pecka, Kniha testamentů 1728 – 1804.

³¹² Testament Josefa Vokatého z 28. září 1802. s. 289 – 290. SokA Jičín, AM Pecka, Kniha testamentů 1728 – 1804.

³¹³ MALÝ, Tomáš. Kterak „Starochrudimští“. s. 21.

³¹⁴ „...poněvadž mě bůh povolal do vdovského stavu...“ Testament Martina Jindry z 2. května 1772. s. 69. SokA Jičín, AM Pecka, Kniha testamentů 1728 – 1804.

Tabulka č. 12 : Rodinný stav testátorů v době sepsání testamentu

Stav	svobodný	ženatý	ženatý podruhé	ženatý potřetí	vdovec	CELKEM
Počet	3	16	10	2	10	41
Procenta	7,32	39,02	24,39	4,88	24,39	100

Po porovnání údajů získaných z ostatních zkoumaných vzorků v jiných oblastech mohu konstatovat, že peckovské testamentsy svými údaji nevybočují z běžného průměru. I v ostatních městech tvořili většinu kšaftujících ženatí muži a nejméně bylo svobodných mužů, kteří například v Litoměřicích nebo Tovačově netvořili ani jedno procento.³¹⁵ Testamentsy peckovských mužů se statisticky velmi blíží testamentům v městečku Hořepník.³¹⁶

Žena jako testátorka bývá vnímána jako prvek určité ženské emancipace v raně novověké společnosti. V Pecce byla žena autorkou závěti ve třiatvaceti případech. Také u žen jsem se pokusila ze znění kšaftu určit rodinný stav testátorky v době sepsování závěti (viz tabulka č. 13). V některých případech byl stav uveden v intitulaci, v jiných případech vyplýval z odkazu a v několika dokumentech byl nejasný. Setkala jsem se s devíti testamentsy, kdy autorkami byly vdovy a bylo to výslovně uvedeno v textu. Ve třech případech se jednalo o vdané ženy, což jsem určila na základě toho, že se v závěti zmiňovaly o svém manželovi nebo ho označily za hlavního dědice. V dalších šesti kšaftech bylo patrné, že testátorka byla vdaná již podruhé. Určila jsem tak podle kšaftu, ve kterém autorka rozlišovala děti z prvního a druhého manželství či se přímo jmenovitě zmiňovala o prvním a druhém manželovi. Z řady vybočuje kšaft Marie Khunové, v němž není jasné, jestli druhý manžel stále žije nebo ne.³¹⁷

³¹⁵ Srovnej s. ŠTAJNEROVÁ, Michaela. Testamentsy litoměřických měšťanů. s. 87 – 106. HOFFMANNOVÁ, Petra. Rodina v 16. století. s. 107 – 122. JIRKOVÁ, Pavla. Jihlavské testamentsy. s. 52 – 59. OLEHLOVÁ, Lucie. *Obyvatelé vesnic*. s. 113. RAK, Petr. Kadaňské knihy. s. 3 – 106.

³¹⁶ SMRŽOVÁ, Adéla. *Hořepničtí měšťané*. 2011. s.75 – 86.

³¹⁷ Testament Marie Khunové z 2. června 1802. s. 139 –146. SokA Jičín, AM Pecka, Kniha testamentů 1728 – 1804.

Tabulka č. 13: Rodinný stav testátorek v době sepsání testamentu

Stav	vdaná	vdaná podruhé	vdova	neuvedeno	CELKEM
Počet	3	6	9	5	23
Procenta	13,04	26,09	39,13	21,74	100

Poslední skupinu tvoří ženy, které svůj rodinný stav výslovně neuvedly. Jedná se o pět testamentů. Ovšem ve čtyřech z nich testátorka odkazuje majetek dětem nebo mluví o manželovi, vyplývá z toho tedy, že se jedná o osobu stále vdanou anebo o vdovu, což nelze určit s jistotou. Pouze v testamentu Marie Marxové není žádná zmínka o rodině kromě sestry, můžeme tedy říct, že šlo o ženu neprovdanou nebo o ženu, která již manžela nebo děti nemá.³¹⁸

Z hlediska rodinného stavu kšaftujících žen dochází v peckovských testamentech ke shodě s jinými výzkumy v měšťanském prostředí. V drtivé většině se jedná o ovdovělé ženy nebo o ženy podruhé provdané, které disponují majetkem po svých zemřelých mužích. Nejméně kšaftovaly ženy vdané, které mohly disponovat majetkem po rodičích nebo odkazovaly pouze své osobní předměty jako například šaty.³¹⁹

4.3.2 Svědci, poručníci a osoby pozůstalé

Neméně důležité osoby byli **svědci**, bez kterých by testament nebyl platný. Na významu nabývali svědci v případě ústního kšaftu, kdy stačilo jejich přetlumočení a dosvědčení poslední vůle testátora, aby byla platná. Z tohoto důvodu bylo nutné, aby svědčily osoby důvěryhodné a vážené, které by se nedopustily podvodného jednání. Koldín uvádí, že svědkem u kšaftu se nemohly stát ženy, dále osoby hluché, němé, duševně choré, nedospělé, synové v moci svého otce, služebníci a domácí čeledí. Také žádný kněz nesměl být svědkem u kšaftu, ani poručníkem či správcem majetku.³²⁰

Ve většině zkoumaných měst se počet svědků pohyboval od nuly do pěti. Michaela Hrubá prováděla výzkum v severozápadních Čechách a srovnávala počty svědků s dalšími

³¹⁸ Testament Marie Marxové. b. d. s. 123. SokA Jičín, AM Pecka, Kniha testamentů 1728 – 1804.

³¹⁹ RATAJOVÁ, Jana. Pražské testamety (1600 – 1620). s. 95. Dále srovnaj s. JIRKOVÁ, Pavla. Jihlavské testamety. s. 52 – 58. ŠTAJNEROVÁ, Michaela. Testamety litoměřických měšťanů. s. 87 – 106. HOFFMANNOVÁ, Petra. Rodina v 16. století. s. 107 – 122. OLEHLOVÁ, Lucie. *Obyvatelé vesnic*. s. 113. RAK, Petr. Kadaňské knihy. SMRŽOVÁ, Adéla. *Hořepničtí měšťané*. 2011.

³²⁰ JIREČEK, Josef (ed.). *Práva městská*. s. 144.

probádanými městy. Nejčastěji byly u kšaftu přítomni dva svědci. Pouze v Litoměřicích se nejčastěji objevili čtyři svědci, což souviselo s institucí kmetského soudu.³²¹ I v Hořepníku³²² se nejčastěji objevovali svědci dva. Zajímavá situace nastala v Chrudimi, kde v 80. letech 16. století nejčastěji svědčily tři osoby.³²³

Často se svědkem kšaftu stávali radní, konšelé a další úřední osoby. Tak tomu bylo i v Pece, ve většině případů je jako svědek uveden purkmistr a konšel nebo písař, jejichž jména se často opakují. Méně často jsou jako svědci podepsané neúřední osoby. Jména svědků jsou vždy uvedena na konci testamentu za frází „*Stalo se v přítomnosti...*“, pouze v jediném případě jsou jmenováni již v úvodu kšaftu.³²⁴ Vedle jmen svědků jsou uváděny jejich posty, které zastávali v městské samosprávě, pokud se jednalo o úřední osoby. V peckovských testamentech dosvědčoval kšaft purkmistr, konšel, městský písař nebo radní, pouze jednou je zmíněn rychtář. Pokud se nejednalo o úřední osoby, je vedle jména zpravidla uvedeno, že se jedná o dožádaného svědka.

Tabulka č. 14: Počty svědků v peckovských testamentech

počet svědků	1	2	3	5	neuvedeno	CELKEM
testamenty	5	33	12	1	13	64
procenta	7,81	51,56	18,75	1,57	20,31	100

I v případě peckovských testamentů se nejčastěji setkáme s dvěma svědky, a to v 51, 56%. V třinácti kšaftech nebyli uvedeni žádní svědkové, přestože na začátku listiny se o nich hovoří. Podpisy v závěru dokumentu patrně chybí z toho důvodu, že dochovaná listina je pouhá kopie, jejíž opis nebyl proveden důkladně. Několik opisů testamentů je nedokončených, takže podpisy svědků zde chybí také. V jediném kšaftu svědčilo pět osob, jsou uvedeni dva svědkové spolu s osobami městské samosprávy (purkmistr, radní a písař).³²⁵

V 64 testamentech se během let 1728 – 1804 na pozici svědků vystříдалo celkem 45 osob. Nejčastěji jako svědek figuroval Karel Löw, který se objevil celkem v 21 testamentech, nejprve jako radní a od roku 1797 jako purkmistr. Čtrnáctkrát kšaft

³²¹ HRUBÁ, Michaela. „*Nedávej statku žádnému*. s. 215.

³²² SMRŽOVÁ, Adéla. *Hořepničtí měšťané*. 2011. s. 52.

³²³ MALÝ, Tomáš. Kterak „Starochrudimští“. s. 24.

³²⁴ „*Kšaft již v pánu bohu odpočívajícího Václava Klojzara, který se stal v přítomnosti Jakuba Stuchlíka a Jiříka Klojzara v obci Vidonice, a to takovým způsobem.*“ Testament Václava Klojzara. b. d. s. 193. SokA Jičín, AM Pecka, Kniha testamentů 1728 – 1804.

³²⁵ Testament Marouše Berana z 22. června 1785. s. 181. SokA Jičín, AM Pecka, Kniha testamentů 1728 – 1804.

dosvědčoval Karel Groch jako radní a písař, osmkrát písař František Beneš, sedmkrát konšel a později purkmistr František Moser a stejný počet kšaftů dosvědčil také písař Jan Michal Moser; pětkrát písař František Kunc, z toho jednou jako purkmistr. Ostatní osoby se vyskytly jako svědci nejvýše třikrát nebo dvakrát, nejčastěji však pouze jednou. Jednalo se jak o úřední osoby, tak o svědky z řad přátel testátora, pravděpodobně proto se jména tak často neopakují.

Další skupinou osob figurujících v testamentárním procesu byli **poručníci**. Jednalo se o osoby blízké testátorovi, které poskytovaly záruku dodržení závazku, který jim kšaft ukládal. Tito vykonavatelé poslední vůle museli vyplatit pozůstalé, urovnat dluhy a zajistit donace. Vykonavatelem poslední vůle byl často hlavní dědic. V případě, že testátor po sobě zanechal nezletilé děti, mohl nad nimi a majetkem ustanovit poručníka až do jejich zletilosti. Obvykle to byla manželka, která měla spravovat živnost až do plnoletosti synů.

V peckovských testamentech se přímé jmenování poručníků příliš nevyskytuje. Pokud měl testátor nebo testátorka nezletilé děti, hlavním dědicem se stává většinou partner a automaticky se počítá s poručnictvím nad dětmi. V případě vdovců odkazy směřují již dospělým dětem. Poručníkem nad nezletilými dětmi i manželkou se mohl stát také někdo blízký testátorovi. S takovým poručenstvím jsem se setkala pouze ve dvou kšaftech. V testamentu Františka Petru: „...nad *mými dětmi za poručníka mého nejbližšího souseda Antonína Mosera a on nad mojí manželkou a sirotky starost měl a na ten domek dohlédl...*“³²⁶ a v testamentu Jana Ulricha: „...žádám za poručníka nad těmi dětmi Antonína Hrušku...“³²⁷ Viktorie Linková ve své závěti zdůrazňuje, že poroučí své děti manželovi. „...poroučím *mému manželovi mé předražené dítce, ...aby jakožto otec nad nimi ruku nezavíral a je neopouštěl a dle možnosti se o ně staral...*“³²⁸ Otec byl před právem automatickým poručníkem svých nezletilých dětí, tato zmínka je tedy pouhým zdůrazněním pro manžela, aby na své děti myslel.

Poslední skupinu osob spadajících do testamentárního procesu bychom mohli souhrnně nazvat jako **osoby pozůstalé**. Jedná se o všechny osoby, kterým bylo v závěti něco odkázáno. Nejdůležitější byli blízcí příbuzní testátora, zpravidla děti, partner, vnoučata, rodiče nebo sourozenci. Pokud v závěti nebyl označen dědic, nemohla být uznána za platnou. Koldín ve svém zákoníku zdůrazňuje, že dědicové přejímají pozůstalost spolu se všemi dluhy a mají tedy povinnost je zaplatit nebo naopak vymáhat. Pokud je odkázáno něco nedělitelného, dědí to jeden člověk, ale ostatní musí být vyplaceni. Tak se dělo například

³²⁶ Testament Františka Petru z 5. března 1802. s. 269 – 273. Tamtéž.

³²⁷ Testament Jana Ulricha z 1. února 1803. s. 299 – 302. Tamtéž.

³²⁸ Testament Viktorie Linkové z 23. října 1801. s. 261 – 262. Tamtéž.

v situaci, kdy nejstarší syn zdědil usedlost a musel vyplatit své sourozence, pokud tak nebylo učiněno ještě před smrtí rodičů.³²⁹ Vedle hlavních dědiců mohli v závěti vystupovat tzv. kšaftovníci. Kšaftovníkem byl každý, komu bylo v závěti něco odkázáno, nemuselo se ani jednat o osoby příbuzné. Těmto osobám byl hlavní dědic zavázán k vydání nebo vyplacení majetku dle přání nebožtíka.³³⁰ O tom, kdo byl nejčastějším dědicem v peckovských testamentech a kam a v jaké výši nejčastěji směřovaly odkazy testátorů, pojednává následující kapitola.

4.4 Analýza knihy testamentů z let 1728 – 1804

Knihy testamentů vedená mezi lety 1728 – 1804 tvoří spolu s knihou svatebních smluv z let 1708 - 1806 pramennou základnu pro mou diplomovou práci. Dále jsem ještě pracovala s některými svatebními smlouvami z Knihy protokolů a smluv prodejních i svatebních z let 1782 – 1795. Všechny tři knihy jsou uloženy v SOkA Jičín v Jičíně, ve fondu Archiv města Pecka. V následující kapitole bych se chtěla věnovat analýze knihy testamentů.

Knihy testamentů z let 1728 – 1804 je ve fondu uložena pod číslem 12. Jelikož se nedochovala původní vazba, byly testamety svázány po několika listech do jednotlivých svazků a vloženy do zelených desek z lepenky o rozměrech 37 x 24 cm, pravděpodobně pro lepší manipulaci. Na deskách samozřejmě nalezneme štítky se současnými evidenčními čísly a názvem fondu. Jednotlivé testamety nemají stejný rozměr, většinou se jedná o formát A4, ale nalezneme zde i menší.

Psací látkou je papír, který je většinou dochován v dobrém stavu, ale v některých případech se objevují poškozené vnější okraje a ohnuté rohy. V jednom kšaftu se vyskytuje i trhlinka uprostřed listu. Největší známky opotřebování a poškození nese poslední a první strana, které díky tomu nejsou plně čitelné. Úvodní strana se dochovala pouze z poloviny, je zde čitelný nápis „ *Knihy testamentů neb poslední vůle* “ a začátek datace „ *dne 3 Au...* “. Knihy tedy byla pravděpodobně založena třetího srpna. Papír je mírně zažloutlý, v některých případech až hnědý, v jednom dokonce světle zelený. Zápisy jsou psány inkoustem černé a hnědé barvy, ale díky stáří a vybledlosti působí spíše světle hnědě. Jeden testament je z části dokonce psaný pouze obyčejnou tužkou. V zápisech se vyskytuje několik případů, kdy je inkoust vybledlý až na hranici čitelnosti. Na velké části dokumentů se také objevují stopy nečistot, tmavé skvrny od inkoustu či jiné tekutiny. V překvapivě velkém množství zápisů se

³²⁹ Podrobněji JIREČEK, Josef (ed.). *Práva městská*. s. 196 – 198.

³³⁰ Podrobně tamtéž. s. 165 – 168.

setkáme s přepisy a přeškrtnými slovy. Z dokumentů je jasné, že se jedná o několik písarských rukou, většina jich je dobře čitelná a na závěr i opatřená podpisem písaře. S lepší úpravou (nadpisy dokumentů, členění do odstavců, dodržování okrajů) a čitelností se setkáme spíše u mladších testamentů. V malé míře se také setkáme s listinami psanými dvěma odlišnými rukopisy či sytostí inkoustu, to může vypovídat např. o případných dodatcích ke kšaftu. Na několika testamentech je přímo uvedeno v levém horním rohu, že se jedná o kopii.

Knih je opatřena dvojím číslováním. Novodobé číslování je uvedeno na dolním okraji každé strany, je psáno obyčejnou tužkou arabskými číslicemi. Celkový počet stran je 308. V knize je také původní číslování, které čísluje přímo testamenty. Je psáno do pravého horního rohu zkratkou Nro a následuje arabská číslice. Toto číslování je uvedeno na testamentech od 1 do čísla 34. Tyto testamenty následují dle číslování chronologicky za sebou, ovšem co se týká časové chronologie sepsaných dokumentů, nesouhlasí. Navíc Nro 11 a 22 jsou zde vložena dvakrát. Původně číslovaným testamentům předchází dva neočíslované kšafy a po čísle 34 jich následuje dalších 38 neočíslovaných.

Ve velkém množství dokumentů je zápis u vnitřního okraje nečitelný, jelikož se ztrácí v hřbetu knihy. To naznačuje, že se jednalo o samostatné listy papíru, které byly později svázané do knihy. Tomu také nasvědčuje fakt, že jednotlivé testamenty jsou v podstatě dvojlisty různých velikostí, kdy na poslední straně dvojlistu je uvedeno jméno kšaftujícího s datem sepsání testamentu. Ovšem není tomu tak ve všech případech. Na mnoha listinách jsou viditelné sklady, které napovídají, že dokument byl přeložen do velikosti dopisu. To potvrzuje dodatečné svázání listin a také by se tím dalo vysvětlit, proč nejsou testamenty vedeny chronologicky.

Za úvodní stranou je veden rejstřík testamentů, který uvádí jméno testátora a rok sepsání kšaftu. Rejstřík bohužel končí již jedenáctým záznamem. Následně jsou zapsány jednotlivé testamenty. Kšafy jsou uvedeny vždy na novou stranu, žádné na sebe bezprostředně nenavazují. Mezi zápisy se také objevují volné listy až do výše pěti stran. Jazyk dokumentů je český i německý. Konkrétně je v knize zapsáno deset německých testamentů, respektive sedm, jelikož jeden testament je zapsán třikrát.³³¹ Opakování se již uvedených testamentů je zvláštním rysem této městské knihy. Testamentů, které jsou uvedené vícekrát (dvakrát, pouze jednou třikrát) je celkem dvacet tři a pocházejí od jedenácti různých

³³¹ Testament Josefa Endta z 23. srpna 1767. SokA Jičín, AM Pecka, Kniha testamentů 1728 – 1804. Testamenty jsou na stranách 115 – 118; 119 – 122 a 189 – 192.

kšaftujících.³³² Většinou se jedná o stejné nebo pouze málo odlišné znění zápisu. V některých případech je jedena závěť delší či rozšířena o nějaké informace. V testamentech Jana Stuchlíka³³³ z roku 1801 nalezneme shodné pasáže, ale v jedné kopii chybí takřka polovina kšaftu, jedná se tedy pravděpodobně o nedokončenou kopii dokumentu. Zajímavé je, že v případě testamentu Anny Linkové ze dne 25. dubna 1802³³⁴ se následující testament ve všem shoduje, ale je uvedeno jméno Kateřina Linková. Můžeme se tedy domnívat, že kšaftující se jmenovala Anna Kateřina Linková, ale jméno nebylo uvedeno ani v jednom zápisu celé. Další možností je chyba písaře. Ve dvou zápisech kšaftu Nepomuka Luňáka³³⁵ se liší formulace, ale obsah je stejný. Ovšem udivující je datace, která se liší o celý rok. Jedna listina je datována 4. Augusty 1802 a druhá 2. srpna 1803. Ani v jednom případě se nejedná o originál listiny, protože chybí podpisy nebo alespoň uvedená jména svědků a případné pečeti. Můžeme se tedy domnívat, že kopie byly sepsány každá v jiném roce a je to na nich uvedeno. Existuje také možnost, že se písař v dataci spletl, ale jelikož se liší den i rok, je to nepravděpodobné. Důvodem opakování testamentů v knize je patrně skutečnost, že kšafty byly sepisovány na jednotlivé listy papíru a při následném svazování knihy byly, ať už záměrně nebo omylem, vloženy do svazku vícekrát spolu s dalšími kopie téhož testamentu.

Díky opakování dokumentů nám z původních 76 kšaftů zbývá k výzkumu pouze 64, které pořídili různí kšaftující. V následném výzkumu a analýze budu tedy pracovat se vzorkem 64 testamentů. V 64,06% se jednalo o testátory mužského pohlaví, tedy v jednačtyřiceti případech, 23 ženských testamentů činí 35,94% z celkového počtu. Kniha testamentů má obsahovat zápisy z let 1728 – 1804, nejstarší kšaft tedy pochází z roku 1728, ale je pouze jeden. Z roku 1804 nalezneme v knize testamenty dva. Celková četnost dochovaných testamentů v jednotlivých letech není příliš vysoká. Kniha zahrnuje rozmezí sedmdesáti sedmi let, z nichž by měly pocházet kšafty. Ovšem v celých 46 ročnicích nemáme datován žádný zápis. Testamenty byly v průběhu 77 let do knihy vloženy pouze v 31 ročnicích. Ani v těchto letech není četnost testamentů vysoká. Máme-li dochováno 64 testamentů za 77 let, připadá v průměru 0,83 testamentu na jeden rok. Z takto nízkých čísel

³³² Testament Josefa Vágnera z 8. května 1743. (s. 5 – 8 a 35 – 38), Josefa Šturma z 7. září 1754 (s. 55 – 60 a 195 – 198), Františka K. Beneše z 10. listopadu 1767 (s. 60 – 64 a 165 – 168), Alžběty Štemberkové z 9. února 1775. (s. 71 – 76), Kateřiny Kociánové z 20. června 1785 (s. 85 – 86 a 173 – 176), Terezie Marxové z 1. května 1758. (s. 95 – 98 a 169 – 172), Josefa Endta z 23. srpna 1767. (s. 115 – 122 a 189 – 192; tento kšaft je psán německy a je v knize zapsán celkem třikrát), Roziny Krejčíkové z 16. října 1794. (s. 137 a 211), Jana Stuchlíka z 25. ledna 1801. (s. 247 – 250), Anny Kateřiny Linkové z 25. dubna 1802. (s. 277 – 280) a Nepomuka Luňáka ze 4. srpna 1802. (s. 283 – 288). SokA Jičín, AM Pecka, Kniha testamentů 1728 – 1804.

³³³ Jedná se o testament na straně 247 a testament ze stran 249 - 250. Tamtéž.

³³⁴ Testament Anny Linkové na s. 277 – 278 a testament Kateřiny Linkové na s. 279 - 280. Tamtéž.

³³⁵ Testamenty Nepomuka Luňáka ze 4. srpna 1802. s. 283 – 288. Tamtéž.

se těžko dělají statistiky a vyvozují závěry. Důvod tak nízkého počtu pramenů se mi nepodařilo zjistit. Bohužel se zdá, že obyvatelé Pecky z nějakého důvodu neměli potřebu sepsovat poslední vůle nebo se do dnešních dnů nedochovaly všechny dokumenty. Jako vysvětlení se nabízí také fakt, že kšafy nebyly do městských knih vkládány automaticky, ale na žádost testátora nebo jeho dědiců. Zaknihované kšafy se proto nemusí shodovat se vzniklým počtem testamentů. Maximální počet sepsaných kšaftů během jednoho roku činí osm, stalo se tak na počátku 19. století v roce 1801 (viz tabulka č. 15). Většinou byl sepsán jeden nebo dva testamety ročně. Někdy připadá jeden testament na celé desetiletí. Ačkoliv se má tato práce zabývat 18. stoletím, bylo sepsáno nejvíce kšaftů na počátku 19. století. Od roku 1800 je uvedeno celých dvacet kšaftů (viz tabulka č. 15). V knize je zapsáno pět kšaftů, které nemají dataci. Jedná se o čtyři české testamety a jeden německý. Datace zde není uvedena pravděpodobně z toho důvodu, že ve třech českých případech není kopie kšaftu opsána celá a chybí tedy závěr se jmény svědků a datací. Německý testament je zapsán celý, ale datace přesto chybí. V testamentu písaře Karla Grocha³³⁶ můžeme odhadnout dobu sepsání na konec devadesátých let 18. století, protože k testamentu jsou připojeny účty a dodatky s různými daty. Nejmladší jsou ze dne 14. února 1798. Jelikož autor testamentu v závěti uvádí svůj věk i číslo popisné odkazovaného domu, povedlo se mi z matrik zjistit, datum jeho úmrtí. Karel Groch z č. p. 73 zemřel 11. 4. 1799 ve věku 69 let. Testament tedy musel vzniknout někdy mezi únorem 1798 a dubnem 1799, jelikož ale nevíme přesné datum, testament jsem do statistiky zařadila jako nedatovaný.

³³⁶ Testament Karla Grocha b. d. s. 225– 240. SokA Jičín, AM Pecka, Kniha testamentů 1728 – 1804.

Tabulka č. 15: Četnost sepsaných testamentů v letech 1728 – 1804³³⁷

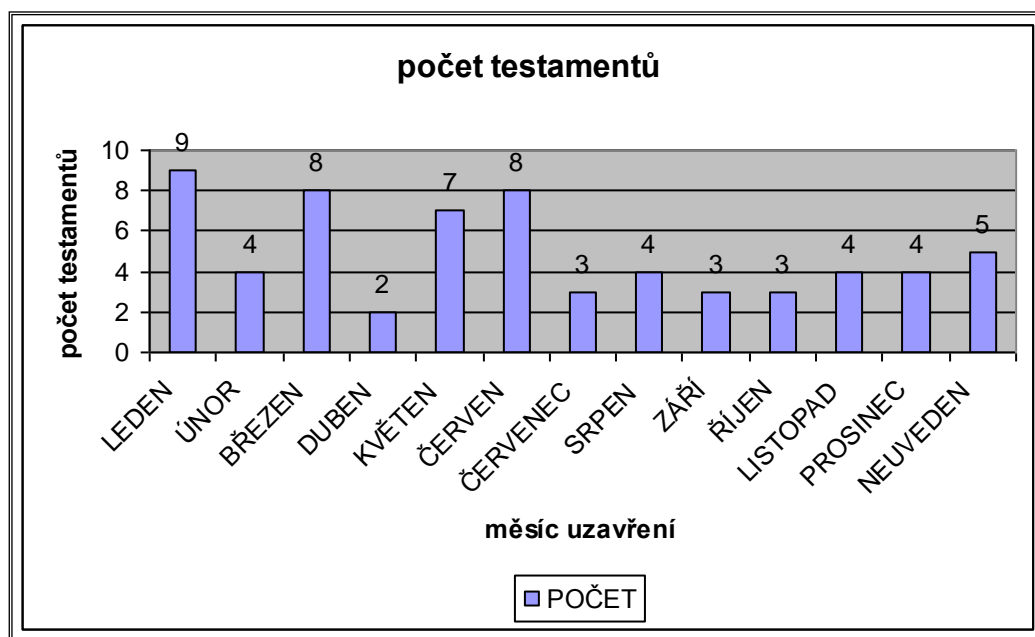
ROK	ČT.	ROK	ČT.	ROK	ČT.	ROK	ČT.	ROK	ČT.	ROK	ČT.
1728	1	1741	0	1754	2	1767	2	1780	1	1793	0
1729	0	1742	0	1755	0	1768	0	1781	0	1794	2
1730	0	1743	1	1756	0	1769	0	1782	0	1795	2
1731	0	1744	0	1757	0	1770	0	1783	0	1796	0
1732	0	1745	0	1758	2	1771	1	1784	0	1797	2
1733	0	1746	0	1759	0	1772	3	1785	2	1798	1
1734	0	1747	1	1760	1	1773	0	1786	0	1799	4
1735	0	1748	0	1761	1	1774	0	1787	0	1800	1
1736	0	1749	0	1762	0	1775	2	1788	0	1801	8
1737	0	1750	0	1763	0	1776	0	1789	1	1802	7
1738	1	1751	1	1764	0	1777	1	1790	1	1803	2
1739	0	1752	0	1765	1	1778	1	1791	0	1804	2
1740	0	1753	0	1766	0	1779	0	1792	2	b.d.	5

Dále jsem zkoumala četnost testamentů podle toho, ve kterém měsíci byly sepsány (viz graf č. 1). Pracovala jsem s datací při sepsání testamentu, nikoliv datací konfirmace listiny, jelikož ta je uvedena jen v pěti případech. Většinou se datace potvrzení shodují s rokem sepsání a liší jen o několik měsíců (1 – 6 měsíců), ale v jednom případě se liší o 13 měsíců a v jednom dokonce až o tři roky. V jiných dvou testamentech se liší datace v dodatku ke kšaftu, ale rozdíl nepřesahuje lhůtu jednoho měsíce. Nejvyšší počet sepsaných kšaftů během jednoho měsíce činí devět. Tolik testamentů bylo vloženo do knihy v lednu, dále následují měsíce březen a červen s počtem osm testamentů za měsíc. Naopak v dubnu byly sepsány pouze dva testamenty. Přesto je patrné, že testamenty byly uzavírány převážně v zimních a jarních měsících. Nejvíce testamentů bylo vyhotoveno od ledna do června,

³³⁷ Tabulka zahrnuje pouze 64 vzorků testamentů, s kterými jsme pracovala. Nejsou započítány opakující se testamenty, naopak jsou uvedeny testamenty bez datace. V případě opakujícího se testamentu Nepomuka Luňáka (SokA Jičín, AM Pecka, Kniha testamentů 1728 – 1804. s. 283 – 288), který je uveden v roce 1802 i v roce 1803, jsem pracovala s listinou sepsanou v roce 1802.

celkem bylo v těchto šesti měsících učiněno 38 vkladů, v druhé polovině roku četnost zápisů klesá pod pět testamentů za měsíc.

GRAF č. 1. Počty testamentů sepsaných v jednotlivých měsících v letech 1728 – 1804

Získané údaje mohou také vypovídat o úmrtnosti testátorů. Z grafu vyplývá, že úmrtnost dosáhla maxima v měsíci lednu,³³⁸ ovšem hned v následujícím měsíci rapidně poklesla. Od nejstarších dostupných údajů je patrná značná nevyrovnanost počtu úmrtí v jednotlivých ročních obdobích, tato sezónnost úmrtnosti se ve většině demografických výzkumů shoduje a nemění, pokud do ní nezasáhnou demografické krize, například v podobě epidemie. Maximum úmrtí bylo spojeno s koncem podzimu, zimou a počátky jara.³³⁹ Tyto poznatky se příliš nehodují s údaji zjištěnými v Pece, především nízké údaje v měsících únor a duben jsou překvapivé. Musíme si ovšem uvědomit, že ne každý člověk sepisoval testament. Sezónnost úmrtnosti by šla lépe zjistit z matričních záznamů.³⁴⁰

Dále jsem se pokoušela určit počet písařů, kteří se podíleli na zhotovování zápisů listin. U samotných testamentů je jméno písaře uvedeno pouze u 29 z 64 kšaftů, u zbývajících 35 chybí jméno písaře. Ovšem snadno rozpoznatelné rukopisy mi umožnily většinu

³³⁸ To uvádí ve svém výzkumu například i OLEHLOVÁ, Lucie. *Obyvatelé vesnic*. s. 38.

³³⁹ FIALOVÁ, Ludmila. Sezónnost demografických událostí v českých zemích v 17. až 20. století. In *Demografie* 37, č. 1, 1995. s. 9 - 21. ISSN 0011-8265.

³⁴⁰ Ty pro Pecku zpracovala VONDROUŠOVÁ, Petra. *Demografický vývoj*. s. 54 – 86.

testamentů přiřadit ke jménu písaře (viz tabulka č. 16). Velmi nápomocná mi také byla diplomová práce Daniely Coganové,³⁴¹ která pracovala s městskými knihami městečka Pecky a také se zabývala městskými písaři. Díky tomu jsem byla schopna lépe časově zařadit působení jednotlivých peckovských písařů. Coganová píše, že od roku 1726 byl městským písařem František Beneš, který se na počátku sedmileté války této funkce vzdal, neboť byl dosazen za purkrabího na Peccce.³⁴² Peckovské testamenty jsou dochovány až od roku 1728 a jméno Františka Beneše se objevuje poprvé u testamentu z roku 1743, ale díky srovnání rukopisu, lze potvrdit, že i předešlé testamenty sepsal on.

Tabulka č. 16: Seznam písařů, doba jejich působení a počet sepsaných testamentů v letech 1728 – 1804

JMÉNO A PŘÍJMENÍ	LÉTA PŮSOBENÍ	POČET SEPSANÝCH TESTAMENTŮ
František Beneš	1726 - 1754	5
Jan Michal Moser	1754 – 1770	9
František Beneš II.	1770 – 1776	6
Karel Groch	1776 – 1798	19
František Kunc	1799 – 1804	22
Neurčeno	1738, 1794, 1802	3
Celkem		64

Coganová uvádí, že rukopis písaře Jana Michala Mosera se objevuje v písemnostech od roku 1753 a po jeho smrti roku 1770 byl ustanoven městským písařem učitel František Beneš II. Ještě za jeho života byl roku 1776 uveden do písařské funkce Karel Groch. Písařem byl dvaadvacet let. Zemřel ve věku 69 let roku 1799.³⁴³ Pod kšafy je Jan Michal Moser podepsán v 7 případech od roku 1754. Díky rukopisu se podařilo určit další dva testamenty, které sepsal, z nichž poslední byl konfirmován v roce 1770. Dále se v knize objevuje opět jméno František Beneš, ovšem rukopis je jiný než v předchozích dokumentech. Jde tedy

³⁴¹ COGANOVÁ, Daniela. *Správní vývoj*. Coganová nejvíce informací čerpala z knihy přijatých měšťanů. SOkA Jičín, AM Pecka, Kniha přijatých měšťanů 1707–1850, inv. č. 9.

³⁴² Tamtéž. s. 42

³⁴³ Tamtéž. s. 42.

pouze o shodu jmen. Karel Groch je jako písař ve většině dokumentů uveden, navíc má tak odlišný rukopis od předchozích písařů, že s určováním nebyl problém. Po Karlovi Grochovi je v knize podepsán jako písař František Kunc, ale pouze u dvou kšaftů z 19. století. Navíc jeho rukopis je hodně podobný písařské ruce Karla Grocha. Jestliže ale víme, že K. Groch v roce 1799 zemřel a rukopis testamentů od tohoto roku je u všech kšaftů shodný, můžeme určit tyto testamenty jako zápisy F. Kunce. Ve třech německých testamentech jsem si nebyla písařem jistá, rukopis se zdál nepatrně odlišný od všech zmíněných písařů. Pravděpodobně se jednalo o další dvě písařské ruce. Rukopis se může jevit odlišně také díky německému jazyku. Jako pravděpodobné vysvětlení se nabízí varianta, že testamenty vůbec nesepisoval peckovský písař. U jednoho testamentu chybí místo sepsání, ale další dva byly sepsány mimo Pecku, jeden v Náchodě a druhý ve Velké Borovnici, proto se domnívám, že testamenty byly sepsány rukou tamního písaře a později.

4.4.1 Struktura peckovských testamentů z let 1728 – 1804

Testamenty spadají do pozůstalostní agendy a jejich podoba a obsah měly do značné míry ustálený ráz, který byl ovlivněn dobovými zvyklostmi a právními normami.³⁴⁴ I přesto byl kšaft individuálním projevem testátora a tvořil originální dokument. Všechny zkoumané peckovské testamenty vykazují rysy listiny. Překvapivé ale je, že jedenáct kšaftů je psaných ve třetí osobě, jednalo se pravděpodobně o ústní kšafy. Ovšem pouze v testamentu Marie Marxové³⁴⁵ je výslovně uvedeno, že se je to „testamentum nuncupativum“, tedy kšaft ústní. Ústní pořizení poslední vůle probíhalo za přítomnosti svědků na příslušném právním místě, tedy před městskou radou nebo soudem. Při písemné fixaci takového poslední vůle bylo většinou zmíněno, že se jedná o ústní pořizení.³⁴⁶ V dalších deseti peckovských testamentech je kšaft sepsán ve třetí osobě, což vypovídá také o původně ústním vzniku dokumentu a následném zapsání a dosvědčení. Michaela Hrubá uvádí, že svědci většinou informují o poslední vůli kšaftujícího a zároveň dokládají jeho způsobilost. Toto dosvědčení ústního kšaftu je nejčastěji formulováno slovy: „XY seděvši na lůžku svém, jsa rozumu zdravého a paměti dobré před námi austní vůli svou přednesl, kterouž mi v tento spis

³⁴⁴ Podobou testamentu a jeho obsahem se zabývala např. HRUBÁ, Michaela. „*Nedávej statku žádnému.*“ s. 118 – 176.

³⁴⁵ Testament Marie Marxové b. d. s. 123. SOkA Jičín, AM Pecka, *Knihy testamentů 1728 – 1804*. Bohužel testament není dochovaný celý, je to pravděpodobně nedopsaný opis bez datace a svědků.

³⁴⁶ HRUBÁ, Michaela. „*Nedávej statku žádnému.*“ s. 177.

uvádíme...³⁴⁷ V Pecce se setkáme s poněkud stručnějším zněním: „*Na žádost pana purkmistra Josefa Vágnera s nařízením pana purkrabího jsme my, níže podepsaní, jeho v nemoci navštívili a co tak jeho žádost a poslední vůle byla, vše se na papír postavilo dne 8. Maje Anno 1743.*“ Často může k dosvědčení dojít až po smrti kšaftujícího, s čímž jsem se v Pecce také setkala. „*Kšaft již v pánu bohu odpočívajícího Václava Klojzara, který se stal v přítomnosti Jakuba Stuchlíka a Jiříka Klojzara v obci Vidonice, a to takovým způsobem.*“³⁴⁸ Převažující množství peckovských kšaftů je však psáno v první osobě, nese znaky listiny a je opisem původního originálu. V několika případech je k listině přitisknuta i pečeť, ale je uvedeno, že i zde se jedná o kopii.

Jelikož z diplomaticko-paleografického hlediska byla už většina náležitostí peckovských testamentů zmíněna, podívejme se nyní na strukturu a obsah testamentů. Co se týče rozsahu testamentů, je neustálý. Nejvíce testamentů zabírá dvě (20), jeden a půl (11) nebo tři strany (11). Objevuje se i testament na čtyři nebo pět stran. Ojedinelé jsou případy jedenáctistránkového testamentu peckovského purkrabího Johana Josefa Beneše v německém jazyce a kšaftu Karla Grocha, který zaujímá stran dvanáct. Ovšem většinu toho tvoří rozepsané účty a další vložené písemnosti vztahující se k testamentu. Málo závětí je jednostránkových nebo na půl strany, většinou se jedná o nedokončený kšaft.

Kšaft jako úřední listina by měl obsahovat alespoň některé z následujících znaků a formulí. Podle základní literatury by právní listina měla obsahovat formule jako je invocace (vzývání božího jména), intitulace (jméno vydavatele), inskripce (jméno příjemce), arenga (obecná motivace sepsání listiny), promulgace (uvedení vydavatelovi vůle ve známost), narace (konkrétní důvody sepsání listiny), dispozice (vlastní právní jádro listiny), sankce (zajištění právního pořízení), koroborace (oznámení o způsobu ověření), subskripce (jména či podpisy svědků), datace (doba a místo vzniku), aprekace (závěrečná modlitba).³⁴⁹ Pořadí těchto formulací nemusí být vždy stejné a ne každá listina obsahuje všechny náležitosti. Testamenty zpravidla obsahují invocaci, intitulaci, arengu, naraci, dispozici, subskripci a dataci. Kšafy navíc obsahují formuli „sana – mente“, která vypovídá o zdravém rozumu testátora a také sdělení, ve kterém umírající odevzdává svou duši bohu a tělo zpět zemi. V peckovských testamentech jsem se zaměřila právě na početní zastoupení těchto struktur.

³⁴⁷ Tamtéž. s. 177. O tomto způsobu zápisu testamentu také RAK, Petr. Kadaňské knihy. s. 65 - 71.

³⁴⁸ Testament Václava Klojzara b. d. s. 193. SOKA Jičín, AM Pecka, Kniha testamentů 1728 – 1804. Tento opis testamentu bohužel není dokončen.

³⁴⁹ HLAVÁČEK, Ivan – KAŠPAR, Jaroslav – NOVÝ, Rostislav. *Vademekum pomocných věd historických*. Jinočany, 2002. 3. vydání. ISBN 80 -7319-004-4. s. 206 – 210.

Četnost formulací jsem zkoumala v 64 testamentech, protože i zmíněné ústní kšafy vykazují přítomnost těchto definicí.

V tabulce jsem zaznamenala počty formulací v kšaftech a následně je vyčíslila i v procentech výskytu ve vztahu ke zkoumanému vzorku. Neuvedla jsem výskyt dispozice, jelikož ta má logicky zastoupení ve všech listinách. Dále jsem ve výzkumu opomenula i subskripci, poněvadž té se budu věnovat v kapitole týkající se osob podílejících se na kšaftu. Nejvyšší zastoupení má datace, které jsem se věnovala už v předchozí kapitole. Je uvedena v 59 kšaftech, což činí přes 92%. Jméno kšeftujícího objevíme sice v každém testamentu, nicméně intitulaci, tedy zapsání jména a příjmení testátora na začátku listiny, obsahuje pouze 56 listin. V ostatních osmi iniciátor kšaftu chybí a na závěr je připojen pouze podpis. Testament tak většinou nezačíná slovy „*Já XY...*“, ale „*Já, níže podepsaný,...*“. Všechny zkoumané jevy se vyskytují v nadpoloviční většině případů. Nejméně často je zmiňována formule vyjadřující přičetnost testátora a jeho způsobilost k právním úkonům. Byla uvedena pouze v 60%. Arengu a naraci jsem chápala jako jeden údaj, protože obě vyjadřují důvody, které vedly k sepsání závěti. V 82, 81% byla uvedena alespoň jedna z těchto formulací. Pokud bych je chtěla chápat odděleně, byl by výskyt odlišný. Jako arengu (obecný důvod k sepsání závěti) bych počítala formulace, v kterých testátor dává najevo smíření se smrtelností těla a povědomí o konci pozemského života. Tak bylo zaznamenáno u 36 kšaftujících. Narace (konkrétní podnět k uzavření kšaftu) byla formulována dvěma způsoby. Jako příčina byla uváděna těžká nemoc nebo předejití roztržkám mezi dětmi po smrti testátora. Pouze ve dvou případech byla příčina charakterizována jako „*kdyby potřeba byla*“. Narace se vyskytuje ve 44 testamentech. Znamená to, že častěji je uváděn konkrétní důvod sepsání testamentu. Z formulací vyplývá, že lidé sepsávali testamenty až ve chvílích, kdy bylo jasné, že smrt není daleko.

Invokační formule je vždy uvedena na začátku testamentu. Pokud má testament nadpis, následuje až za ním. Překvapivě se nadpis vyskytuje téměř ve třetině závětí. Dokument je nadepsán jednoduše slovy „*testament*“, „*poslední vůle*“ nebo „*kšaft*“, která jsou zvýrazněna podtržením. Nadpis není ani v jednom z 21 případů nadepsán ozdobným písmem. Ovšem invokační formule jsou vždy vyvedeny větším písmem a odsazeny od následujícího textu.

Tabulka č. 17: Výskyt formulací v peckovských testamentech v letech 1728 – 1804.

Jev	Počty jevu	Procenta
Invokace	45	70,31
Intitulace	56	87,50
Sana – mente	39	60,94
Arenga nebo narace	53	82,81
Duše bohu a tělo zemi	45	70,31
Datace	59	92,19

Invokační formule v peckovských testamentech.

L[audetur] Jesus Ch[ristus] (21. března 1738).³⁵⁰

*In Nahmen der Aller Heiligst[en] undt Unzerteilten Dreifaldigkeit Gott des Vatters ,
Sohnes undt heiligen Geistes. Amen.* (21. března 1738).³⁵¹

Ve jménu nejsvětější a nerozdílné Trojice, Boha Otce, Syna i Ducha svatého.
(7. září 1754)³⁵²

Ve jménu nejsvětější a nerozdílné Trojice, Boha Otce, Syna i Ducha svatého. Amen.
(29. července 1758)³⁵³

*Ve jménu nejsvětější a nerozdílné Trojice svaté, Boha Otce, Boha Syna a Boha Ducha
svatého. Amen.* (5. ledna 1761)³⁵⁴

Pochválen bud' Ježiš Kristus. (5. března 1780)³⁵⁵

Pochválena bud' nejsvětější Trojice otce, syna a ducha svatého. Amen. (14. září
1790)³⁵⁶

Ve jménu nejsvětější Trojice Boží. (16. října 1794)³⁵⁷

³⁵⁰ Testament Josefa Beneše z 31. března 1738. s. 23 – 34. SOKA Jičín, AM Pecka, Kniha testamentů 1728 – 1804.

³⁵¹ Tamtéž.

³⁵² Testament Josefa Šturma ze 7. září 1754. s. 55 – 60. Tamtéž.

³⁵³ Testament Jana Linka z 9. července 171758. s. 99 – 102. Tamtéž.

³⁵⁴ Testament Josefa Linharta z 5. ledna 1761. s. 107 – 110. Tamtéž.

³⁵⁵ Testament Nepomučený Halazbové z 5. března 1780. s. 199 – 208. Tamtéž.

³⁵⁶ Testament Antonína Munsla z 14. září 1790. s. 129 – 130. Tamtéž.

³⁵⁷ Testament Roziny Krejčíkové z 16. října 1794. s. 137 – 138. Tamtéž.

Uvedený výčet zachycuje všechny podoby invokací použitých v peckovských testamentech. Invokace jsou užívány poměrně často, objevují se v 70% posledních vůlí. Nejrozšířenější je invokace vzývající svatou Trojici. Poprvé je použita v německém testamentu z roku 1738. Zajímavé je uvedení dvojí invokační formule v tomto kšaftu.³⁵⁸ Dvojí invokace je užito i v české závěti z roku 1780.³⁵⁹ Za slovy „pochválen buď Ježíš Kristus“ následuje ještě nejrozšířenější invokace o Svaté Trojici. Je to ojedinělý prvek, protože těchto formulí se většinou užívalo odděleně. Lucie Olehlová ale uvádí, že se v tovačovských kšaftech s dvojí invokací také setkala.³⁶⁰ Podoba invokačních formulí byla ustálená a neodlišovala se od invokací posledních vůlí zkoumaných v jiných oblastech. Jelikož už v první kapitole jsem dospěla k závěru, že Pecka byla městečko svým vzezřením a ekonomickým zázemím spíše na úrovni větší vesnice, porovnávala jsem peckovské testamenty s kšafty tovačovskými.³⁶¹ Znění invokací se nijak výrazně neliší, pouze v Tovačově se vyskytovaly v menší míře, to platí i pro další náležitosti listiny. To dokazuje, že ač byla Pecka malé městečko, městská agenda fungovala dobře a měla svou úroveň blíže spíše k městům.

Za nadpisem a invokací následovala intitulace. Jak již bylo řečeno, v peckovských testamentech chybí v osmi listinách. Šestkrát kšaft začíná slovy „*Já, níže podepsaný...*“, ve zbylých dvou případech začíná testament rovnou narací spojenou s formulí „*sana – mente*“. Například slovy: „*Vědouce, že já z ustanovení božského z tohoto bídného světa /: ačkoliv čas mě nepovědomej jest:/ prostředkem smrti odebrati se musím. Pročez jsem sobě umínil a v mojí těžké nemoci při zdravém rozumu v příčině mé malé pozůstalosti před níže podepsaných k tomu schválně dožádaných mě z milých přátel následovný pořizení učiniti neb chci a žádám to po smrti vykonané býti.*“³⁶²

V ostatních peckovských posledních vůlích jsou intitulace uvedeny v různých formách. Pokud je testament sepsán ve třetí osobě, je uveden slovy svědků, kteří zapisovali kšaft, nebo je zmíněno, že kšaft vznikl na žádost osoby XY u purkmistrovského úřadu, který

³⁵⁸ Testament je nadepsán třemi písmeny L J Ch, které znamenají „*Laudetur Jesus Christus*“ (z lat. Pochválen buď Ježíš Kristus). A následuje německá verze vzývání svaté Trojice. Testament Josefa Beneše z 31. března 1738. s. 23 – 34. SOKA Jičín, AM Pecka, Kniha testamentů 1728 – 1804.

³⁵⁹ Testament Nepomučeny Halazbové z 5. března 1780. s. 199 – 208. Tamtéž.

³⁶⁰ OLEHLOVÁ, Lucie. *Obyvatelé vesnic*. s. 50 – 51.

³⁶¹ Tamtéž. s. 51. Dále jsem porovnávala s kšafty v severozápadních Čechách a v městečku Hořepník. I zde se používali formule vzývající svatou Trojici v podobném znění jako v Pece. Více HRUBÁ, Michaela. „*Nedávej statku žádnému.*“ s. 119 – 121. A SMRŽOVÁ, Adéla. *Hořepničtí měšťané*. 2011. s. 63 – 64.

³⁶² Testament Kristiana Marxe z 1. července 1771. s. 9 – 12. SOKA Jičín, AM Pecka, Kniha testamentů 1728 – 1804.

k sobě daná osoba povolala. Například: „*My níže podepsaní známo činíme tímto svědectvím jednomu každému obzvláště, kdyby potřeba následovala. My od nebo[žtíka] pana Fridricha Holzbergra, bejvalýho cantora zdejšího před jeho smrtí k jeho poslední vůli a poručenství dožádaný.*“³⁶³ V jednom případě je také uvedena intitulace spolu s formulí „sana-mente“ ve třetí osobě, ale následuje testament v první osobě. „*Roku 1797 dne 29 July povolal jest Jiřík Anton, soused v městě Petzky z Nro 60, v své těžké nemoci níže psané osoby by mohl svou poslední vůli a jeho mínění vyjevit, dokud ještě při dobrém rozumu se vynachází, protož následovně pravil. Poznáváje já, že...*“³⁶⁴ V případě kšaftů sepsovaných v první osobě je ve většině uvedeno prosté jméno formou „*Já XY...*“ nebo v podobě jakéhosi nadpisu „*Poznamenání poslední vůle Terezie Marxové*“.³⁶⁵ V kšaftu z roku 1772 je intitulace dokonce spojena v jedné větě s narací: „*Josef Stuchlík činí pořádnost mezi svýma dětma*“.³⁶⁶

Michaela Hrubá uvádí, že v severozápadních Čechách bývala intitulace spojována také s uvedením sociálního statusu, tedy že se jedná o měšťany či sousedy města. Někteří testátoři uváděli i své povolání.³⁶⁷ Já jsem se s tímto jevem v peckovských posledních vůlích setkala ve velmi omezené míře. Několikrát je v intitulaci uvedeno, že se jedná o obyvatele města Pecky. Povolání jako takové se v intitulaci nevyskytuje. Několikrát je v testamentu uvedena veřejná funkce, kterou člověk zastával, například byl purkmistrem (výše citovaný testament Josefa Vágnera – s. 7). V testamentu z roku 1798 je uvedeno, že sepsovatelem je kostelník a měšťan Pecky: „*Na žádost Jana Svatoně, souseda v městě Pecky, spolustaršího kostelníka chrámu svatého Bartoloměje, jme my níže podepsaní v jeho nemoci navštívili a co tak jeho žádost a poslední vůle byla se na papír postavilo.*“³⁶⁸

Zvláštní vypovídací hodnotu má intitulační formule v případě žen, které se zpravidla identifikovaly svou pozicí v rámci partnerského vztahu. Uváděly se jako manželky, dcery nebo vdovy toho či onoho měšťana: Např. „*Já Alžběta pozůstalá vdova po nebožtíkovi Janovi Jiřím Štemberkovi v městě Petczka...*“³⁶⁹ Jedna testátorka byla dokonce uvedena jménem předešlého i současného manžela. „*Poslední vůle Kateřiny prvnější Francze Grocha, nyní manželky Ambrože Rejska v městečku Petczky...*“³⁷⁰ Poměrně bezpečně tak můžeme v rámci

³⁶³ Testament Fridricha Holtzbacha ze 17. února 1728. s. 19 - 20. Tamtéž.

³⁶⁴ Testament. Jiříka Antona z 29. července 1797. s. 151 – 152. Tamtéž.

³⁶⁵ Testament Terezie Marxové z 1. května 1758. s. 95 – 98. Tamtéž.

³⁶⁶ Testament Josefa Stuchlíka z 14. června 1772. s. 65 – 68. Tamtéž.

³⁶⁷ HRUBÁ, Michaela. „*Nedávej statku žádnému.*“ s. 120. S tímto jevem se setkala v malé míře i autorka výzkumu tovačovských testamentů. Zvláště s ohledem na vesnické prostředí, je to celkem překvapivé. OLEHLOVÁ, Lucie. *Obyvatelé vesnic.* s. 52.

³⁶⁸ Testament Jana Svatoně z 24. ledna 1798. s. 153 – 156. SOKA Jičín, AM Pecka, Kniha testamentů 1728 – 1804.

³⁶⁹ Testament Alžběty Štemberkové z 9. února 1775. s. 71 – 72. Tamtéž.

³⁷⁰ Testament Kateřiny Rejskové z 1. listopadu 1751. s. 43 – 50. Tamtéž.

testátorů ženského pohlaví rozlišit vdané ženy a vdovy. Častěji se však určovaly pouze jménem a příjmením: „*Testament Marie Marxové ze Stupného...*“³⁷¹ Pouze v jedné ženské intitulaci bylo uvedeno, že testátorka vlastní živnost: „*Anno 1760 dne 26 Decembris. Požádala jest pak slušně pozůstalá vdova Anna po Nebo: Jiříkovi Urbanovi počestnej purkmistrovskej auřad k sobě, by mohla svou pozůstalost a živnostku zahradnickou uspořádati...a své děti řádně rozdělit...*“³⁷²

Na intitulaci navazuje formule „sana – mente“, někdy se také prolíná s arengou či narací. Formule „sana – mente“ bylo nepostradatelné vyjádření o dobrém duševním stavu jedince, který kšaftoval. Její přítomnost v textu měla zamezit případnému napadení neplatnosti testamentu z důvodů souvisejících s duševní způsobilostí testátora.³⁷³ V Koldínovi je formulována slovy: „rozum zdravý a paměť dobrá“.³⁷⁴ V peckovských testamenech byla tato formule uváděna nejméně často. Pokud se s ní setkáme, je přítomna v jednoduché verzi „při dobré paměti“ nebo „jsouce při zdravém rozumu“. Vyskytuje se i kombinace obou verzí „jsouce při zdravém rozumu a paměti dobré“.

Formule vyjadřující způsobilost k sepsání testamentu je často uvedena společně s arengou a narací. Mezi dvěma posledně jmenovanými se v peckovských testamenech hůře rozlišuje, jelikož jsou často obecné i konkrétní důvody sepsání testamentu dány do jedné věty. M. Hrubá uvádí, že arenga je vyjádření obecné motivace vedoucí ke vzniku písemnosti. Nejčastěji je uváděna v podobě obecných myšlenek bilancujících život a přijímajících lidskou smrtelnost. Tyto formulace neodrážejí subjektivní postoj testátora. Používané formulace byly ustálené předlohy, které písaři sepisující závěti měli připravené dopředu a používali je v obdobných formách ve všech testamenech.³⁷⁵ V peckovských testamenech je arenga zastoupena vyjádřením povědomí o pomíjivosti života. Dále také kšaftující zdůrazňují, že nevědí čas smrti, proto sepisují kšaft „kdyby potřeba byla“, většinou při tom uvedou, že se nachází ve vysokém věku nebo podlomeném zdraví. Často je také v arenze připojeno přání, aby hodina smrti byla z vůle boží šťastná. V Pecce se objevilo několik formulačních variant areng. Nicméně všechny vyjadřují totéž, proto zde uvádím jen některé.

³⁷¹ Testament Marie Marxové b. d. s. 123. SOkA Jičín, AM Pecka, Kniha testamentů 1728 – 1804.

³⁷² Testament Anny Urbanové z 26. prosince 1760. s. 103 – 106. Tamtéž.

³⁷³ HRUBÁ, Michaela. „*Nedávej statku žádnému*“. s. 123.

³⁷⁴ JIREČEK, Josef (ed.). *Práva městská* s. 130.

³⁷⁵ HRUBÁ, Michaela. „*Nedávej statku žádnému*“. s. 124.

Vybrané formulační varianty peckovských areng.

„...vědouce, že já z ustanovení božského z tohoto bídného světa /:ačkoliv čas mě nepovědomej jest:/ prostředkem smrti odebrati se musím.“ (1. července 1771)³⁷⁶

„...dobře jsem sobě na paměti věděla, jakož také v srdce vtisknouti jsem vždy pozorovala jistotu mající, že člověk každý na tomto světě nějaký krátký čas potrvající a prostředkem smrti na věčnost bohu odebrati se musí. Poněvadž jistotu žádný nemaje, kdy kterého času bůh pomínouti ráčí v tej příčině jsem...“ (9. února 1775)³⁷⁷

„...uznávám a dobře vím, že tělo mé smrtelné a duše nesmrtelná jsouce a poněvadž čas, a konec mého života mě neznámý, ale bohu stvořiteli mému jedině povědomí jest takže již na sobě znám a k bohu naději snášim, že brzké skončení mého života /:dej bože ať je šťastné:/ následovati bude...“ (24. dubna 1777)³⁷⁸

„...vím taky, že jednou z tohoto světa vykročiti musím a den po dni slabší se vynacházím a na věčnost se odebrati musím. O bože rácej mně tvou milosti přispěti a mně popřej šťastnou hodinku při mém posledním vydechnutí, a přijmi mě na milost.“ (25. dubna 1802)³⁷⁹

Výše zmíněné formulace areng jsou ty, které se v peckovských testamentech vyskytují nejčastěji. V některých kšaftech můžeme nalézt stručnější podobu či pouze část těchto formulací. Arengy jsem opět srovnávala s testamenty tovačovskými a kšafty severozápadních Čech.³⁸⁰ V obou případech mohu konstatovat, že arendy se ve formulacích značně liší, ačkoliv význam zůstává stejný. Tovačovské testamenty mají podobnější formulace o pomíjivosti života, kdežto formulace žateckých testátorů jsou o poznání složitější a rozmanitější. V obecných vyjádřeních se povětšinou shodují, nebo jsou vyjádření synonymní.

V peckovských testamentech je často arenga spojena s narací, přesto můžeme rozlišit konkrétní důvody sepsání kšaftu. V drtivém počtu závětí je jako příčina uvedena nemoc. Dalším důvodem je snaha předejít rodinným sporům a urovnat majetkové záležitosti před odchodem z tohoto světa. Příčinou sepsání byl také vysoký věk. Kšaftující trpící nemocí vyjádřili svůj stav frázemi „v mojí těžké nemoci...“ nebo „v mé těžké a nebezpečné nemoci...“. Často je k těmto frázím připojena zmínka o sešlém věku: „...v mé těžké a nebezpečné nemoci a již tak v mém sešlém věku starším jest na tomto světě přes 78 roků.“

³⁷⁶ Testament Kristiana Marxe z 1. července 1771. s. 9 – 12. SOkA Jičín, AM Pecka, Kniha testamentů 1728 – 1804.

³⁷⁷ Testament Alžběty Štemberkové z 9. února 1775. s. 71 – 72. Tamtéž.

³⁷⁸ Testament Pavla Kalicha z 21. dubna 1777. s. 81 – 84. Tamtéž.

³⁷⁹ Testament Kateřiny Linkové z 25. dubna 1802. s. 277 – 278. Tamtéž.

³⁸⁰ HRUBÁ, Michaela. „Nedávej statku žádnému.“. s. 126 – 127. a OLEHLOVÁ, Lucie. *Obyvatelé vesnic*. s. 53.

³⁸¹ Pouze v jedné závěti je fráze o vysokém věku uvedena jako hlavní příčina sepsání testamentu a není zmíněna žádná nemoc. „...*Kdyžby toho potřeba byla a jsouce již tak v mém sešlém věku a již tak jsem dosáhla stáří mé na tomto světě přes 80 roků a že den po dni se slabší vynacházím...*“³⁸² Pokud je hlavní příčinou sepsání kšaftu předejití rodinným rozepřím a urovnání majetku, jsou opakovaně používány tyto fráze: „...*aby po mně žádné rozepře a mrzutosti nebyly a nepovstaly...*“, „...*poněvadž děti jsem po sobě zanechala, aby však nějaké nedorozumění mezi nimiž nepovstalo...*“ nebo „...*abych taky mezi mou manželkou a dětmi vyrovnání udělal, aby po mé smrti žádného nářku na mě nebylo.*“ Mnohokrát jsou obě hlavní příčiny uvedeny hned za sebou spolu s vysokým věkem, někdy navíc i s frází o pomíjivosti života: „...*již také v mém věku starším 59 roků a v mé těžké nemoci prodloužil více a více slabosti na mém těle poznávám, a že jednou z tohoto světa se odebrati musím. Tak abych mezi mou manželkou a dětmi vyrovnání učinil, aby po mé smrti žádného nářku nebylo...*“³⁸³

Pokud není narace v testamentech vyjádřená (pouze 20 kšaftů), je pravděpodobné, že i tito poddaní sepisovali své testamentsy ze stejných příčin. Nemoc a majetkové záležitosti patří obecně k hlavním důvodům kšaftování. K těmto závěrům se přiklání Michaela Hrubá na základě výzkumu v severozápadních Čechách, Lucie Oheřlová s tovačovskými testamentsy i Adéla Smržová s výzkumem v městečku Hořepník.³⁸⁴ Formulace naračnických frází se opět v některých zněních liší, v důsledku jsou ale příčiny kšaftování stejné jako v Pecce. Michaela Hrubá navíc uvádí jako možnou příčinu kšaftování výpravu na dalekou cestu, vážné zranění, válečné tažení nebo komplikovaný porod.³⁸⁵

Na závěr jsem v peckovských testamentsch zkoumala frázi, ve které kšaftující odevzdával duši bohu a tělo zemi. Michaela Hrubá zmiňuje tři roviny dispozice testamentu, nejprve odkaz toho nejcennějšího, tedy duše zpět do rukou Božích. Druhou rovinu vidí v odevzdání těla zpět zemi k pohřbení, aby došlo odpočinku do doby vzkříšení a posledního soudu. Závěrečná rovina dispozice se týká odkazu pozemského majetku.³⁸⁶ Odkaz pozemského majetku je v peckovských testamentsch uveden ve všech případech s výjimkou nedokončených testamentsů. První a druhá rovina dispozice je vždy uváděna společně a to, stejně jako invocace, v 70 % zkoumaných kšaftů.

³⁸¹ Testament Kateřiny Linkové z 25. dubna 1802. s. 277 – 278. SOKA Jičín, AM Pecka, Kniha testamentsů 1728 – 1804.

³⁸² Testament Marie Khunové z 1. května 1795. s. 281 – 282. Tamtéž

³⁸³ Testament Josefa Mosera ze 4. srpna 1799. s. 157 – 160. Tamtéž

³⁸⁴ HRUBÁ, Michaela. „*Nedávej statku žádnému.*“ s. 128 – 137 a OHEŘLOVÁ, Lucie. *Obyvatelé vesnic.* s. 54. SMRŽOVÁ, Adéla. *Hořepničtí měšťané.* 2011. s. 65 – 66.

³⁸⁵ HRUBÁ, Michaela. „*Nedávej statku žádnému.*“ s. 128 – 137.

³⁸⁶ Tamtéž. s. 138 – 141.

Duše je často odkazována v poměrně dlouhých a složitých souvětích. Setkáme se však i s variantou odkazu v několika slovech nebo odkazu duše i těla v jedné jednoduché větě. Mnohdy není jen uveden odkaz Bohu, ale je zmíněno i vykoupení skrze Ježíše Krista. Testátoři také odkazují duši Panně Marii a všem Svatým, v mladších kšaftech se potom objevují i odkazy Duchu svatému. Odkazy svaté Trojici jsou uváděny přibližně od 90. let 18. století. Testamenty z počátku 19. století jiného odkazu ani neužívají. Pozdější testamenty mají obecně ustálenější podoby všech zkoumaných frází a výrazně se liší jen v odkazu pozemského majetku.

Ukázky formulací odkazu duše v peckovských testamentech.

„...pánu Bohu stvořiteli mému moji, skrze předrahou krev pána Ježíše Krista vykoupenu duši do jeho nejsvětějších Pěti Ran v přímluvu a orodování blahoslavené Panně Marii i všech milých božích Svatých.“ (29. června 1758)³⁸⁷

„...duši svou stvořiteli a vykupiteli mému, od kteréhož přijata jest, odevzdávám a v přímluvu blahoslavené Panně Marii a všech milých božích Svatých.“ (5. ledna 1761)³⁸⁸

„...svou duši stvořiteli svému, jenž jí vykoupiti ráčil..“ (17. prosince 1765)³⁸⁹

„...duši odevzdávám stvořiteli mému, od kterého milostivě propůjčena byla.“ (29. února 1775)³⁹⁰

„...svou duši do rukou stvořiteli, otci nebeskému, kterou Bůh syn svou drahou krví vykoupil poroučím.“ (26. červen 1789)³⁹¹

„...duši stvořiteli svému, která skrze přehořkou smrt vykupitele syna božího vykoupena jest.“ (28. srpna 1792)³⁹²

„...odporoučím mou ubohou duši mému stvořiteli Bohu otci, kterou jsem od něho obdržel a Kristu Ježíši vykupiteli mému, který skrze předrahou krev a jeho přehořké umučení mě vykoupil a poroučím se do jeho svatých Pěti Ran, které na svatém kříži přetrpěl. A Duchu svatému, který mě skrze jeho božskou milost mně ke všemu dobrému vybuzoval.“ (1. února 1803)³⁹³

³⁸⁷ Testament Jana Linka z 29. června 1758. s. 99 – 102. Tamtéž.

³⁸⁸ Testament Josefa Linharta z 5. ledna 1761. s. 107 – 110. Tamtéž.

³⁸⁹ Testament Anny Hejslerové z 17. prosince 1765. s. 111 – 114. Tamtéž.

³⁹⁰ Testament Alžběty Štemberkové z 29. února 1775. s. 73 – 76. Tamtéž.

³⁹¹ Testament Anny Vokaté z 26. června 1789. s. 177 – 180. Tamtéž.

³⁹² Testament Antonína Khuna z 28. srpna 1792. s. 131 – 132. Tamtéž.

³⁹³ Testament Jana Ulricha z 1. února 1803. s. 299 – 302. Tamtéž.

Co se týká odkazu těla, je mnohem kratší a jednodušší. Nejčastější frází je: „...*tělo zemi, z které pošlo, odevzdávám....*“ Téměř ve všech odkazech je kladen důraz na křesťanský způsob pohřbu. V nepatrném množství kšaftů je uvedeno i místo pohřbení. Není překvapením, že se jedná vždy o místní chrám sv. Bartoloměje. Z testamentů můžeme také zjistit náklady na pohřeb, které jsou často uvedeny v části odkazu majetku. V mnoha případech je i vyjmenováno, jaká finanční odměna má připadnout lidem podílejících se na pohřbu (farář, hrobník, muzikanti, zvoník, truhlář apod.).

Ukázky formulací odkazu těla v peckovských testamentech.

„Tělo mé, které ze země pošlo zasejci zemi odevzdávám, aby prostředkem křesťanského průvodu k pokojnému odpočinutí při chrámu páně zdejším Svatého Bartoloměje pohřbeno bylo.“ (29. června 1758)³⁹⁴

„Tělo pak zemi Páně, z které jest pošlo (Dle počestného průvodu) poroučím.“ (5. ledna 1761)³⁹⁵

„Tělo pak do země, z které pošlo zase doprovodit prosím.“ (5. března 1780)³⁹⁶ „Tělo pak všeobecně matce zemi k počestnému pohřbu dle křesťanského způsobu odevzdávám.“ (5. dubna 1802)³⁹⁷

„A tělo mé odporoučím zemi, z které jsem pošla a za to žádám, abych pohřbena byla dle křesťanského způsobu.“ (25. dubna 1802)³⁹⁸

Výjimkou je testament Antonína Černého, který specifikoval, že chce být pohřben bez okázalostí. *„Předně mou duši poroučím Bohu všemohoucímu do jeho předrahyh zásluh Kristových. Tělo pak do země Páně, z které pošlo. Dle křesťanského způsobu, bez všeho velkého nákladu, odevzdávám.“³⁹⁹*

Výše analyzované formulace tvoří úvodní část peckovských testamentů. Následně je zapsán odkaz majetku, který tvoří jádro všech kšaftů. Odkaz majetku testátora lze rozdělit do tří podskupin. V první rovině je odkazován movitý a nemovitý majetek kšeftujícího, ve druhé jsou zmíněny odkazy církevní a charitativní, třetí rovina zahrnuje seznam dluhů a pohledávek. Ne všechny závěti musí nutně obsahovat všechny tři roviny odkazů a nemusí být uvedeny

³⁹⁴ Testament Jana Linka z 29. června 1758. s. 99 – 102. Tamtéž.

³⁹⁵ Testament Josefa Linhart z 5. ledna 1761. s. 107 – 110. Tamtéž.

³⁹⁶ Testament Nepomučeny Halazbové z 5. března 1780. s. 199 – 208. Tamtéž.

³⁹⁷ Testament Karla Grocha z 5. dubna 1802. s. 291 – 298. Tamtéž.

³⁹⁸ Testament Kateřiny Linkové z 25. dubna 1802. s. 279 – 280. Tamtéž.

³⁹⁹ Testament Antonína Černého. b. d. s. 125 – 128. Tamtéž.

v tomto pořadí. Této nejrozsáhlejší části testamentů se z důvodů řady specifických jevů věnují v samostatné kapitole.

4.5 Vlastní dispozice testamentů

Jádro každého kšaftu tvoří část, ve které testátor odkazuje svůj movitý a nemovitý majetek mezi své dědice a kšaftovníky. Přestože tato část testamentu nemá ustálenou podobu z důvodu rozličných majetkových poměrů testátorů a individuálních rodinných vztahů, pokusím se obecně shrnout, co lze z dané dispozice vyvodit. V peckovských testamentech nalezneme jednoduché odkazy vyjádřené prostou větou „...odporoučím mé nejmilejší manželce Alžbětě všechno to jakýmkoliv jménem mohlo být jmenováno mého jmění...“⁴⁰⁰, ale i několikastránkový výčet věcí odkázaných jednotlivým dědicům. Obyvatelé Pecky kšaftovali jak s nemovitostmi, které jsou nejčastěji uváděny jako dům, domek, živnostka či hospodářství, tak také s movitým majetkem. V odkazech se objevuje šatstvo, ložní prádlo a jednotlivé vybavení domu, ale i hospodářská zvířata, náradí, další konkrétní předměty a různě vysoké peněžní částky. Spolu s nemovitostmi někteří testátoři také odkazovali pozemky, jednalo se o pole, zahrady či „parcely“ k vystavení nového domu. Svůj majetek obyvatelé Pecky nejčastěji odkazovali nejbližším rodinným příbuzným, zejména svým potomkům a manželce či manželovi. Dále se mezi kšaftovníky objevili sourozenci testátora nebo jejich děti, popřípadě také rodiče nebo sourozenci rodičů. Kšaftovníky se také stávaly osoby nepříbuzné, jsou uváděni jmenovitě, někdy i s místem bydliště, těmto přátelům byl většinou darován například kus šatstva či konkrétní předmět. Další odkazy peckovských obyvatel směřovaly k charitativním či církevním účelům, zpravidla se jednalo o finanční částky. V neposlední řadě dispozice testamentu zahrnovala dluhy a pohledávky testátora a speciální odkaz sumy určené k uhrazení výdajů spojených s pohřbem testátora. V následujících podkapitolách se zaměřím na jednotlivé druhy odkazů.

4.5.1 Odkazy nemovitosti

Odkazování nemovitosti nebylo v Pecece vždy pravidlem, z celkového počtu 64 testamentů byla nemovitost odkázána pouze v 37 případech, a to většinou testátorem mužského pohlaví (nemovitost odkazovalo pouze pět žen). V 24 testamentech se testátor

⁴⁰⁰ Testament Karla Sedláčka z 26. června 1801. s. 256 - 257. Tamtéž.

o žádném domku nezmiňuje. Z těchto 24 kšaftů bylo 16 sepsáno ženou. I to mohlo být jednou z příčin, proč není odkazována nemovitost. Většina provdaných žen neměla právo s nemovitostí disponovat, to záviselo na jejím manželovi. V případě vdov nastávala situace, kdy nemovitost byla už odkázána dětem v testamentu manžela a ona jí měla v užívání pouze do své smrti. Předmětem odkazu v takové situaci byly zpravidla osobní věci jako šatstvo nebo předměty, ke kterým měl testátor nějaký vztah. Vícekrát vdané ženy také mohly odkazovat majetek po předchozím manželovi, který byl určen dětem z tohoto svazku.

Ve dvou ženských a jednom mužském testamentu byla nemovitost prodána. Alžběta Grochová uvádí jako důvod prodeje: „*Poněvadž již více a déle ten domek nemohu držeti pro mého syna Jana Purm na vojně a bůh ví, jestli se navrátí,... a tak jsem ještě při dobrém rozumu a paměti... domek prodala mému příteli, který se o mě v nemoci staral a ... a to Jakubovi Franku za 90 zlatých.*“⁴⁰¹ Anna Hejslerová prodala domek za 70 zlatých., aby mohla zaplatit dluhy a výdaje na pohřeb. Vdovec Kristian Marx prodal dům i se zahradou a částku rozdělil mezi vnučky. „*Dům a u toho zahradu a luka moje žádám počestnej úřad neb magistrát, kdyby takový za 1200 zlatých prodán býti mohl. Ty peníze po mém synovi Josefovi Marxovi vnučkám polovici, táž po mém synu Antonínovi moji vnučce druhá polovic rozdělena byla.*“⁴⁰² Takto naložil i se svým ostatním majetkem.

Dědicem nemovitosti byly ve většině případů děti testátora, respektive synové. V hojně míře se dědičkami stávaly také manželky, ovšem to bylo častější, pokud v rodině nebyly dospělé děti nebo se dědičkami stávaly manželky do své smrti a poté měla nemovitost přejít na syna. Jako příklad uveďme testament Josefa Linharta. „*Příbytek svojí manželce Františce dle satební smlouvy až do její smrti...po smrti pak její pokudž by synek Josef takovou živnostku hospodařit neb ujmout nemohl, tak cizímu zaprodána má být za sumu 400 zl., kdyby ale synek v stavu ujmout byl, tak jemu za 300 zl.*“⁴⁰³ Často byla vdova dědičkou domku pouze do té doby, dokud se znovu neprovdala nebo dokud nevyrostl nejstarší syn. Výjimku tvoří testament Pavla Kalicha. Ten zanechává manželce domek s ohledem na malé děti i v případě, že by se provdala. Teprve pokud by si matka nemohla domek dovolit, má na něj právo nejstarší syn.⁴⁰⁴ Za zmínku stojí dva testamety, ve kterých testátor odkazuje více nemovitostí a dělí je mezi manželku a syna. V německém testamentu Josef Endt odkazuje svůj dům synovi Josefovi a druhý dům předává manželce.⁴⁰⁵ František Groch odkazuje dům

⁴⁰¹ Testament Alžběty Grochové z 3. února 1801. s. 257 – 259. Tamtéž.

⁴⁰² Testament Kristiana Marxe z 1. července 1771. s. 9 - 12. Tamtéž.

⁴⁰³ Testament Josefa Linharta z 5. ledna 1761. s. 107 – 110. Tamtéž.

⁴⁰⁴ Testament Pavla Kalicha z 21. dubna 1777. s. 81 – 84. Tamtéž.

⁴⁰⁵ Testament Josefa Endta z 23. srpna 1767. s. 115 – 118. Tamtéž.

nejmladšímu synovi, ale jako poručnice je ustanovena manželka. Druhý dům odkazuje synovi z prvního manželství.⁴⁰⁶

Tabulka č. 18: Příbuzenský vztah mezi testátorem a dědicem nemovitosti

Příbuzenský vztah	Počet
syn	20
manželka	13
dcera	3
jakékoliv dítě	2
zeť	1
prodej	3
Celkem	42

Tabulka vychází ze zápisů 40 testamentů, kdy je zmíněna v odkazu nemovitost. Ve dvou případech jsou odkazovány usedlosti dvě, celkový počet odkazů je proto oproti počtu testamentů navýšen.

Udělejme nyní malou odbočku od odkazů nemovitosti k tzv. hlavním dědicům, jelikož spolu úzce souvisí. Hlavním dědicem se stával zpravidla nejbližší příbuzný testátora a dědil většinový podíl majetku nebo se stával univerzálním dědicem. Tento dědic se po smrti testátora stal správcem majetku a musel vyplatit další příbuzné a kšaftovníky zmíněné v odkazu, vydat odkázané předměty různým přátelům a zaopatřit církevní donace a náklady na pohřeb. V Pecce byl vždy hlavní dědic zároveň i dědicem usedlosti či domku, nebyl ovšem dědicem jediným. V 37,5% peckovských testamentů není nemovitost předmětem odkazu. Ve většině těchto kšaftů chybí také hlavní dědic. Komu byl tedy movitý majetek odkazován? Dědici se i v takovém případě stávali nejbližší příbuzní, ale majetek byl často dělen „na rovný díl“ mezi děti, případně mezi partnera a děti, a nikdo tedy nezískával většinový podíl jako hlavní dědic. Odkazy byly směřovány i k dalším členům rodiny, například sourozencům, či jejich dětem, vnukům nebo rodičům, pokud byli ještě naživu.

Zajímavé je také vyjádření v kšaftu vdovy Anny Urbanové, kdy testátorka neurčila konkrétního dědice nemovitosti. „Živnostku svou zanechávám kterémukoliv dítěti svému za

⁴⁰⁶ Testament Františka Grocha z 10. ledna 1747. s. 39 – 42. Tamtéž.

150 zl.⁴⁰⁷ Pouze ve třech případech se dědičkou domu stala dcera, k tomu můžeme připočíst i testament Rosalin Dubcové, která prakticky také odkazuje domek dceři, protože majitelem nemovitosti se stává její zeť, ale v závislosti na sňatku s její dcerou.⁴⁰⁸ Lucie Olehlová ve svém výzkumu tovačovských testamentů uvádí, že dcery se hlavními dědičkami stávaly hlavně ve chvíli, kdy byly jedinými potomky nebo pokud byly v rodině jenom potomci ženského pohlaví.⁴⁰⁹ V peckovských testamentech jsem se setkala s kšafy, kdy dcera dědila i v případě, že testátor měl dospělého syna. František Štamberk odkázal svůj dům dceři Františce, ale synovi Janovi odkázal místo v zahradě, kde by si dům mohl vystavit. Naopak Vojtěch Groch odkázal dům dceři z důvodu vydědění syna. „... mám taky syna Josefa...kdyby chtěl po mé smrti podílu právo míti...jemu nic z toho přijíti nemá, poněvadž byl nevděčný syn...otce i také matku proklínal a zlořečil a z té příčiny ať žádný podíl míti nemá a nezaslужuje.“⁴¹⁰ S vyděděním jsem se setkala také v testamentu Josefa Vágnera, ovšem nejedená se o potomky, ale o jeho mladší bratry, o kterých prohlašuje, že ho opustili a odešli do světa, a proto jim nic nedluží a není povinen odkazovat.⁴¹¹ O právu na vydědění své dcery Kláry, která se k němu nechovala náležitě dobře, se zmiňuje i Josef Šturm. Ovšem s ohledem na polepšení a odprošení dcery ji nakonec do otcovského podílu na dědictví zahrnuje. Jako důvod uvádí také vnoučata, aby po něm měla nějakou památku.⁴¹²

Velmi ojedinělý je odkaz nemovitosti v kšaftu Jiříka Antona, který svůj dům vyměnil za jiný. „Majíce já úmluvu již před rokem s Kristiánem Vágnerem sousedem v městys Peczky v Nro 167. Poněvadž on syn Josef, který jest mého domu dědic nemá v úmyslu zde ostat, ale jinde se osadit a já jeho nejsem v té movitosti s penězi vypravít, udělali jsme mezi sebou ústní úmluvu, že bych chtěl s ním na můj dům s gruntami handlovat. By on mě na svůj dům 200 zl. přidal bych tedy svého syna hotovými penězi vypravil a dceru Kristýnu tím jeho domem také noclehem zaopatřil, což on Kristián Vágner k tomu handlu svolil.“⁴¹³

Co se týká popsání konkrétní polohy domu, není většinou nijak specifikovaná kromě toho, že testátor uvádí, že domek je v Pecce. Třináct kšaftujících také připojilo popisné číslo domu, např. „odporoučím můj dům Nro 174 s rustikálními grunty mému synovi Nepomukovi

⁴⁰⁷ Testament Anny Urbanové z 26. prosince 1760. s. 103 – 106. Tamtéž.

⁴⁰⁸ „...odporoučím můj domek Jirkovi Václavovi Kalvodovi a jeho manželce, tj. mé dceři Anně...“ Testament Rosalin Dubcové z 25. března 1801. s. 253 – 254. Tamtéž.

⁴⁰⁹ OLEHLOVÁ, Lucie. *Obyvatelé vesnic*. s. 72.

⁴¹⁰ Testament Františka Štemberka z 8. března 1804. s. 305 – 306. SOkA Jičín, AM Pecka, Kniha testamentů 1728 – 1804 a Testament Vojtěcha Grocha z 2. května 1799. s. 161 – 164. Tamtéž.

⁴¹¹ Testament Josefa Vágnera z 8. května 1743. s. 35 – 38. Tamtéž.

⁴¹² Testament Josefa Šturma z 7. září 1754. s. 55 – 60. Tamtéž.

⁴¹³ Testament Jiřího Antona z 29. července 1797. s. 151 – 152. Tamtéž.

z druhé manželky...“⁴¹⁴ Jinou specifikaci uvádí František Groch. „*Vlastní syn nejmladší domek vedle Šulce souseďa zdejšího městečka Pecky obdržel...*“⁴¹⁵ Ani v případě odkazu pozemků či polí nebyli testátoři sdílnější a neuváděli, kde pozemky leží nebo jaká je jejich rozloha. I když vzorek s odkazem nemovitosti není příliš početný, můžeme si udělat představu o hodnotě domku v Pecce v 18. století. Ovšem jak uvádí Vladimíra Kubíčková, která zkoumala testamety v jižních Čechách, cenu gruntu či domku si ve své poslední vůli určoval sám hospodář, čímž cena nemusela odpovídat skutečné hodnotě domu. Kšaftující mohl hodnotu záměrně snížit s ohledem na své potomky - dědice, aby nemuseli vyplácet velké sumy. Autorka podrobila výzkumu panství Mladá Vožice a Želeč, kde se cena gruntu pohybovala od 120 do 1500 zlatých.⁴¹⁶ Hodnota majetku byla uvedena u 36 peckovských nemovitostí. Cena nemovitostí v Pecce se pohybovala od 50 do 1200 zlatých, průměrně však nepřekročila 250 zlatých. Velké rozdíly byly způsobeny tím, že v některých kšaftech je oceněn pouze domek, kdežto v jiných je suma myšlena i za přináležející pozemky, jako pole, louky a zahrady. Vojtěch Groch ocenil svůj domek, který odkazoval dceři, na výši svých dluhů, které měla ona zaplatit.⁴¹⁷ Je tedy zřejmé, že záleželo nejen na velikosti domu a pozemků, ale hlavně na vůli testátora.

4.5.2 Movitý majetek

Nějaký movitý majetek vlastnil každý měšťan, kdyby neměl co odkázat, neměl by důvod sepisovat testament. Testátoři, pokud svůj majetek neinventarizovali, zmiňovali v kšaftech pouze ty nejcennější předměty nebo se omezili na podobnou formulaci jako Karel Sedláček: „*odporoučím všechno to jakýmkoliv jménem mohlo být jmenováno mého jmění.*“⁴¹⁸ Přesnější představu o vybavení domácností v 18. století bychom si mohli udělat z inventářů, které se pořizovaly na přání testátora či jeho dědiců a sepisovaly veškerý majetek v domě, nejčastěji po tematických skupinách předmětů. V Pecce se bohužel pozůstalostní inventáře nedochovaly nebo nebyly vůbec vyhotoveny. Pouze ve čtyřech testamentech byl na závěr připojen seznam, který sepisoval kusy nábytku, šatstva a cenností testátora a byla připojena i cena. Seznamy se však nelišily od obsahu testamentů, jednalo se pouze o přehledný soupis.

⁴¹⁴ Testament Jana Ulricha z 1. února 1803. s. 299 – 302. Tamtéž.

⁴¹⁵ Testament Františka Grocha z 10. ledna 1747. s. 39 – 42. Tamtéž.

⁴¹⁶ KUBÍČKOVÁ, Vladimíra. *Každodenní život*. s. 68 – 69.

⁴¹⁷ Testament Vojtěcha Grocha z 2. května 1799. s. 161 – 164. SOKA Jičín, AM Pecka, Kniha testamentů 1728 – 1804.

⁴¹⁸ Testament Karla Sedláčka z 26. června 1801. s. 256 - 257. Tamtéž.

Jelikož byla Pecka spíše městečko venkovského charakteru, měšťané zde nebyli příliš majetní, většina odkázaných věcí v testamentech byla spjata s praktickým životem a nejednalo se o nezvyklé cennosti. Například s odkazem šperků jsem se nesečkala ani v jednom kšaftu. Nejčastěji se odkazovalo šatstvo a ložní prádlo, které zpravidla dědily dcery, ale výjimkou nebyl ani syn, který zdědil kabát po otcí. Odkazovaly se i staré obnošené věci, jelikož oblečení bylo nákladné, nosilo se, dokud bylo použitelné. V testamentu tedy nalezneme výrazy jako „zánovní košile“ ale i „sešlý kabátek“. Kšaftující oblečení popisovali barvou, mírou obnošení nebo materiálem, z kterého bylo vyrobeno. Ženy nejčastěji kšaftovaly různobarevné sukne, zástěry, čepce, šátky a kabátky. Muži zpravidla odkazovali svrchníky – kabáty nebo kožich. S odkazem oblečení jsem se setkala v 23 testamentech, ale ne vždy byly kusy přesně rozepsané, chudší obyvatelé se spokojili s odkazem „šatstva“. Ložní prádlo v podobě povlaků a prostěradel se v Pecce téměř neodkazovalo, ale v hojně míře se dědily polštáře a peřiny, někdy i několik kusů, které byly rozděleny mezi potomky. Sedm kšaftujících po sobě zanechalo nezpracovanou látku na další využití, jednalo se o vlnu, plátno a jednou o 12 loktů „strakatiny“ na šaty. Terezie Marxová kšaftuje ubrusy, režnou přízi, plátno, 20 loktů mezulánu a dokonce krajky.⁴¹⁹

Muži zase častěji dědili náradí, většinou základní zemědělské nástroje jako motyky, sekery, lopaty, srpy a vidle. Ne všichni testátoři předměty jednotlivě vyjmenovávali, ale omezovali se na pouhé „se vším náradím k řemeslu patřícím“. Mezi náradí bychom mohli zařadit také kolovrat, který v Pecce odkázaly dvě ženy svým dcerám. Náradí a také nábytek v domě se automaticky dědily s gruntem. Pokud hlavní dědic převzal nemovitost, předpokládalo se, že i s veškerým vybavením, ale i tak to bylo v některých testamentech zdůrazněno. Konkrétní jmenované předměty potom mnohdy dědili ostatní kšaftovníci. Z nábytku se nejčastěji odkazovala truhla různých velikostí, dále šatní skříň, stůl, židle a postel. Překvapivě málo se objevovaly odkazy tak běžných věcí, jako je nádobí. Uvádělo ho pouze šest testátorů, jednalo se o cínové talíře a misky, měděné kotlíky a přístroje.

Předmětem dědictví se stávala také hospodářská zvířata (13 kšaftů) a zásoby naturálií (12 kšaftů). Nejběžnějším zvířetem byla kráva, která byla také nejužitečnější. Dále se dědily jalovice, telata a jednou slepice a tažný vůl. Počet odkázaných kusů se pohyboval od jednoho do tří. Z naturálií se dědilo žito, ječmen a oves, objevila se i čočka. Většinou obilí dědil nový hospodář spolu s gruntem, ale mohli jej dostat i potomci, kteří odešli díky sňatku na jiný statek, aby měli semena k vysetí.

⁴¹⁹ Testament Terezie Marxové z 1. května 1758. s. 95 – 98. Tamtéž.

Téměř vůbec peckovští měšťané neodkazovali šperky a jiné cennosti či umělecké předměty. Dvakrát jsem se setkala s odkazem svatého obrázku, jednalo se o obrázek svatého Jana a podruhé o svatého Salvatora. Tři testátoři odkazovali knihy. V závěti z roku 1738 se pravděpodobně jedná o chirurga, jelikož odkazuje medicínské a chirurgické knihy a dále potom knihy s náboženskou tematikou. Josef Endt se omezuje na prosté konstatování odkazu knih pro syna.⁴²⁰ V obou případech se jedná o německy psané testamenty a podle peněžních odkazů také o majetnější měšťany. Jelikož kniha nebyla levnou záležitostí, lze usuzovat, že ne každý si ji mohl dovolit ve větším množství. Pokud už nějaké knihy méně majetní vlastnili, zpravidla šlo o knihy s náboženskou tematikou. To dokládá testament Františka Linka, který odkazuje synovi Bibli českou a dceři Postilu českou.⁴²¹

4.5.3 Odkazy peněz

Odkazy různě vysokých finančních částek zaujímaly velmi podstatnou část dispozice pozůstalosti. Nebyly odkazovány jenom hotové peníze, ale i pohledávky a dluhy, které člověk během života nadělal. Dluhy mohly být spojeny s nemovitostí nebo lidé dlužili řemeslníkům či sousedům za různé věci potřebné pro živobytí. V dispozici se hojně vyskytovaly i finanční odkazy spojené s pokrytím výdajů na pohřeb a také darované sumy související s křesťanskou vírou, které lidé zanechávali na sloužení mší svatých nebo konkrétnímu záduší. Všechny tyto odkazy peněz podrobněji popisují níže, nyní bych se chtěla zaměřit pouze na hotové peníze, které putovaly k dědicům a dalším kšaftovníkům.

Výše zděděné sumy se samozřejmě odvíjela od zámožnosti každého měšťana, určující byla zpravidla cena nemovitosti, o které již byla řeč. Cena gruntu pak byla rozpočítána mezi dědice a hlavní dědic ji ostatním vyplatil. Pokud se peníze nacházely v hotovosti, bylo to vždy uvedeno a pak řečeno, jak se má se sumou naložit. Pouze jedinkrát si testátor vymínil peníze pro další obživu, po tom, co odkázal svůj majetek: „*pro sebe pro svou další obživu si nechávám 500 zl.*“⁴²² Ve dvou kšaftech umírající vraceli manželce obnos, který přinesla při svatbě jako věno. „*Moje manželka Barbora má svého přínosku 30 zl., který ona mně přinesla, ty má mít z toho domku vyplaceny.*“⁴²³ Někaký finanční obnos, když pomíneme dluhy

⁴²⁰ Testament Josefa Beneše z 31. března 1738. s. 23 – 34 a testament Josefa Endta z 23. srpna 1767. s. 115 – 118. Tamtéž.

⁴²¹ Testament Františka Linka z 1. března 1795. s. 147 – 150. Tamtéž. Knihy a knihovny byly odkazovány spíše ve velkých městech, kde byly měšťané majetnější. K odkazům knih více např. PEŠEK, Jirí. Knihy a knihovny.

⁴²² Testament Antonína Černého. b. d. s. 125 – 128. SOKA Jičín, AM Pecka, Kniha testamentů 1728 – 1804.

⁴²³ Testament Josefa Mosera z 4. srpna 1799. s. 157 – 160. Tamtéž.

a donace, odkazovalo v závětech celkem 46 peckovských měšťanů, nejčastěji partnerovi nebo potomkům. Poskytnout přehled o výši odkazované sumy je velmi složitý a z údajů v kšaftech se často ani nedá vypočítat, jelikož ne všichni testátoři zmiňují výši reálně existující hotovosti. Spousta z nich se spokojila s frází „vše co se vynachází na stejné díly mezi...“ nebo „vše co bude přebývat přes dluhy, odporučím dětem na stejný díl...“ Odkazované částky se pohybovaly od několika zlatých (20 – 100) až k několika stovkám, které však byly vázané v dluzích či nemovitosti.

Uvedme příklad kšaftu Jana Ulricha, který jako jeden z mála uvedl přesně odkázané částky. Svůj dům zanechal synovi za 600 zlatých, k tomu dobytek za 80 zlatých. Po odečtení dluhů ve výši 39 zlatých a 37 krejcarů a výdajů na pohřeb, které činily 27 zl., byla mezi pět synů, sedm dcer a jeho druhou manželku rozdělena suma 613 zlatých a 23 krejcarů. Otec uvedl, že manželka má dostat dva díly a dcery mají mít oproti synům o 3 zlaté více. Každý syn tedy dostal něco málo přes 42 zl., dcery 45 zl. a manželka 84 zlatých.⁴²⁴ Výše odkázaných peněz ovšem nebyla reálná, jelikož peníze za odkázanou usedlost hotově neexistovaly. Tak mohlo docházet k situaci, kdy nový hospodář svým sourozencům dědické podíly sloužící jim jako věno vyplácel i několik let, což mohlo ovlivňovat i volbu jejich životního partnera.⁴²⁵

Je tedy zřejmé, že často docházelo k odkazu neexistujících peněz na hotovosti. Dalším důkazem jsou peníze odkazované z pohledávek, které testátorům dlužili jejich dlužníci. Janovi Stuchlíkovi dokonce dlužili vlastní synové: „*A syn Josef mně dlužen 70 zl. na domek, který on má, ročně má platit po 5zl. Za čtvrté Antonín syn mně jest dlužen také za domek, který on má zakoupený 50 zl. Též má ročně platit 5 zl. ... odporučím těch 120 zl mojí manželce Kateřině 30zl., na vojně synovi Franczovi 30 zl., synovi Václavovi 30 zl., dceři Františce 30zl...*“⁴²⁶ Jak vidíme, i tyto peníze z dluhů se ročně splácely po menších částkách a v hotovosti neexistovaly. Jana Kopečková také uvádí, že odkazované peníze se často vyskytovaly ve formě „vázané“ v dluzích či splátkách. Sumy peněz se pohybovaly od několika kop grošů⁴²⁷ až k několika stům kop grošů, které ale často nebyly vypláceny jednorázově.⁴²⁸

Jak jsem již několikrát uvedla, Pecka měla svým charakterem blíže k vesnickému prostředí než k bohatému prosperujícímu městu, proto i movitost jejích obyvatel nebyla nijak veliká. Odkazy vysokých hotovostních peněz se objevovaly jen sporadicky. Největšími částkami disponovali obyvatelé, kteří vstoupili do manželství vícekrát. Peníze pak mohly

⁴²⁴ Testament Jana Ulricha z 1. února 1803. s. 299 – 302. Tamtéž.

⁴²⁵ O tom např. KLÁŠTERSKÁ, Alice. Výběr partnera. s. 155.

⁴²⁶ Testament Jana Stuchlíka z 25. ledna 1801. s. 249 – 250. SOkA Jičín, AM Pecka, Kniha testamentů 1728 – 1804.

⁴²⁷ 1 kopa grošů = 140 krejcarů, 60 krejcarů = 1 zlatý rýnský.

⁴²⁸ KOPEČKOVÁ, Jana. Předbělohorská kniha kšaftů. s. 137.

pocházet u žen z dědictví po předešlém manželovi a u mužů z věna zemřelé ženy, tyto peníze pak nejčastěji putovaly dětem vzešlých právě z těchto svazků. Potřetí ženatý Josef Beneš zdědil po předešlých manželkách 600 zlatých, které dělí mezi své děti a současnou manželku.⁴²⁹ Kateřina Kociánová dělí peníze po prvním manželovi, kterých zůstalo 500 zlatých, mezi svého syna a současného manžela, přeje si však, aby syn z prvního manželství byl i jako „pastorní dítě“ později zahrnut do dědictví po otčímovi.⁴³⁰ Zajímavé je, že se dochoval i testament jejího syna Matouše Berana sepsaný o pouhé dva dny později, v den úmrtí Kateřiny Kociánové. Matouš (zemřel za další 3 dny) v něm odkazuje „pozůstalost po mém nebožtíku otci“, která činí 452 zlatých, což je s ohledem na výše zmíněných 500 zlatých poměrně vysoká částka, navíc v testamentu stojí, že Matouš nezná hodnotu mateřského podílu. Ani zde si tedy nemůžeme být jisti, zda šlo o reálné peníze.⁴³¹ Hotové peníze se také daly získat prodejem části pozůstalosti, k tomuto řešení kšaftující přistupovali poměrně často. Zpravidla prodali nepotřebný kus nábytku či hodnotnější kousek oblečení a stržené peníze potom rozdělili potomkům. Josef Endt k prodeji ocenil svých 8 koní a 8 vozů na 500 zlatých, 300 odkázal manželce jako náhradu za její přínosek a zbytek své dceři.⁴³²

Běžně jsem narážela na nerovnoměrné podělení dětí s odůvodněním, že potomek již dostal věno nebo mu byla vystrojena svatba či za něj rodiče vynaložili finance na studium nebo za vyučení řemeslu. František Petřů vydal na děti z prvního manželství následovně - dceři Marii 200 zlatých a ještě jí 15 odkazuje. Dcera Antonie má do výbavy peřiny, šatstvo a náradí. Pokud se provdá, má dostat dle možnosti, nyní jí odkazuje 30 zlatých. Synovi Františkovi, který je zároveň hlavním dědicem domku, navíc odporučí „kumšt lékařský“ oceněný na 100 zlatých. Syn Jan se ve Skalici učí provaznické řemeslo a zatím na něj vynaložil 20 zlatých, má ještě 20 dostat. Současná manželka je bezdětná, dle svatební smlouvy jí odkazuje 40 zlatých.⁴³³

Kateřina Švarcová doufá, že provdaná dcera, která dostala věno 100 zlatých, s ním bude spokojená s ohledem na nezletilé děti, které ještě „mnoho potřebovat budou“.⁴³⁴

⁴²⁹ Testament Josefa Beneše z 31. března 1738. s. 23 – 34. SOKA Jičín, AM Pecka, Kniha testamentů 1728 – 1804.

⁴³⁰ „Po prvním manželovi Jan Beran ostalo pro mě 500 zlatých, které jsem při druhém provdání za Václava Kociána jako přínosek do hospodářství připustila, z kterých sumu manželovi díl a Matoušovi synu mému odkazuji s tím doložením, aby syn Matouš jakožto pastorní dítě též byl počítaný do otčímového podílu.“ Testament Kateřiny Kociánové 20. června 1785. s. 85 – 86. Tamtéž.

⁴³¹ Tento testátor je zajímavý také tím, že se jedná o nejmladšího kšaftujícího. Zemřel v pouhých 27 letech. Testament Matouše Berana z 22. června 1785. s. 181 – 184. Tamtéž.

⁴³² Testament Josefa Endta z 23. srpna 1767. s. 115 – 118. Tamtéž.

⁴³³ Testament Františka Petřů z 5. března 1802. s. 269 – 274. Tamtéž.

⁴³⁴ Testament Kateřiny Švarcové z 2. května 1772. s. 185 – 188. Tamtéž.

Souhrmně lze říci, že peckovští měšťané kšaftovali peníze podle svých možností a vždy s ohledem na všechny děti a měli snahu podělit je spravedlivě. Je samozřejmé, že jednodušší odkazy se nacházely v testamentu jednou provdané ženy než třikrát ženatého muže s dvanácti dětmi. Forma peněžních i movitých odkazů se nijak nelišila od již prozkoumaných testamentů v jiných lokalitách.

4.5.4 Dluhy

Dluhy a pohledávky testátora byly zpravidla uváděny v závěru posledního pořízení. Dluhy se dělily na pasivní, tedy na částky, které dotyčný někomu dlužil a na aktivní, to byly částky, které někomu půjčil. Typy formulací týkajících se dluhů, které se objevily v peckovských kšaftech, jsou následující: „*dluhové, které jsem povinen, naproti tomu dluhů mám; dluhů se vynachází; dluhů, které se mezi lidmi vynacházejí; dlužen jsem svým dobrodincům, jakž následuje; dluhy, co jsem komu půjčil; pasivní dluhy; aktiv[ní] dluhové.*“ V peckovských testamentech se dluhy vyskytují u 41 kšaftujících. Z toho 10 testátorů jmenuje své dlužníky a výši půjčené částky. Naproti tomu 24 z nich má dluhy pouze pasivní, jmenují své věřitele a výše výpůjčky. Sedm testátorů je uvedeno jako dlužníci a zároveň jako věřitelé.

V ideálním případě bylo v zápisech dluhů uvedeno jméno a bydliště dlužníka či věřitele a výše půjčky. V případě dluhů testátora bylo občas i zmíněno, za jaké zboží či službu dané osobě dluží peníze. Na závěr byla připojena celková suma dluhu nebo pohledávky. Bohužel zapsaná konečná suma se v několika dokumentech rozcházela se součtem jednotlivých položek, což mohlo být způsobeno chybou písaře. V několika kšaftech jsou dluhy zmíněny nekonkrétně, s poukazem na to, že soupis věřitelů či dlužníků lze najít například v městských knihách. Antonín Khun uvádí, že „*má aktivní dluhy mezi lidmi dle založeného registru ve výši 428 zl. a 55 kr.*“⁴³⁵ Alžběta Grochová zmiňuje pouze dlužnou částku, ale její věřitelé nejsou jmenováni. Jiřík Anton zase rozděluje peníze mezi dědice až po zaplacení dluhů, které mají být teprve zapsány v inventuře, která ale není součástí závěti. Nemáme tedy představu ani o výši dluhů ani o částce rozdělené mezi dědice.⁴³⁶

Ze zápisů dluhů vyplývá, že věřiteli peckovských obyvatel byli zpravidla soukromé osoby. Jednalo se o rodinné příslušníky, přátele nebo o osoby, kterým peckovští měšťané dlužili za služby, řemeslné výrobky a potraviny. Proč lidé peníze půjčovali? Konkrétní

⁴³⁵ Testament Antonína Khuna z 28. srpna 1792. s. 131 – 132. Tamtéž.

⁴³⁶ Testament Alžběty Grochové z 3. února 1801. s. 257 – 260. A testament Jiřího Antona z 29. července 1797. s. 151 – 152. Tamtéž.

důvody nejsou v testamentech zmíněny, ale v případě půjčky rodině či přátelům se nabízí varianta, že se jednalo pouze o snahu finančně pomoci někomu blízkému. Jména soukromých osob uvedených jako věřitelé se v peckovských testamentech opakují, to mě utvrdilo v názoru, že půjčovat peníze více lidem mohl pouze někdo se zajištěným majetkem a značnou peněžní hotovostí.

Peckovští dlužníci si nejen vypůjčovali peníze, ale také nakupovali tzv. na dluh. Tedy spíše než o půjčku se jednalo o nezaplacení částky za zboží či neuhrazení nějaké dávky státu. To dokazuje několik zmíněných dluhů, kdy testátor uvádí, za jaké zboží peníze dluží. Komodity, za které zůstávali lidé dlužní, byly léky, dříví, len, sůl, koření, vlna, kůže, ale i dobytek. Byli zmíněni i konkrétní řemeslníci, kterým testátor dlužil – pekař, řezník, kožešník, mlynářka, koželuh, kovář nebo zedník. Velmi často je jako věřitel uváděn také felčář. Dalšími věřiteli se často stávalo židovské obyvatelstvo, ovšem ne vždy bylo uvedeno, za jaké zboží dluh vznikl. Nejčastěji testátoři dlužili „*Židovi Jakobovi Mautnerovi do Jeřice*“⁴³⁷, je tedy pravděpodobné, že se jednalo o židovského obchodníka v dané oblasti. Měšťané Pecky dlužili peníze také institucím. Věřitelem se stávala obec, církev a správní úřady, které zastupovaly vrchnost. Anna Hajslerová dlužila například přes 3zl. panu purkrabímu do zámku. Nepomuk Luňák zase do obecní peckovské kasy a Karel Groch do kasy sirotčí. Josef Linhart uvádí, že „*do Radimi panu správci jsem povinen 50 zl.*“⁴³⁸ Kateřina Rejsková v testamentu z roku 1751 uvádí, že dluží přes 3zl. na robotní peníze, čímž je pravděpodobně myšlena splátka na povinnou dávku pro vrchnost.⁴³⁹

Lucie Olehlová píše, že na Tovačovsku si hospodáři půjčovali peněžní částky, ale také osivo,⁴⁴⁰ s tím jsem se v Pecce nesetkala. Peckovští vždy uvádějí dlužnou sumu v hotových penězích. Výše půjčovaných peněžních hotovostí byla v testamentech velmi rozmanitá. U dvaceti dlužníků částka nepřevyšovala 50 zl., většinou byla nižší a nepřesahovala hodnotu majetku testátora. Ve zbylých případech dluhy dosáhly výše přes 100, nebo i přes 400zl. ale ani takto vysoká částka nemusela znamenat pro testátora problém. Antonín Khun sice dlužil třem věřitelům celkem 217 zl., ale naproti tomu byl věřitelem na částku 428 zl. a 55 kr. a zároveň je v testamentu zmíněna další suma, se kterou disponoval.⁴⁴¹ Tím se dostáváme do situace, kdy došlo k propojení obou skupin, dlužník byl zároveň věřitelem a naopak. Tato

⁴³⁷ Testament Nepomuka Luňáka ze 4. srpna 1802. s. 283 – 284. Tamtéž.

⁴³⁸ Testament Anny Hejslerové z 17. prosince 1765. s. 111 – 114; Testament Nepomuka Luňáka ze 4. srpna 1802. s. 283 – 284; Testament Karla Grocha z 5. dubna 1802. s. 291 – 298; Testament Josefa Linharta z 5. ledna 1761. s. 107 – 110. Tamtéž.

⁴³⁹ Testament Kateřiny Rejskové z 1. listopadu 1751. s. 43 – 50. Tamtéž.

⁴⁴⁰ OLEHLOVÁ, Lucie. *Obyvatelé vesnic*. s. 89.

⁴⁴¹ Testament Antonína Khuna z 28. srpna 1792. s. 131 – 132. SOKA Jičín, AM Pecka, *Knihy testamentů 1728 – 1804*.

situace nastala pouze sedmkrát, zpravidla se vyskytují spíše dlužníci než věřitelé. Zajímavé je, že ve zkoumaném vzorku testamentů převládají „zadlužení“ obyvatelé. Zdá se, že ekonomická situace v Pecce nebyla příliš stabilní a uspokojivá, což již víme z první kapitoly (viz Vnitřní poměry a správa v Pecce v raném novověku).

Stávalo se také, že mezi věřitelem a dlužníkem mohl být příbuzenský vztah. Pokud vztah mezi osobami nebyl přímo uveden, zjistit ho u soukromých osob by bylo velmi náročné, pokud nebylo zapsáno celé jméno a bydliště. Co se týče příbuznosti, věřitelé či dlužníci pocházeli z okruhu nejbližších příbuzných, tedy potomci či sourozenci, také jsem se setkala se zetěm. Mohlo se jednat i o nevyplacený dědický podíl příbuzným nebo potomkům již zesnulého příbuzného. Kateřina Linková má například ještě nevyplacený dědický podíl u svého syna, který se stal hlavou hospodářství. „... u mého syna Josefa Linka mám k dostání, který on mně jest povinován, který na mě vypadá podíl dle dědičného ujednání 27 zl. a na který jsem od něho nic více nebržela než-li v loni 48 kr., tak on mě jest ještě povinen 26zl. 12kr. a ty on má složiti když by mě pán bůh z tohoto světa povolal ráčil.“⁴⁴²

4.5.5 Donace

Dalším typem odkazu, který se v testamentech může vyskytnout, jsou donace. Ty zpravidla směřovaly na charitu nebo nějakým institucím. Nejčastější institucí, které byly peníze odkazovány, byla církev, která se v peckovských testamentech objevuje poměrně často. Odkazy pro lazarety a nemocnice se nevykytují vůbec a pouze tři kšaftující odkazují peníze do školního fondu. Antonín Khun i Karel Groch odvádí do fondu 1 zlatý. A Antonín Khun (II.) odkazuje 1zlatý a 30kr.⁴⁴³ Vedle církve peckovští obyvatelé často odkazovali peníze na chudé.

Celkově se v Pecce donace objevují v 46 testamentech z celkového počtu 64, což představuje téměř 72 % (71, 87). Z tohoto počtu sedm kšaftujících odkazuje majetek pouze dědicům, ale také vyčleňuje peníze na pohřeb. Z důvodu, že funerální odkazy zahrnovaly peníze na světlo, mše a že peníze často směřovaly i několika osobám podílejícím se na pohřbu nebo byly směřovány cechu, zahrnula jsem tyto odkazy také mezi donace. Funerálním odkazům se budu věnovat ještě podrobněji.

⁴⁴² Testament Kateřiny Linkové z 25. dubna 1802. s. 279 – 280. Tamtéž.

⁴⁴³ Testament Antonína Khuna ze 17. června 1799 s. 217 – 224 a Testament Karla Grocha z 5. dubna 1802. s. 291 – 298. A Testament Antonína Khuna z 28. srpna 1792. s. 131 – 132 (jedná se o dva odlišné testátory, pouze došlo ke shodě jmen). Soka Jičín, AM Pecka, Kniha testamentů 1728 – 1804.

Jana Ratajová uvádí, že zbožné a charitativní odkazy v posledním pořízení byly chápány jako křesťanská povinnost a podmínka spasení.⁴⁴⁴ Není tedy zcela jasné, nakolik zbožné a charitativní odkazy v testamentech opravdu odrážejí míru zbožnosti či soucítění se sociálně slabšími obyvateli a nakolik jsou jen odrazem společenského nátlaku okolí a zvyků panujících ve společnosti.⁴⁴⁵

Peníze na chudé věnovalo celkem dvacetjedna testátorů. Formulace odkazu byla většinou v podobě „...*odporučím do chudé kasy měštys Pecka*...“. Čtyři testátoři odkazují peníze chudým na almužny, které mají být rozdány přímo během jejich pohřbu.⁴⁴⁶ Jediný Josef Vágner věnoval na almužny potraviny - „...*na pečení chleba mezi chudé lidi k rozdělení 2 korce žita*...“⁴⁴⁷ Odkazovaná částka se pohybovala mezi 1 zlatým a 10 zlatými, nejčastěji však lidé odkazovali 2 zlaté (10x). Hořepnické odkazy na chudé směřovaly do chudého domu v Hořepníku, ale překvapivě také do Prahy, jelikož to byla jejich povinnost. Odkazovaná částka se pohybovala mezi 30 krejcary a 50 zlatými, které se však vyskytly pouze jednou. Nejčastějším odkazem byl 1 zlatý.⁴⁴⁸

V největší míře jsem se v peckovských kšaftech setkala s odkazy směřujícími církví. Kšaftující zanechávali své peníze buď záduší konkrétního kostela, nebo na zádušní mše. Rozdíl vidím v tom, že peníze určené na záduší mohly sloužit na výdaje spojené s provozem kostela nebo například na opravy, zatímco donace určené na mše se používaly pouze na modlitby za spásu duše specifikovaného jedince nebo souhrnně za duše pobývajících v očištění, aby rychleji dosáhly své spásy. Peckovští testátoři odváděli na mše i k záduší jednorázové částky, ale ve čtyřech kšaftech jsem se setkala s pojmem fundace. Zbožná fundace znamenala, že zůstavitel záduší vybrané farnosti, klášteru či bratrstvu odkázal nemovitý majetek nebo výnos z kapitálu uloženého na úrok či vloženého do obchodu.⁴⁴⁹ Z toho se potom sloužily „věčné“ mše, aby nebylo na donátora zapomenuto. Tři peckovské fundace byly odkázány k peckovskému záduší, tedy kostelu sv. Bartoloměje. Josef Vágner a Nepomučena Halazbová odkázali 100 zlatých. Nepomučena Halazbová navíc uvádí přesný počet mší, které mají být odslouženy. „*Na fundaci ke zdejšímu kostelu, [a]by z interesu každoročně 8 mší sv[atých]*

⁴⁴⁴ RATAJOVÁ, Jana. Pražské testamety. s. 120.

⁴⁴⁵ Více o zbožnosti na základě výzkumu měšťanských testamentů MALÝ, Tomáš. *Smrt a spása*.

⁴⁴⁶ Např. „...*chudým lidem na almužny při funuse odporučím 1zl. a 15 kr.*“ Testament Františka Beneše z 10. listopadu 1767. s. 61 – 64. Soka Jičín, AM Pecka, Kniha testamentů 1728 – 1804.

⁴⁴⁷ Testament Josefa Vágnera z 8. května 1743. s. 35 – 38. Tamtéž.

⁴⁴⁸ SMRŽOVÁ, Adéla. *Hořepničtí měšťané*. 2011. s. 95. Zmiňovaná povinnost odkazu souvisí s rokem 1757, kdy Hořepník připadl francouzské kongregaci sv. Ludvíka, která byla později sloučena s Vlašským špitálem v Praze. Dle předpisů, měli hořepničtí měšťané povinnost odkazovat finanční částku na tento špitál. Více k tomu Tamtéž. s. 91.

⁴⁴⁹ ARIÈS, Philippe. *Dějiny smrti. I*. s. 123.

*slouženo bylo odkazuji 100 zl.*⁴⁵⁰ Antonín Khun svěřuje dohled nad fundací pro záduší do rukou pana děkana. Pravděpodobně, aby si byl jistý, že bude jeho přání vyplněno, jelikož církevní osoby se mezi lidmi těšily neobyčejné důvěře. „*Odporoučím k zádušnému důchodu 50 zl. na fundaci, [a]by za mou ubohou duši z těch interesí mše s[va]té byly čtené vel[e]b[nému] panu děkanovi peckovskému.*“⁴⁵¹ Poslední fundaci ve výši úroků z částky 300 zl. odkazuje Kristian Marx magistrátu, aby za něj nechal sloužit mše. „*...těch 300 zl. z nich náležitých interese odevzdávám na věčné časy počestnému magistrátu, oni povinni budou 12 mší svatých v Chrámě Páně farním svatého Bartoloměje v městečku Pecce na dny nedělní...za mou ubohou duši, též mojí manželky a synův 12 mší svatých každoročně velebnému panu faráři dáti sloužiti, a to z té příčiny abych zdejšímu městečku památku zanechal.*“⁴⁵²

V peckovských testamentech jednoznačně převažují donace určené na zádušní mše. Vyskytly se u 37 testátorů, kdežto odkazy kostelu nebo klášteru se objevily pouze v 17 případech včetně již tří zmíněných fundací. Požadavek na sloužení mší se vyjadřoval jednoduše slovy „*na mše svaté*“. Mše se nesloužily pouze za zůstavitele kšaftu, ale umírající je nechávali sloužit i za své příbuzné, například manželku nebo předešlého manžela, rodiče, zetě či potomky. Terezie Marxová nechala sloužit mši i za manželovu první ženu.⁴⁵³ František Beneš nechal sloužit mše za „*...v pánu zesnulé benešovské přátele 2 mše...*“⁴⁵⁴ Dále se nechávali sloužit mše za duše v očištění, v takovém případě byla finanční částka většinou nižší než u příbuzných. Ve většině případů není počet mší, které mají být odslouženy uveden. Někteří testátoři však přesně specifikovali počet mší a částku určenou na ně, díky čemuž si můžeme udělat představu o ceně jedné mše. Jsou zmíněny dvě částky – 24 nebo 30 krejcarů. Josef Šturm odkazuje „*za mojí ubohou duši na 60 svatých mší, které čtené bejti a prve ohlášené bejti mají po 24kr. zdejšímu velebnému panu farářovi odkazuji 24 zl.*“⁴⁵⁵ Kdežto Marie Khunová odkazuje „*po 30 kr. na 20 mší za moji duši...10zl.*“⁴⁵⁶ Zde není specifikováno, v jakém časovém rozmezí se mají mše sloužit. Jan Ulrich místo počtu zase uvádí pouze časové rozmezí a částku určenou na jeden rok. „*Na mše svaté na 5 roků po 2zl.*

⁴⁵⁰ Testament Nepomučený Halazbové z 5. března 1780. s. 199 – 208. SokA Jičín, AM Pecka, Kniha testamentů 1728 – 1804.

⁴⁵¹ Testament Antonína Khuna z 28. srpna 1792. s. 217 – 224. SokA Jičín, AM Pecka, Kniha testamentů 1728 – 1804.

⁴⁵² Testament Kristiana Marxe z 1. července 1771. s. 9 – 12. Tamtéž.

⁴⁵³ „*Dále okazuji na mše svaté nebožtíku manželovi 2zl., za jeho první manželku 2zl., za mě Terezii 5zl., za moje rodiče 7zl.*“ Testament Terezie Marxové z 1. května 1758. s. 95 – 98. Tamtéž.

⁴⁵⁴ Testament Františka Beneše z 10. listopadu 1767. s. 61 – 64. Tamtéž.

⁴⁵⁵ Testament Josefa Šturma ze 7. září 1754. s. 55 – 60. Tamtéž.

⁴⁵⁶ Testament Marie Khunové z 1. května 1795. s. 139 – 146. Tamtéž.

v sumu 10zl.⁴⁵⁷ Také Tomáš Malý vybádal, že na konci 17. století stála mše v Chrudimi okolo 30 krejcarů.⁴⁵⁸ Cenou jedné mše se ve své práci zabývala také Petra Žaldová, která dělala výzkum testamentů pro Soběslav v letech 1600 - 1825. Přibližnou cenu stanovila na 30 – 40 krejcarů za bohoslužbu, dané hodnoty se shodují s cenou v Pecce.⁴⁵⁹ Co se týká částky věnované na mše, pohybovala se v Pecce od 1 zlatého do 50 zlatých. Nejfrekventovanější obnos byl 5 a 10 zlatých. Matouš Beran zahrnul donaci na mše svaté do částky určené na pohřeb, nevíme tedy přesnou částku.⁴⁶⁰ Štěpán Hruška odkazuje část svého movitého majetku úřadu a žádá, aby za něj dal sloužit mše. „*Vynachází se kolem ½ kopy suchého lnu a u kadlece na 25 loktů plátna. To všechno zanechávám počestnému magistrátu na dobrý uznání,...jak to vynášet bude za mě [a]by mše s[va]t[é] sloužené byly a za moje manželky...*“⁴⁶¹ Často testátoři věnovanou částku rozdělovali podle toho, za koho byly mše slouženy. Například již několikrát citovaný testament Františka Beneše uvádí:

„Na mše s[va]té za moji ubohou duši a duši manželky Kateřiny z Pecky vel[e]b[nému] panu faráři na 10 mší po 30 kr....5zl.

P[anu] kaplanovi na 4 mše....2zl.

Do Nové Paky P[ánům]P[áterům] Paulánům na 6 mší...3zl.

V Radimi panu faráři za nebožtíka mého otce Tomáše a matku Kateřinu na 4 mše...2zl.

V Pecce za dušičky v očištění 3 mše...1zl. 30kr.

Za v pánu zasnulé benešovské přátele 2 mše...1zl.

K peckovskému kostelu...2zl.

K radimskému kostelu...2zl.“

(...)

Odkazuji za nebožtíka Jiřího Svertnera a za jeho manželku, totiž mojí milou dceru na mše svaté 4zl. 30kr. a k těm mším na světlo 30kr.

Za benešovské a Svertnerovské přátele též na mše svaté 4zl. 30kr. a na světlo k těm mším 30kr.

⁴⁵⁷ Testament Jana Ulricha z 1. února 1803. s. 299 – 302. Tamtéž.

⁴⁵⁸ MALÝ, Tomáš, „Mentalita“, zbožnost a smrt chrudimského měšťana v raném novověku: Chrudimské kšafy ze 16. –18. století. In *Chrudimský vlastivědný sborník* 7, 2003. s. 32. ISBN 80-903265-1-X.

⁴⁵⁹ ŽALDOVÁ, Petra. *Měšťanské testamenty*. s. 69 – 70.

⁴⁶⁰ „...50 zl., které na funus a na mše...“ Testament Matouše Berana z 22. června 1785. s. 181 – 184. SokA Jičín, AM Pecka, *Kniha testamentů 1728 – 1804*.

⁴⁶¹ Testament Štěpána Hrušky z 31. prosince 1778. s. 87 – 90. Tamtéž.

František Beneš věnoval na sloužení mši i se světlem celkem 24 zl. a 30 kr., ale na mše za jeho duši byla darovaná částka vyšší než například za duše v očištění. Na dané citaci si uveďme ještě jiné, často vyskytované jevy v peckovských testamentech. Jedná se o situaci, kdy testátoři odkazovali donace na mše navíc konkrétní osobě, nejčastěji faráři nebo kaplanovi. S tím jsem se setkala ve 13 testamentech, vždy se jednalo o církevní hodnostáře z Pecky, pouze Marie Khunová zanechala 6 zl. na mše svaté faráři v Brusnicích.⁴⁶³ František Linek poroučí donaci jmenovitě - „na mše svaté odporoučím 8zl., totiž 5zl. páterovi Františkovi a 3zl. panu páterovi Khunovi.“⁴⁶⁴ V některých případech není stoprocentně jisté, zda je odkazovaná částka určena přímo duchovním osobám s tím, že na donátora budou pamatovat při mši nebo zda je částka pouze svěřena do rukou církevního hodnostáře, jako důvěryhodné osobě.

Druhá zajímavá situace v citaci výše je odkaz směřující k určitému záduší nejprve na mše a potom ještě přímo do kostela na blíže nespecifikované účely. Tím se dostáváme k donacím určeným záduší kostelů. Jak jsem již zmínila výše, setkala jsem se s ním v 17 kšaftech, jedná se o odkazy „k záduší“ nebo „na mše“ ke konkrétnímu kostelu, ne vždy to bylo přesně specifikováno. Peckovští odkazovali nejčastěji k peckovskému záduší, tedy do kostela sv. Bartoloměje. V ostatních donacích není uvedeno, komu je kostel zasvěcen, pouze je jmenována obec, v které se nachází, např. „k radimskému kostelu.“ Testátoři odkazovali ke kostelům v Radimi, Vidochově, Vidonicích, Brusnicích nebo ve Stupné, jedná se o místa, která jsou od Pecky ve vzdálenosti do 20km. Odkaz k záduší mimo místo bydliště mohl souviset s osobní vazbou na dané místo (místo narození, příbuzenstvo v dané lokalitě) nebo lokalita mohla být oblíbeným poutním místem. Nastala i situace, kdy testátor daroval peníze více kostelům. Bohužel ne vždy byl název kostela v testamentu zapsán. Několikrát bylo uvedeno, že donace je pro záduší kostela, u kterého bude kšaftující pohřben, s největší pravděpodobností tím byl myšlen kostel v Pecce. I donace Terezie Marxové není zcela jasná, co se týče lokality. „K Panně Marii na ciborium 18zl...kostelu sv. Víta odkazují 2zl.“⁴⁶⁵ Zvláštností je nedatovaný testament Ambrože Rejska, který donace směřuje ne k okolním

⁴⁶² Druhá část odkazu má být zaplacená z dluhů, které mu mají být vráceny. Testament Františka Beneše z 10. listopadu 1767. s. 61 – 64. Tamtéž.

⁴⁶³ „...tak počítám 6 zl. a odporoučím je v[ele]b[nému] panu faráři brusnickému na mše s[va]jté.“ Testament Marie Khunové z 1. května 1795. s. 281 – 282. Tamtéž.

⁴⁶⁴ Testament Františka Linka z 1. března 1795. s. 147 – 150. Tamtéž.

⁴⁶⁵ Testament Terezie Marxové z 1. května 1758. s. 95 – 98. Tamtéž. Nejbližší se od Pecky kostel sv. Víta nachází v Příchovicích (49 km) a zmíněná Panna Marie by mohla představovat kostel Narození Panny Marie v Hořicích, pouhých 15 km od Pecky. Důkaz ovšem nemáme.

kostelům, ale na významná poutní místa (Tábor, Vambeřice, Mariazell) a také do Prahy ke kostelu sv. Jana Nepomuckého. Ovšem věnovaná částka do každé lokality je velmi malá, nepřesahuje 30 kr.⁴⁶⁶ Donace také putovaly k náboženským řádům do kláštera. V peckovských testamentech jsem se setkala s odkazy františkánům do Hostinného a do Turnova a k paulánům do Nové Paky. Řádová bratrstva jsou jako kšaftovníci jmenováni v šesti posledních pořízeních. Celkově se suma darovaná jednotlivým záduším kostelů či klášterů pohybovala mezi 30 krejcarů a 20 zlatými, nejčastější však byla donace 5zl.

Na závěr bych chtěla ještě zmínit církevní donaci určenou tzv. „*na světlo*“. Tyto donace pokud, nebyly zahrnuty do funerálního odkazu, směřovaly k záduší kostela. V Pecce částku určenou výhradně na svíčky na oltář jmenovalo 6 testátorů a darovaný obnos nepřesáhl 10 zlatých.

4.5.6 Funerální odkazy

Nyní bych se chtěla blíže zaměřit na funerální odkazy. Z 64 testamentů byl odkaz na pohřeb zmíněn u 36 z nich. Nejfrekventovanější formulace odkazu zněla „*na pohřeb...*“ nebo „*na můj funus odkazují...*“. Ovšem ne vždy byla specifikovaná konkrétní částka, z které se má pohřeb uhradit. Štěpán Hruška například žádá, aby se jeho pohřeb zaplatil ze stržených peněz z prodeje jeho majetku. „*Poněvadž žádné peníze na hotovosti nejsou, z kterých by se funus mohl vypravit, protož chci, co by k penězům k stržení bylo mohlo se dát a zvýšit a z toho nejpředněji funus vypravit.*“⁴⁶⁷ Velmi netradiční je žádost Pavla Kalicha, jehož pohřeb má být zaplacen z odměny, kterou dostane jeho manželka za službu. „*Na můj průvod poněvadž nic na hotovosti není, ani z čeho by se mohly peníze stržit, tehdy snažně žádám [a]by moji manželce ještě do s[va]t[ého] Jana od milost[ivé] vrchnosti ten deputat též od počestného úřadu spřízněn byl což ona se zavazuje, že o tu práci se starat bude nic nescházelo a z té služby letní by se funus vypravil.*“⁴⁶⁸ Marie Marxová, odkazuje na pohřbení částku 35zl., ta má být použita zároveň na sloužení mši svatých, neznáme tedy přesnou cenu pohřbu. „*Jest její vůle a žádost, by z těch peněz, které v sirotčí kase složené jsou, byl funus vypraven..., kdyby pak něco ještě ostalo, tak aby byly mše svaté za její duši čteny...*“⁴⁶⁹ Anna Hejslerová odkazuje celou svou hotovost za prodej domu, která činila 70 zl. na zaplacení dluhů, pohřbu a zbytek na mše svaté za sebe, manžela Josefa a dceru Kateřinu.

⁴⁶⁶ Testament Ambrože Rejska. b. d. s. 51 – 54. Tamtéž.

⁴⁶⁷ Testament Štěpána Hrušky z 31. prosince 1778. s. 87 – 90. Tamtéž.

⁴⁶⁸ Testament Pavla Kalicha z 21. dubna 1777. s. 81 – 84. Tamtéž.

⁴⁶⁹ Testament Marie Marxové. b. d. s. 123 - 124. Tamtéž.

je připsáno vyúčtování za pohřeb, který stál 8 zl. a dluhy činily 18 zl., na mše svaté zůstalo 44 zl.⁴⁷⁰ S propojením funerálního odkazu a částky určené na mše svaté se setkala i Lucie Olehlová v tovačovských testamentech.⁴⁷¹ V ostatních testamentech se odkázaná suma na pohřeb pohybovala mezi 5 a 55 zlatými. Nejčastěji se vyskytl obnos 10 zlatých. To, jak bylo uložení k poslednímu odpočinku pro lidi důležité, dokazuje i závěť Antonína Khuna. Ten mimo peněz na svůj pohřeb odkazuje 10 zl. na pohřeb své sestry, protože je chudá.⁴⁷² Díky sedmi testamentům, ve kterých jsou přesně rozepsané náklady na pohřeb, si můžeme udělat určitou představu o tom, kam určené peníze směřovaly a kolik se například platilo hrobníkovi nebo jaká byla cena rakve (viz tabulka č. 19). Ne ve všech testamentech jsem se setkala se stejnými položkami, ale většinou se platilo za pohřeb faráři, hrobníkovi, kostelníkům, kaplanovi, ministrantům, zvoníkům, za muziku a kantorovi, na světlo, cechům a lidem za doprovod nebo za poslední oděv krejčímu, častěji je uváděno za punčochy. Méně často jsem se setkala s platbou pro nosiče truhly nebo kříže, počestnému pořádku a pouze jednou byla suma určena truchlecovi za truchlení. Z tabulky můžeme vyčíst, že nejdražší bylo zaplacení průvodu, je to pravděpodobně jen z toho důvodu, že se jednalo o skupinu lidí. Naopak nejmenší částky byly vydávány kostelníkům a nosičům kříže. Překvapivá je vysoká částka vydávaná na svíčky nebo suma určená pro truchlece.

⁴⁷⁰ Testament Anny Hejslerové z 17. prosince 1765. s. 111 – 114. Tamtéž.

⁴⁷¹ OLEHLOVÁ, Lucie. *Obyvatelé vesnic*. s. 98.

⁴⁷² „*Sestře Terezii na její funus, jsouce ona chudá...10zl.*“ Testament Antonína Khuna z 28. srpna 1792. s. 131 – 132. SOKA Jičín, AM Pecka, Kniha testamentů 1728 – 1804.

Tabulka č. 19: Sumy vydané za jednotlivé položky během pohřbu

Položka	Cena (v krejcarech)⁴⁷³
Rakev	60 – 180
Hrobníkovi	18 – 60
Farářovi	120 – 600
Za světlo	15 – 570
Kostelníkům	6 – 30
Zvoníkům	42 – 210
Cechům a lidem za doprovod	30 – 1200
Cantorovi a za muziku	60 - 240
Kaplanovi	60
Ministrantům	18 – 48
Krejčímu	30 – 240
Nosič truhly a kříže	6 – 24
Počestný pořádek	15 - 30
Truchlec	300

S funerálními výdaji souvisely i další odkazy. Směřovaly úřadům a úředním osobám za úkony spojené s pohřbem nebo sepsáním testamentu. S takovýmto typem pozůstalosti jsem se setkala v peckovských kšaftech pouze pětkrát. Kšaftující odkazují peníze písařům za sepsání testamentu a papír nebo úřadu „za jejich zaneprázdnění“. To můžeme chápat jako poplatek za úřední výkon. Kateřina Rejsková například úřadu věnovala 3 zl. a 30 kr. a městskému písaři 1 zl. a 30 kr.⁴⁷⁴ Alžběta Štemberková práci písaře ohodnotila pouze na 35 kr. a za papír zaplatila další 4 kr.⁴⁷⁵ Zvláštností byla závěť Františka Beneše, který vyčlenil peníze i na pohřební hostinu a oznámení o jeho skonu. „*Po funuse pro moje milé a přináležející bližší přátele přes polní na malej oběd a na truňk piva počítám 5 zl. ... a na potřebné posly 30 kr.*“⁴⁷⁶

⁴⁷³ Cenu za služby uvádím v krejcarech z důvodu výskytu malých částek. 60 krejcarů = 1 zlatý rýnský.

⁴⁷⁴ Testament Kateřiny Rejskové z 1. listopadu 1751. s. 43 – 50. SOkA Jičín, AM Pecka, Kniha testamentů 1728 – 1804.

⁴⁷⁵ Testament Alžběty Štemberkové z 9. února 1775. s. 73 – 76. Tamtéž.

⁴⁷⁶ Testament Františka Beneše z 10. listopadu 1767. s. 61 – 64. Tamtéž.

V ostatních výzkumech na téma posledních pořízení autoři odkazům na pohřeb nevěnují příliš velkou pozornost. Ovšem Vladimíra Kubíčková, která zkoumala testamety venkovského obyvatelstva v jižních Čechách, uvádí, že testátoři vyjadřovali přání, aby jejich tělo bylo pohřbeno dle křesťanského způsobu u konkrétního kostela. S tímto jevem jsem se setkala i v Pecce (viz Struktura peckovských testamentů). A stejně jako v Pecce, i v jižních Čechách někteří kšaftující odkazovali peníze na pohřeb a mše svaté za jejich duši.⁴⁷⁷ Václava Kalousová ve své práci věnované rokycanským kšaftům z období mezi 16. až 18. stoletím uvádí, že pouze malé procento kšaftujících ve svých posledních vůlích myslelo na výdaje spojené s pohřbem. Ze 167 obyvatel jich odkázalo peníze na pohřeb pouhých sedm, navíc se nejednalo o nijak vysoké částky, mezi 7 až 10 zlatými. Autorka také zdůrazňuje, že na vyčlenění peněz na pohřeb pamatovaly spíše vdovy či osamocené ženy, které se obávaly, aby jejich uložení k poslednímu odpočinku proběhlo dostatečně důstojně.⁴⁷⁸ Ekonomickou stránkou pohřbu okolo roku 1600 se ve své studii zabýval Pavel B. Kůrka, který zkoumal odkazované částky na pohřeb u kšaftujících v Nymburku. Sumy byly velmi nízké a nepřesáhly 30 grošů českých.⁴⁷⁹

⁴⁷⁷ KUBÍČKOVÁ, Vladimíra. *Každodenní život*. s. 68 – 69.

⁴⁷⁸ KALOUSOVÁ, Václava. *Svět rokycanských měšťanů*. s. 91 – 92.

⁴⁷⁹ KŮRKA, Pavel B., *Pohřby a záduší*. Ekonomická stránka pohřbu ve městech kolem roku 1600. In HOLÝ, Martin – MIKULEC, Jiří (edd.). *Církev a smrt. Institucionalizace smrti v raném novověku*. Praha, 2007. (FHB, Supplementum I). s. 69-78. ISBN 978-80-7286-106-4.

ZÁVĚR

Cílem mé diplomové práce bylo provést analýzu svatebních smluv a testamentů z poddanského městečka Pecka v 18. století. Snažila jsem se z dochovaných pramenů vytěžit informace o raně novověkých obyvatelích Pecky a zjistit, jakou mají dané prameny výpovědní hodnotu v porovnání s ostatními poddanskými městy. Zajímalo mě, zda byla praxe uzavírání svatebních smluv a sepisování posledních vůlí v Pecce něčím výjimečná. Snažila jsem se zjistit, co mají svatební smlouvy a testamety společného a jak se prolíná jejich obsah.

Nevelké městečko Pecka leží v Podkrkonoší mezi Novou Pakou a Dvorem Králové v jičínském okrese. Počátky Pecky jako městečka jsou spojeny s pány ze Železnice a s 14. stoletím. Během středověku i raného novověku se na zdejším hradě vystřídalo několik držitelů. Nejvýznamnějším z nich byl Kryštof Harant z Polžic a Bezdružic, za kterého byla dokončena renesanční přestavba zámku. Následující majitel Albrecht z Valdštejna panství daroval v roce 1627 mnišskému řádu Kartuziánů, kteří se až do roku 1782 významně podíleli na zvelebení městečka. Posledním šlechtickým držitelem zámku i městečka byl hrabě Trauttmansdorff. V jeho držbě zámek v roce 1830 vyhořel a později zchátral. Pecka nikdy nebyla významným hospodářským centrem a svým charakterem připomínala spíše vesnici. Lidé se zde živili především zemědělstvím, chovem dobytka a textilní výrobou.

Sňatek a vykročení do dospělého samostatného života byl stejně jako odchod z tohoto světa na věčný odpočinek důležitým přechodovým rituálem a společenským aktem v rovině osobní, veřejné, náboženské, ale i právní. U obou mezníků lidského života se rodil právní dokument, který upravoval pozemské majetkové záležitosti a budoucí materiální zajištění jedince nebo jeho potomků.

Svatební smlouva byla oboustranně závazným dokumentem upravujícím manželské majetkové právo. Byla jakýmsi předchůdcem poslední vůle, protože zpravidla určovala, jaké majetkové poměry nastanou na usedlosti po smrti hospodáře. Ve své diplomové práci jsem analýze podrobila svatební smlouvy dochované pro městečko Pecka v období 1708 - 1802, které jsou uloženy v Státním okresním archivu v Jičíně. Pracovala jsem se vzorkem 36 smluv. I přes malý počet dochovaných pramenů lze sledovat základní schéma smluv, které se po celé století příliš neměnilo a shodovalo se s dokumenty pocházejícími z ostatních zpracovaných lokalit. Struktura peckovských svatebních smluv je shodná s malými poddanskými městečky a blíží se spíše až venkovskému charakteru. Nejvíce se Pecce přibližuje poddanské městečko Hořepník, shodné znaky vykazuje také nedaleké poddanské městečko Kopidlno. Četnost svatebních smluv uzavřených v Pecce za 1 rok, počty svědků ve smlouvách, rodinný stav

snoubenců i výběr partnera na základě geografického původu se nejvíce shoduje s poddanským městečkem Hořepník. Analýza struktury svatebních smluv z Pecky potvrzuje již objevená fakta o obvyklém počtu svědků přítomných u podpisu smlouvy, skutečnost, že oba snoubenci pocházeli nejčastěji z Pecky či blízkého okolí. Bylo také potvrzeno nepsané pravidlo, že smlouva byla uzavírána v místě bydliště nevěsty nebo že sňatek ovdovělých jedinců byl méně častý než sňatek svobodných lidí. Zajímavé informace jsem objevila při zkoumání zastoupení jednotlivých stran. Že vdovci a vdovy vystupovali před právem samostatně a mladé panny museli být zastoupeny jinou osobou, bylo zcela běžné, ovšem zastoupení u mladých mužů vyžadováno nebylo, proto je překvapivá vysoká míra zastoupení u peckovských mládenců. Jako vysvětlení se nabízí nízký věk, ale při průměrném sňatečním věku v 18. století, který se pohyboval mezi 25 – 30 lety života, je tato teorie nepravděpodobná. V peckovských svatebních smlouvách jsem neobjevila žádné výrazné specifikum typické pouze pro zdejší lokalitu, přesto smlouvy vykazují odlišné znaky. Prvním je německý jazyk použitý pro sepsání některých smluv v Pecce, který bychom spíše očekávali ve větších či královských městech. Protože Pecka patřila k oblastem s výrazným počtem německého obyvatelstva, není němčina použitá pro úřední dokument ničím neobvyklým. Druhou odlišnost spatřuji ve dnu, kdy byly smlouvy uzavírány. V jiných výzkumech nejčastější úterý nebylo v Pecce příliš oblíbené. Na základě výzkumu pramenů v Pecce jsem také došla k závěru, že svatební smlouvy nejsou vhodným a spolehlivým pramenem pro určování sezónních výkyvů sňatečnosti. Zejména z důvodu časové prodlevy sepsání svatební smlouvy a konání svatebního obřadu, která v Pecce v průměru činila 23 dní. Na základě matričních zápisů můžeme konstatovat, že sezónnost sňatečnosti v Pecce kopírovala standardní trendy zohledňující církevní i hospodářský rok. Ovšem svatební smlouvy nám tyto data nedokládají, například nejběžnějším měsícem pro konání sňatku byl všeobecně únor, ovšem v tomto měsíci nebyla v Pecce uzavřena žádná smlouva.

Největší výpovědní hodnotu mají svatební smlouvy v rovině sociálně – ekonomické, vždyť také ochrana majetku byla hlavním důvodem uzavírání smluv. Peckovské smlouvy dokazují, že nejběžnější variantou majetkového vyrovnání bylo sloučení jmění obou snoubenců, kdy každá strana přinesla do manželství majetek podle svých možností odvíjejících se ze sociálního postavení. Nejčastěji se objevoval muž, který přijímal novou manželku do svého obydlí a ta mu jako protihodnotu přinášela věno v podobě peněz nebo nároku na dědický podíl a výbavu obsahující lůžkoviny, oblečení, nábytek a další předměty pro vybavení domácnosti. Žena na oplátku od muže dostávala ještě tzv. obvěnění, což byl příslib zajištění pro případ ovdovění. Pokud nemovitost vkládala do svazku žena, vždy se

jednalo o vdovu, která nemovitost získala po svém předešlém manželovi. To dokládá již potvrzené teorie, že dívka byla z otcovského domu zpravidla vybytá a usedlost dědil syn.

Výše celkové hodnoty přineseného majetku není v žádné smlouvě vyčíslena peněžní hodnotou a informace o majetku jsou v každé smlouvě do jisté míry individuální. Toto schéma koresponduje s ostatními městečky i městy, ve kterých se údaje o přínosu a věnu vyskytovaly také ve formě obtížně zpracovatelné do statistiky. Nejčastější finanční obnos z obou zúčastněných stran činil 50 zlatých, což není zanedbatelná částka a v průměru se liší až o třetinu od přínosů vkládaných snoubenci v (královských) městech. Pecka se výskytem i výší finančních přínosů snoubenců shoduje s poddanským Hořepníkem, ale také se blíží komornímu městečku Dašice. Naproti tomu v jiných poddanských městečkách (Kopidlno, Boskovice) byl výskyt i hodnota přínosu nižší.

Svatební smlouvy peckovských měšťanů svým majetkovým vyrovnáním nijak nevybočují z již provedených výzkumů v poddanských městečkách. Jisté specifikum bychom mohli snad vidět v malém množství svatebních smluv obsahujících výminky. Také přínos ve formě hospodářských zvířat byl jinde běžný, zatímco v Pecece se neobjevoval. Výjimečné byly i podrobné formulace o dědictví a zajištění partnera v případě úmrtí jednoho z nich. Tyto odkazy, blížící se po obsahové stránce výroky z testamentů, se jinde nevyskytují v takové míře.

Právě ve formulacích určujících dědice majetku v případě smrti partnera vidím největší prolínání svatebních smluv a testamentů. Peckovská kniha testamentů obsahuje 64 posledních vůlí z období 1728 - 1804, které jsem podrobila analýze z hlediska struktury pramene i obsahu vlastní majetkové dispozice. Má analýza odhalila, že testamety měly, stejně jako svatební smlouvy, ustálený charakter a schéma kšaftů se po celé 18. století příliš neměnilo. Všechny dochované prameny vykazovaly znaky listiny a obsahovaly v různých formulacích jednotlivé „úřední“ části dokumentu. V peckovských testametech jsem zkoumala výskyt invocace, intitulace, formule „sana-mente“, datace, arengy a odkazu duše bohu a těla zemi. Všechny tyto zmíněné struktury se vyskytovaly v nadpoloviční většině kšaftů. Nejpočetnější zastoupení měla logicky datace a intitulace. Za nimi v četnosti následuje arenga, která uváděla důvod sepsání testamentu. Invokace a zároveň odkaz duše bohu a těla zemi byl uveden v 70% kšaftů, tyto dvě formule spolu úzce souvisí, jelikož jsou výrazem zbožnosti testátora. Nejméně často je zmiňována formule „sana- mente“, vyjadřující přičetnost testátora a jeho způsobilost k právním úkonům. Důvodem mohl být fakt, že zdravý rozum a dobrá paměť byla právní podmínkou sepsání platného testamentu, a proto nebylo potřeba stav testátora zdůrazňovat.

Podoba a znění zmíněných formulí byla ustálená a neodlišovala se od posledních vůlí zkoumaných v jiných oblastech. Peckovské testamentsy nepatrně vybočují v četnosti užití zmíněných formulí, které svým výskytem neklesly pod 60 %. Například invocace se v Hořepníku vyskytla pouze u poloviny kšaftů, v Hradci Králové byla uvedena ve 25 % a v Čáslavi dokonce pouze v 6%. Testamentsy jsem porovnávala také s vesnickým prostředím Tovačovska, kde se většina zkoumaných struktur objevila v méně než 40 % posledních vůlí. To dokazuje, že ač byla Pecka malé městečko, městská agenda fungovala dobře a měla úroveň úředních listin blíže k městům. Výzkum v Pece také potvrdil, že lidé testamentsy sepisovali bezprostředně před smrtí, zpravidla až v těžké nemoci. Důvodem sepsání testamentsů byla snaha předejít sporům o dědictví mezi pozůstalými a tendence urovnat své pozemské záležitosti před smrtí, jako správný křesťan.

Vlastní dispozice, tedy část, kde testátor odkazoval svůj movitý a nemovitý majetek, se vyskytla ve všech peckovských kšaftech. Vlastní dispozice byla hlavním předmětem mého výzkumu, protože tato část kšaftů má největší výpovědní hodnotu z hlediska sociálně-ekonomického a mohla jsem zde nalézt shodné znaky se zkoumanými svatebními smlouvami. Nejprve jsem se zaměřila na odkaz testátorovy nemovitosti. Domek nebo usedlost s pozemky ve větší míře odkazovali muži, protože žena byla jen zřídka reálnou majitelkou nemovitosti. Odkazy byly směřovány tzv. hlavním dědicům, zpravidla opět mužským potomkům nebo manželce, která se stávala uživatelkou domu do své smrti či poručnicí nad majetkem nezletilých dětí, tedy prozatímní majitelkou. Pouze ve třech testamentsech dědila nemovitost dcera a v jednom zeť. V několika případech se také projevilo, že byl při rozdělování majetku používán systém rovných dílů, kdy manželka i děti dostaly stejný díl majetku. Obecně odkazy směřovaly v největší míře k členům nukleární rodiny, tedy k manželce a potomkům. Až po nich na řadu přicházeli ostatní příbuzní - rodiče, sourozenci, tety a strýcové a až v poslední řadě nepřibuzné osoby. Předložené výsledky z Pecky týkající se hlavních dědiců a nemovitostí se shodují s vesnicemi na Tovačovsku i v jižních Čechách. Také v poddanských městečkách byla testamentární praxe obdobná. Podobnost výzkumu v Rokycanech dokazuje, že i v královských městech obyvatelé nakládali s majetkem shodně, pouze se jednalo o jinak velké jmění.

Odkazovaný movitý majetek zahrnoval předměty denní potřeby a užitečné kusy nábytku. Peckovští obyvatelé neodkazovali cennosti a umělecké předměty, ale odkazovalo se šatstvo, peřiny a nábytek, který byl často shodný s předměty obsaženými ve výbavě ve svatebních smlouvách a proto ho častěji dědily dívky. Mužští potomci dostávali nářadí a hospodářská zvířata, ale i šaty. Pouze tři testátoři po sobě zanechali knihy. Nějaký finanční

obnos odkazovalo v závětech celkem 46 peckovských měšťanů, nejčastěji partnerovi nebo potomkům. Výše hodnoty odkazů se pohybovala od několika zlatých až do několika stovek, ale suma většinou reálně neexistovala. Odkazy finančních částek se vyskytovaly ve spojení s donacemi, dluhy a pohledávkami a dědickými podíly, v kterých byly vázané a vyplácely se postupně po několik let. Odkazy vysokých hotovostních peněz se objevovaly jen sporadicky. Největšími částkami disponovali obyvatelé, kteří vstoupili do manželství vícekrát. Uvedené dluhy a pohledávky testátorů ukázaly, že si poddaní půjčovali v rámci širší rodiny nebo od obyvatel v blízkém okolí. Věřiteli se nejčastěji stávaly soukromé osoby, kterým obyvatelé dlužili za služby, řemesla a „odkoupené“ výrobky.

Dispozice testamentů zahrnovala také donace, které byly uvedené v 72 % kšaftů. Nejvíce darovaných peněz směřovalo jednoznačně církvi. Velké množství donací směřovalo na sloužení mší svatých za rodinné příslušníky, za duši umírajícího nebo obecně za duše v očistci. Testátoři odkazovali peníze také konkrétnímu záduší nebo řádovým bratrstvům. Ve 33 % případů mysleli umírající také na sociálně slabší obyvatele. Odkazovali na chudé různé částky, které však nepřesáhly 10 zlatých. Tři testátoři odkázali peníze do školní kasy.

Ve svém výzkumu peckovských závětí jsem se věnovala i funerálním odkazům. Ty se vyskytovaly v nadpoloviční většině posledních vůlí. To dokazuje, že obyvatelům v Pecece velmi záleželo na jejich uložení k poslednímu odpočinku. Poměrně vysoké vyčleněné částky na pohřeb (až 50 zlatých) dokládají, že testátoři kladli důraz na důstojný veřejný odchod ze života. Nejběžnějších však bylo 10 zlatých. Peckovští testátoři zpravidla nejprve začínali dispozici odkazem peněz na pohřeb, až potom přešli k rozdělení majetku - to také dokládá důležitost pohřebních rituálů ve vnímání lidí. V porovnání s ostatními výzkumy je míra výskytu funerálních odkazů i výše částek velmi výjimečná. I v královských Rokycanech měšťané odkazovali peníze na pohřeb v pouhých 4 % závětí.

Závěrem lze konstatovat, že peckovské svatební smlouvy i testamenty mají největší výpovědní hodnotu v oblasti zajištění majetku obyvatel. Oba prameny byly sepisovány za účelem ochrany majetku a zajištění budoucnosti nově vzniklé rodiny nebo svých pozůstalých potomků. Nežádka se formulace o zabezpečení majetku stávala předchůdcem formulace uvedené v závěti. Zpravidla, co bylo přislíbeno ve svatební smlouvě jako obvěnění, bylo v testamentu uvedeno do praxe. Pokud byla manželka ve svatební smlouvě přijata za dědičku, většinou to testament pouze potvrzoval.

Výsledky výtěžné z výzkumu peckovských svatebních smluv a testamentů potvrzují již objevená fakta o průběhu zabezpečení majetku při vstupu do manželství i testamentární praxi a odpovídají dosud zpracovaným výsledkům pro malá městečka. Výzkum struktury

i obsahu zkoumaných pramenů dokázal, že svatební smlouvy i testamenty měly obdobnou podobu ve vesnickém prostředí, v poddanských městečkách i v městech královských. Odlišné znaky ve srovnání s (královskými) městy byly především v jednodušším a méně rozsáhlejším zpracování dokumentů. Ve svatebních smlouvách a testamentech obyvatel chudších městeček byla také patrná nižší finanční hodnota majetku než ve městech královských. Závěrem však můžeme říci, že jak svatební smlouvy, tak testamenty v městečku Pecka lze označit za standardní.

Soupis pramenů a literatury

Archivní prameny:

Státní okresní archiv Jičín, Archiv města Pecka, Kniha testamentů od r. 1728 – 1804, kniha č. 12, 308 s.

Státní okresní archiv Jičín, Archiv města Pecka, Kniha svatebních kontraktů neb smluv od r. 1708 – 1802, kniha č. 10, 78 s.

Státní okresní archiv Jičín, Archiv města Pecka, Kniha protokolů a smluv prodejních i svatebních od r. 1782 – 1795, kniha č. 15, 132 s.

Státní oblastní archiv Zámorsk, Sběrka matrik východočeského kraje - farní úřad Pecka:

Matrika zemřelých 1774 – 1796, 81 fol., inv.č. 7121, sign. 124 – 19.

Matrika zemřelých 1787 – 1799, 74 fol. inv. č. 7122, sign. 124-20.

Matrika zemřelých 1800 – 1823, 121 fol. inv. č. 7123, sign. 124-21.

Matrika oddaných a zemřelých 1718 – 1774, 213 fol. inv. č. 7113, sign. 124 – 14.

Matrika oddaných 1774-1796, inv.č. 7114, sign. 124-15.

Matrika oddaných 1800 – 1824, 63 fol., inv.č. 7115, sign. 124 – 16.

Edice:

ČAŇOVÁ, Eliška (ed.). *Zpovědní seznamy 1628–1670 III*. Praha, 1983.

CHALUPA, Aleš a kol. (edd.). *Tereziánský katastr český. Svazek 1. Rustikál (kraje A – CH)*. Praha, 1964.

CHALUPA, Aleš a kol. (edd.). *Tereziánský katastr český. Svazek 3. Dominikál*. Praha, 1970.

Literatura:

ARIÉS, Philippe. *Dějiny smrti: Doba ležících*. I. díl. Praha, 2000. ISBN 80-7203-286-0.

ARIÉS, Philippe. *Dějiny smrti: Zdivočelá smrt*. II. díl. Praha, 2000. ISBN 80-7203-239-3.

BASTL, Beatrix. *Tugend, Liebe, Ehre. Die adelige Frau in der Frühen Neuzeit*. Wien, 2000. ISBN 3-205-99233-4.

BENČ, Bohuslav. *Novopacko*. Praha – Litomyšl, 2005. ISBN 80-7185-706-8.

BOLOGNE, Jean-Claude. *Svatby. Dějiny svatebních obřadů na Západě*. Praha, 1997. ISBN 80-7207-054-1.

BRABCOVÁ, Petra. Svatby v 18. století z hlediska církevních matrik. In *Český lid* 85, 1998. s. 257 – 262. ISSN 0009-0794.

BURGEROVÁ, Marcela. Inventáře pozůstalostí města Litoměřic 17. století. In HRUBÁ, Michaela (ed.). *Města severozápadních Čech v raném novověku*. Ústí nad Labem, 2000. s. 77 – 85. ISBN 80-7044-306-5.

BŮŽEK, Václav. – HRDLIČKA, Josef. Rodinný život posledních pánů z Hradce ve světle jejich korespondence. In: *OH* 6, 1998. s. 145 – 272. ISBN 80-7040-267-9.

BŮŽEK, Václav. – HRDLIČKA, Josef a kol. *Dvory velmožů s erbem růže: všední a sváteční dny posledních Rožmberků a pánů z Hradce*. Praha, 1997. ISBN 80-204-0651-4.

BŮŽEK, Václav a kol. *Věk urozených. Šlechta v českých zemích na prahu novověku*. Praha - Litomyšl, 2002. ISBN 80-7185-417-4.

COGANOVÁ, Daniela. *Správní vývoj městečka Pecka za kartuziánů (1627 – 1782) na základě městských knih*. Diplomová práce UK. Praha, 2009.

ČERVENKA, Jiří. *Pecka*. Plzeň, 2003. ISBN 80-7238-266-7.

ČESAKOVÁ, Markéta. - HELIGEROVÁ, Milena. – KRAUSOVÁ, Jana. *Inventář Archiv města Pecka 1565 – 1945 (1954)*. Jičín, 2002.

ČÍP, František. Peckovské soudnictví. In: *Novopacko. Vlastivědná monografie okresu*. Díl II., Nová Paka, 1927. 600 – 613.

ČÍP, František – JÍRA, Josef. Dějiny panství novopackého okresu. In: *Novopacko. Vlastivědná monografie okresu*. Díl II. Nová Paka, 1927. s. 349 – 438.

DAVIES, D. J. *Stručné dějiny smrti*. Praha, 2007. ISBN 978-80-7207-628-4.

DÜLMEN, Richard van. *Kultura a každodenní život v raném novověku (16. – 18. století). I: Dům a jeho lidé*. Praha, 1999. ISBN 80-7203-116-3.

DVOŘÁK, Stanislav. Kniha smluv svatebních v Solnici. In *ČRSČP* 6, 1934. s. 33 – 59; ISSN 1805-6490.

EHL, Jan. Kniha smluv svatebních v Solnici. In *ČRSČP* 7 – 8, 1935 – 1936. s. 46 – 52. ISSN 1805-6490.

ELIAS, Norbert. *O osamělosti umírajících v našich dnech*. Praha, 1998. ISBN 80-85844-39-7.

FEJTOVÉ, Olgy a JÍŠOVÉ, Kateřiny. Měšťanské testamenty jako badatelské téma. In JÍŠOVÁ, Kateřina – DOLEŽALOVÁ, Eva. *Pozdně středověké testamenty v českých městech. Prameny, metodologie a formy využití. Sborník příspěvků z konference uspořádané 30. listopadu 2005 Archivem hl. m. Prahy a HÚ AV ČR*. Praha, 2006. s. 15 – 27.

FIALOVÁ, Ludmila a kol. *Dějiny obyvatelstva českých zemí*. 2. vydání. Praha, 1998. ISBN 80-204-0720-0.

FIALOVÁ, Ludmila. Sezónnost demografických událostí v českých zemích v 17. až 20. století. In *Demografie* 37, č. 1, 1995. s. 9 - 21. ISSN 0011-8265.

FIŠEROVÁ, Barbora. *Měšťané Hradce Králové ve světle testamentů 1618-1648*. Bakalářská práce Upce. Pardubice, 2007.

FIŠEROVÁ, Barbora. *Hradečtí měšťané z pohledu kšaftů a svatebních smluv v letech 1612–1680*. Diplomová práce UHK. Hradec Králové, 2010.

FOJTÍK, Karel. Svatba na střední a západní Moravě v 16. – 17. století. In *Český lid* 52, 1965. s. 332 – 343. ISSN 0009-0794.

FRIEDRICH, Gustav. *Rukověť křesťanské chronologie*. Praha – Litomyšl, 1997. 2. vydání. ISBN 80-7185-118-3.

FROLEC, Václav. *Svatební obřad. Současný stav a proměny*. Brno 1983.

GOODY, Jack. *Development of the Family and Marriage in Europe*. Cambridge, 1983.

GRULICH, Josef. *Populační vývoj a životní cyklus venkovského obyvatelstva na jihu Čech v 16. až 18. století*. České Budějovice, 2008. ISBN 978-80-7394-091-1.

GRULICH, Josef. "Slavnostní okamžiky" - svatební a křestní obřad v období raného novověku (Závěry tridentského koncilu a pražské synody ve světle jihočeských matričních zápisů z 2. poloviny 17. století). In *HD 23*, 2000, s. 49-82. ISBN 80-85950-72-3. ISSN 0323-0937.

GRULICH, Josef – MATLAS, Pavel. Hmotná kultura a projevy mentality venkovské společnosti (jižní Čechy, 17. – 18. století). In *Český lid* 96, 2009, 1, s. 1-34. ISSN 0009-0794.

HECLOVÁ, Eliška. Testament Zdeňka Vojtěch Popela z Lobkovic. In *Porta Bohemica* 2, 2003. s. 95 – 103.

HLAVÁČEK, Ivan – KAŠPAR, Jaroslav – NOVÝ, Rostislav. *Vademekum pomocných věd historických*. Jinočany, 2002. 3. vydání. ISBN 80 -7319-004-4.

HOFMAN, Václav. Sezonní průběh sňatečnosti v Čechách během 17. a 18. století. In *HD 26*, Praha, 2002. s. 81-100. ISBN 80-7330-019-2

HOFFMANNOVÁ, Petra. Rodina v 16. století z pohledu testamentů královského města Louny. In HRUBÁ, Michaela (ed.). *Města severozápadních Čech v raném novověku*. Ústí nad Labem, 2000. s. 107 – 122. ISBN 80-7044-306-5.

HALÍŘOVÁ, Martina. (ed.). *Oznamuje se láskám našim...aneb svatby a svatební zvyky v českých zemích v průběhu staletí*. (Sborník konference konané 13. - 14. září 2007 ve Východočeském muzeu v Pardubicích), Pardubice, 2007. ISBN 978-80-86046-97-6.

HORSKÝ, Jan - SELIGOVÁ, Markéta. *Rodina našich předků*. Praha, 1997. ISBN 80-7106-195-6.

HRDLIČKA, Josef. Hmotná kultura a měšťanských domácností v renesanční Telči. In *Vlastivědný sborník Vysočiny: oddíl věd společenských 12*, 2000, s. 35-54. ISBN 80-86382-03-6. ISSN 0507-1992.

HRUBÁ, Michaela. Sňatek a zabezpečení nevěsty ve světle pramenů předbělohorských měst. In HALÍŘOVÁ, Martina (ed.). *Oznamuje se láskám našim...aneb svatby a svatební zvyky v českých zemích v průběhu staletí*. (Sborník konference konané 13. - 14. září 2007 ve Východočeském muzeu v Pardubicích), Pardubice, 2007. ISBN 978-80-86046-97-6. s. 19 – 25.

HRUBÁ, Michaela. *Zvonění na sv. Alžbětu: odraz norem a sociální praxe v životních strategiích měšťanek na prahu raného novověku*. Praha, 2011. ISBN 978-80-257-0439-4.

HRUBÁ, Michaela (ed.). *Města severozápadních Čech v raném novověku*. Ústí nad Labem, 2000. ISBN 80-7044-306-5.

HRUBÁ, Michaela. Možnosti studia předbělohorských testamentů a inventářů pozůstalostí v královských městech severozápadních Čech. In HRUBÁ, Michala (ed.) *Města severozápadních Čech v raném novověku*. Ústí nad Labem, 2000. s. 7-34. ISBN 80-7044-306-5.

HRUBÁ, Michaela. „Nedávej statku žádnému, dokud duše v těle.“ *Pozůstalostní praxe a agenda královských měst severozápadních Čech v předbělohorské době*. Ústí nad Labem, 2002. ISBN 80-7044-440-1.

HRUBÝ, František. Selské a panské inventáře doby předbělohorské. In *ČČH 33*, č. 1,2. 1927. s. 21 – 59, s. 263 – 306. ISSN 0862-4356.

JANÁČEK, Josef. *Valdštejn a jeho doba*. 2. vydání. Praha, 2003. ISBN 80-86328-17-1.

JANČÍKOVÁ, Eva. *Historie svateb od nejstarších dob po současnost*. Praha, 2012. ISBN 978-80-7425-143-6.

JIREČEK, Josef (ed.). *Práva městská království českého a markrabství moravského spolu s krátkou jejich summou od M. Pavla Kristiána z Koldína*. Praha, 1876.

JIRKOVÁ, Pavla. Jihlavské testamety na přelomu 16. – 17. století: Prameny pro dějiny rodinných struktur, historickou demografii a sociotopografii. In *Sborník archivních prací 60*, 2010, č. 1. s. 3 - 236. ISSN 0036-5246.

JÍŠOVÁ, Kateřina – DOLEŽALOVÁ, Eva. *Pozdně středověké testamety v českých městech. Prameny, metodologie a formy využití. Sborník příspěvků z konference uspořádané 30. listopadu 2005 Archivem hlavního města Prahy a historickým ústavem Akademie věd České republiky*. Praha, 2006. ISBN 80-86197-72-7.

JOHNOVÁ, Blanka. *Inventář farní úřad Pecka 1707 – 1949*. Státní okresní archiv Jičín, Nová Paka, 1961.

KAČEROVÁ, Eva. Sňatečnost v 17. a 18. století ve světle matrik pražské farnosti Panny Marie pod řetězem. In *HD 22*, 1998. s. 145 – 169. ISBN 80-85950-56-1.

KALISTA, Zdeněk. *Čechové, kteří tvořili dějiny světa*. 3. vydání. Praha, 2009. ISBN 978-80-7407-055-6.

KALOUSOVÁ, Václava. *Svět rokycanských měšťanů a měšťanek ve světle jejich testamentů v 16. – 18. století*. Diplomová práce JU. České Budějovice, 2012.

KLABOUC, Jiří. *Manželství a rodina v minulosti*. Praha, 1962.

KLÁŠTERSKÁ, Alice. Výběr partnera a sňatkový věk dědiců venkovských usedlostí na Štáhlavsku a jejich sourozenců v 18. a na počátku 19. století. In *HD 22*, 1998. s. 145 – 168. ISBN 80-85950-56-1.

KOCIÁNOVÁ, Věra. – HOUŠKOVÁ, Daniela. – TOMÍČEK, Tomáš. *Hrad Pecka*. Praha, 2011. ISBN 978-80-86562-12-4.

KOLDINSKÁ, Marie. *Kryštof Harant z Polžic a Bezdruzic: cesta intelektuála k popravišti*. Praha – Litomyšl, 2004. ISBN 80-7185-537-5.

KOPEČKOVÁ, Jana. Předbělohorská kniha kšaftů města Domažlic a možnost jejího využití k výzkumu každodenního života. In *Západočeský historický sborník 6*, 2000. s. 117 – 144.

KRÁL, Pavel. *Smrt a pohřby české šlechty na počátku novověku*. České Budějovice, 2004. ISBN 80-7040-697-6.

KRÁL, Pavel. Pohřební slavnosti jako prostředek a místo komunikace raně novověké společnosti. In: *Opera historica* 8, 2000. s. 315 – 332. ISBN 80-7040-384-5.

KRÁL, Pavel. *Mezi životem a smrtí: Testamenty české šlechty v letech 1550 – 1650*. České Budějovice, 2002. ISBN 80-7040-463-9.

KRÁL, Pavel. Žena ve šlechtických testamentech v 16. a 17. století. In *Česko-slovenská historická ročenka*, 2001. s. 157 – 167. ISBN 80-210-2743-6.;

KRÁL, Pavel. Kult předků. Paměť a smrt v myšlení české šlechty na počátku novověku. In BŮŽEK, Václav. – KRÁL, Pavel. (edd.). *Paměť urozenosti*. Praha, 2007. s. 173 – 187. ISBN 978-80-7106-928-7.

KUBEŠ, Jiří. *Dějiny každodennosti II (1500 – 1750)*. Díl I. Pardubice, 2012.

KUBÍČKOVÁ, Vladimíra. *Každodenní život venkovského obyvatelstva ve světle testamentů (jižní Čechy, 18 – 19. století)*. Diplomová práce JU. České Budějovice, 2007.

KUČA, Karel. *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. V. díl. Praha, 2002. ISBN 80-7277-039-X.

KŮRKA, Pavel B., Pohřby a záduší. Ekonomická stránka pohřbu ve městech kolem roku 1600. In HOLÝ, Martin – MIKULEC, Jiří (edd.). *Církev a smrt. Institucionalizace smrti v raném novověku*. Praha, 2007. (FHB, Supplementum I). s. 69-78. ISBN 978-80-7286-106-4.

LENDEROVÁ, Milena a kol. *Dějiny každodennosti "dlouhého" 19. století. II. díl: Život všední i sváteční*. Pardubice, 2005. ISBN 80-7194-756-3.

MALÝ, Karel. *České právo v minulosti*. Praha, 1995. ISBN 80-85903-01-6.

MALÝ, Tomáš. Kterak „Starochrudimští“ na smrtelném loži kšaftovali. Testamentární praxe raně novověké Chrudimi. Památce Čenka Floriána. In *Sborník prací východočeských archivů 10*, Zámorsk, 2005, s. 13-36. ISBN 80-239-8846-8. ISSN 0231-6307.

MALÝ, Tomáš. "...nechtějte tomu, aby jací soudové a nevole po mé smrti byly..." (Dědická praxe a pozůstalostní konflikty v raně novověké Chrudimi). In *Chrudimský vlastivědný sborník* 8, 2004, s. 55-100. ISBN 80-903265-2-8. ISSN 1214-6048.

MALÝ, Tomáš. Co nabízejí (raně novověké) testamenty? Zamyšlení nad možnostmi kvantifikace. In *Časopis matice moravské* 126, 2007, č. 2, s. 251 – 266. ISSN 0323-052X.

MALÝ, Tomáš. *Smrt a spása duše v 17. – 18. století: Brněnští měšťané a osudy potridentské zbožnosti*. Disertační práce MU. Brno, 2008.

MALÝ, Tomáš, „Mentalita“, zbožnost a smrt chrudimského měšťana v raném novověku: Chrudimské kšafy ze 16. –18. století. In *Chrudimský vlastivědný sborník* 7, 2003. s. 32. ISBN 80-903265-1-X. ISSN 1214-6048.

MALÝ, Tomáš. *Smrt a spása mezi Tridentinem a sekularizací: Brněnští měšťané a proměny laické zbožnosti v 17. a 18. století*. Brno, 2010. ISBN 978-80-86488-60-8.

MAREČKOVÁ, Marie. *Příručka praktické genealogie: Jak sestavit rodokmen*. Praha – Litomyšl, 2005. s. 14. ISBN 80-7185-662-2.

MARTÍNEK, Zdeněk. *Etnografický atlas Čech, Moravy a Slezska III. Řemeslná, domácí a manufakturní výroba a obchod v Čechách v letech 1752 – 1756*. Praha, 2002. ISBN 80-85010-16-X.

MAŤA, Petr. *Svět české aristokracie (1500 – 1700)*. Praha, 2004. ISBN 80-7106-312-6.

MENOUŠKOVÁ, Markéta. *"Leže v kázni boha všemohúcího, dobrého jsa rozumu..." K výpovědní hodnotě kutnohorských kšaftů předbělohorské doby*. Diplomová práce JU. České Budějovice, 2006.

MRÁZKOVÁ, Jana. „Přislibují sobě věrnost, lásku a upřímnost až do smrti zachovati.“ Vliv rodiny a „přátel“ na volbu životního partnera – panství Třeboň na konci 18. a počátkem 19. století. In HD 29, 2005. s. 53 – 107. ISBN 80-7330-078-8.

MÜLLER, Karel. Závěť Karla staršího ze Žerotína. In *Sborník SOkA Přerov*. Přerov, 1996. s. 9 – 15.

NÁCOVSKÁ, Pavla. Svatební smlouvy jako pramen sociálně-dějinného a historicko-demografického poznání (Kutná Hora 1550-1600). In *Historická demografie 21*, 1997.

s. 39 – 72. ISBN 80-8595048-0. ISSN 0323-0937.

NAVRÁTILOVÁ, Alexandra. *Namlouvání, láska a svatba v české lidové kultuře*. Praha, 2012. ISBN 978-80-7429-238-5.

NAVRÁTILOVÁ, Alexandra. *Narození a smrt v české lidové kultuře*. Praha, 2004. ISBN 80-7021-397-3.

NEUDERTOVÁ, Michaela. Domácnosti lounských měšťanů v předbělohorské době. (Příspěvek ke studiu inventářů pozůstalosti). In PÁNEK, Jaroslav (ed.). *Česká města v 16. - 18. století. Sborník příspěvků z konference v Pardubicích 14. a 15. listopadu*. Praha, 1991, s. 245-251. ISBN 80-85268-06-X.

OLEHLOVÁ, Lucie. *Obyvatelé vesnic tovačovského panství ve světle testamentů. (Rozbor knihy testamentů a pozůstalostních inventářů z let 1726 – 1762)*. Diplomová práce Upce. Pardubice, 2012.

OHLEK, Norbert. *Umírání a smrt ve středověku*. Jinočany, 2001. ISBN 80-86022-69-2.

Ottův slovník naučný: Ilustrovaná encyklopedie obecných vědomostí. 5. díl. C – Čechůvky. Praha, 1892.

Ottův slovník naučný: Ilustrovaná encyklopedie obecných vědomostí. 14. díl. Kartel – kraj. Praha, 1899.

Ottův slovník naučný: Ilustrovaná encyklopedie obecných vědomostí. 19. díl. P – Pohoř. Praha, 1902.

Ottův slovník naučný: Ilustrovaná encyklopedie obecných vědomostí. 20. díl. Pohora – Q.v. Praha, 1903.

PEŠEK, Jiří. Pražské knihy kšaftů a inventářů. Příspěvek k jejich struktuře a vývoji v době předbělohorské. In *Pražský sborník historický* 15, 1982. s. 63 – 92. ISSN 0555-0238

PEŠEK, Jiří. Pozůstalostní inventáře jako pramen poznání kultury každodenního života. In *Opera historica* 1, 1991, s. 30 – 42. ISBN 80-7040-028-5.

PEŠEK, Jiří. Knihy a knihovny v kšaftech a inventářích pozůstalostí Nového města pražského v letech 1576 až 1620. In *Folia Historica Bohemica* 2, 1980, s. 247-282. ISSN 0231-7494.

PETRÁŇ, Josef. Ceny obilí a tržní okruhy v Čechách v 18. a počátkem 19. století. In: *Acta Universitatis Carolinae. Philosophica et historica* 3. *Problémy cen, mezd a materiálních podmínek života lidu v Čechách v 17. – 19. století. II.* Praha, 1977.

POKORNÝ, Jiří. *Knihy a knihovny na Starém Městě pražském v letech 1700- 1780 podle inventářů pozůstalostí.* Diplomová práce UK. Praha, 1983.

PROFOUS, Antonín. *Místní jména v Čechách: Jejich vznik, původní význam a změny. Díl I. A- H.* Praha, 1954.

PROCHÁZKA, Vladimír. *Česká poddanská nemovitost v pozemkových knihách 16. a 17. století.* Praha, 1963.

RAK, Petr. Kadaňské knihy trhů a testamentů z let 1465-1603 a testamentární praxe v Kadani od poloviny 15. do počátku 17. století. *Sborník archivních prací* 48, 1998. číslo 2. s. 3 – 106. ISSN 0036-5246.

RAK, Petr. Inventarizace pozůstalostí v předbělohorském Chomutově. In HRUBÁ, Michaela (ed.). *Města severozápadních Čech v raném novověku.* Ústí nad Labem, 2000. s.35-53. ISBN 80-7044-306-5. s. 35-53.

RATAJOVÁ, Jana. Pražské testamety (1600 – 1620) jako pramen k dějinám rodinných struktur. In *Pražský sborník historický* 30, 1998. s. 90 – 127. ISBN 80-85917-58-0. ISSN 0551-9179.

ROYT, Jan. *Memento mori! Smrt jako brána k věčnosti ve výtvarném umění.* Kašperské Hory, Muzeum Šumavy, 2004. ISBN 80-239-3538-0.

SEDLÁČEK, August. *Hrady, zámky a tvrze Království českého.* 5. díl. Podkrkonoší. 3. vydání. Praha, 1995. ISBN 80-85794-50-0.

SELIGOVA, Markéta. Sňatečnost na severočeském panství Horní Police v první polovině 18. století (K možnostem odhadu míry sňatečnosti v předstatistickém období). In *HD* 29, Praha, 2005, s. 29-52. ISBN 80-7330-078-8.

SEMRÁDOVÁ, Kateřina. *Čáslavští měšťané a jejich testamety v letech 1561 – 1570.* Bakalářská práce Upce. Pardubice, 2007.

SCHALLER, Jaroslav. *Topographie des königreichs Böhmen. Bidschower kreis.* Prag und Wien, 1790.

SIGLOVÁ, Tereza. Svatební smlouvy a manželství na příkladu městečka Dašic v letech 1563 – 1652. In HALÍŘOVÁ, Martina. (ed.). *Oznamuje se láskám našim...aneb svatby a svatební zvyky v českých zemích v průběhu staletí.* (Sborník konference konané 13. - 14. září 2007 ve Východočeském muzeu v Pardubicích), Pardubice, 2007. ISBN 978-80-86046-97-6.

- SIGLOVÁ, Tereza. Sirotci a vdovy v městečku Dašicích v letech 1563 – 1618. In *Východočeský sborník historický 11*, 2002. s. 3 – 40. ISBN 80-86046-62-1. ISSN 1213-1733.
- SLÁDEK, Miloš. *Vítr jest život člověka aneb Život a smrt v české barokní próze*. Praha, 2000. ISBN 80-86022-47-1.
- SLEZÁKOVÁ, Hana. *Svatební smlouvy boskovických měšťanů v 17. století*. Diplomová práce Upce. Pardubice, 2010.
- SLEZÁKOVÁ, Hana. *Svatební smlouvy boskovických měšťanů z let 1601 – 1620*. Bakalářská práce Upce. Pardubice, 2008.
- SMETANOVÁ, Vítězslava. Ústečtí měšťané v Liber Testamentorum z let 1509-1585. In HRUBÁ, Michaela (ed.). *Města severozápadních Čech v raném novověku*. Ústí nad Labem, 2000. s. 123-133. ISBN 80-7044-306-5.
- SMRŽOVÁ, Adéla. *Hořepničtí měšťané v 18. století ve světle svatebních smluv a testamentů*. Diplomová práce Upce. Pardubice, 2011.
- SMRŽOVÁ, Adéla. *Hořepničtí měšťané ve světle svatebních smluv z 18. století*. Bakalářská práce Upce. Pardubice, 2007.
- SOMMER, Johann. Gottfried. *Das Königreich Böhmen 3. Bidschower kreis*. Prag, 1835.
- STEJSKALOVÁ, Jana. Kšaft jako pramen pro studium kulturní úrovně měšťanské domácnosti. In *OH 1*. 1991. s. 74 – 80. ISBN 80-7040-028-5.
- STEJSKALOVÁ, Jana. *Předbělohorské domácnosti jindřichohradeckých a prachatických měšťanů*. Diplomová práce JU. České Budějovice, 1989.
- SWIDEROVÁ, K. *Testamenty urozených žen v Čechách mezi lety 1650 – 1753. Gender a legitimizační strategie šlechty v testamentárním diskurzu*. Diplomová práce JU. České Budějovice, 2008.
- ŠIMEK, Josef. Ze kšaftů kutnohorských (1544 – 1577). In: *Český lid 25*, 1925. s. 191 – 195. ISSN 0009-0794.
- ŠIMŮNEK, Robert. Český šlechtický testament pozdního středověku – reálné badatelské téma? In: JÍŠOVÁ, Kateřina. – DOLEŽALOVÁ, Eva. *Pozdně středověké testamenty*. s. 95 - 115.
- ŠTAJNEROVÁ, Michaela. Testamenty litoměřických měšťanů z let 1527 – 1576 jako pramen k dějinám rodinných struktur. In HRUBÁ, Michaela (ed.). *Města severozápadních Čech v raném novověku*. Ústí nad Labem, 2000. 87 – 106. ISBN 80-7044-306-5.
- ŠTEFANOVÁ, Dana. Vdovy v raném novověku. Studie k právnímu postavení a jednání „viditelných“ žen na příkladu praxe panství Frýdlant v severních Čechách mezi léty 1550 – 1750. In *Sborník prací FF Brněnské Univerzity, C 51*, 2002. s. 49 – 69. ISBN 80-210-3358-4. ISSN 0231-7710.
- ŠTĚPKOVÁ, Alena. *Svět soběslavských měšťanů ve světle jejich testamentů 1549 – 1651*. Diplomová práce JU. České Budějovice, 2005.
- ŠTĚRBOVÁ, Blanka. Vývoj sňatečnosti v lokalitě Novosedlí nad Nežárkou v letech 1686 – 1910. In *HD 11*, 1987. s. 97 – 139. ISSN 0323-0937

TUZAROVÁ, Martina. *Svatební smlouvy v Kopidlně v 17. století*. Bakalářská práce Upce. Pardubice, 2011.

VAN DÜLMEN, Richard. *Kultura a každodenní život v raném novověku (16. – 18. století) I. Dům a jeho lidé*. Praha, 1999. ISBN 80-7203-116-3.

VAN GENNEP, Arnold. *Přechodové rituály. Systematické studium rituálů*. Praha, 1997. ISBN 80-7106-178-6.

VELKOVÁ, Alice *Krutá vrchnost, ubozí poddaní?: Proměny venkovské rodiny a společnosti v 18. a první polovině 19. století na příkladu západočeského panství Štáhlavy*. Praha, 2009. ISBN 978-80-7286-151-4.

VELKOVÁ, Alice. „Kdyby mi pánbůh z tohoto světa povolati ráčil.“ Význam právních pořízení ve venkovské rodině v první polovině 19. století. In ŘEPA, Milan (ed.). *19. století v nás: modely, instituce a reprezentace, které přetrvaly*. Praha. 2008. s. 504 – 533. ISBN 978-80-7286-139-2.

VELKOVÁ, Alice. Sebevědomé nebo zoufalé? Vdovy hospodařící na venkovských usedlostech v první polovině 19. století. In VOJÁČEK, Milan (ed.). *Reflexe a sebereflexe ženy v české národní elitě 2. poloviny 19. století. Sborník příspěvků z konference uspořádané ve dnech 23. – 24. listopadu 2006 Národním archivem ve spolupráci s Archivem hl. m. Prahy*. Praha, 2007. s. 321 – 340. ISBN 978-80-86712-45-1.

VĚTROVSKÁ, Eva. *Svatební smlouvy královského města Nový Bydžov z let 1589-1610*. Pardubice, 2009

VOCEL, Jan Erazim. Postavené ženského pohlaví v právu českém In *Právnik* 1, 1861, s. 77 – 88.

VONDROUŠOVÁ, Petra. *Demografický vývoj městečka Pecka v 17. a 18. století*. Diplomová práce Upce. Pardubice, 2008.

WINTER, Zikmund. *Kulturní obraz českých měst: Život veřejný v XV. a XVI. věku: mezi roky 1420-1620*. Díl první. Praha, 1890.

WINTER, Zikmund. *Kulturní obraz českých měst. Život veřejný v XV. a XVI. věku: mezi roky 1420 – 1620*. Díl druhý, Praha, 1892

WINTER, Zikmund. *Ze starodávného života*. b. d.

WINTER, Zikmund. *V měšťanské světnici starodávné. Kulturní studie o patnáctém a šestnáctém století*. Praha, 1895.

ŽALDOVÁ, Petra. *Měšťanské testamenty jako pramen k dějinám zbožnosti. (Soběslavské kšafy z let 1600-1825)*. Diplomová práce JU. České Budějovice, 2009.

Elektronické zdroje:

O městečku Pecka - současnost.[cit. 2012 -04-10]. URL <<http://www.obec-pecka.cz/soucasnost>>

Seznam použitých zkratek

AM	Archiv města
AVČR	Akademie věd České republiky
AUC	Acta Universitatis Carolinae
ČČH	Časopis český historický
ČL	Český lid
ČMM	Časopis Matice moravské
ČRSČP	Časopis Rodopisné společnosti československé v Praze
FHB	Folia Historica Bohemica
HD	Historická demografie
HÚ	historický ústav
ChVS	Chrudimský vlastivědný sborník
JU	Jihočeská univerzita
MU	Masarykova univerzita
OH	Opera historica
PB	Porta Bohemica
PSH	Pražský sborník historický
SAP	Sborník archivních prací
SOA	Státní oblastní archiv
SOkA	Státní okresní archiv
SPFFBU	Sborník prací filosofické fakulty brněnské university
SPVA	Sborník prací východočeských archivů
UHK	Univerzita Hradec Králové
UK	Univerzita Karlova
Upce	Univerzita Pardubice
VSH	Východočeský sborník historický
VSV	Vlastivědný sborník Vysočiny
ZHS	Západočeský historický sborník

Seznam obrazových příloh

Příloha č. 1 – mapa panství Pecka roku 1716 (převzato z VONDROUŠOVÁ, Petra. *Demografický vývoj městečka Pecky v 17. a 18. století*. Diplomová práce Upce. Pardubice, 2008.)

Příloha č. 2 – Svatební smlouva Františka Grocha a Anny Wagenknechtové uzavřená 2. června 1788 (SOkA Jičín, AM Pecka, Kniha svatebních kontraktů neb smluv od r. 1708 – 1802, s. 29.)

Příloha č. 3 – Svatební smlouva Jana Jiríšta a Anny Němcové uzavřená 29. září 1794 (SOkA Jičín, AM Pecka, Kniha protokolů a smluv prodejních i svatebních od r. 1782 – 1795, s. 110.)

Příloha č. 4 – Testament Martina Jindry z 2. května 1772 (SOkA Jičín, AM Pecka, Kniha testamentů od r. 1728 – 1804, s. 69.)

Příloha č. 5 – Testament Kateřiny Linkové z 25. dubna 1802: část 1 (SOkA Jičín, AM Pecka, Kniha testamentů od r. 1728 – 1804, s. 279.)

Příloha č. 6 – Testament Kateřiny Linkové z 25. dubna 1802: část 2 (SOkA Jičín, AM Pecka, Kniha testamentů od r. 1728 – 1804, s. 280.)

Příloha č. 1 - mapa panství Pecka roku 1716

RESUMÉ

The topic of my thesis is the history of population in a small town called Pecka. The research is based on wedding contracts and testaments in the 18th century. As the basic source it is used the Book of wedding contracts since 1708 to 1802. There are also included some contracts from the Book of protocols and sales contracts since 1782 to 1795. For research of testaments it is used Book of testaments from the year 1728 to 1804. All the books are stored in the State district Archive of Jičín in a collection called „Archive of Pecka“.

The aim of my Thesis is to interpret the wedding contracts and testaments of Pecka which is a liege small town. I focused on the topic from the social-economic and legal perspective. I tried to find information about early modern inhabitants of Pecka and find what is predicative value of wedding contracts and testaments in comparison with other liege towns. I was interested in contraction wedding contracts and testamentary practice and if the common practice in Pecka was rare. I examined common features of wedding contracts and testaments.

I have divided my thesis into four main chapters. The first chapter contains a historical presentation of the town Pecka and its holders by the end of the 18th century. I wrote about conditions inside town in early modern period. I examined population, civic rights, occurrence handcrafts, economic and religious situation and municipal administration.

The second chapter is about historiography. I mentioned both foreign and Czech production of authors and their opinions and views on the issues of wedding contracts, testaments and inheritance inventories. In the chapter I mentioned the most relevant literature that helped me writing my thesis.

The third chapter is based on information extracted of wedding contracts. First, I presented weddings in early modern period from a general perspective. I wrote about choosing a partner and the events that preceded the marriage. In another part, I analysed the structure of wedding contracts. Information such as names, marital status and geographic origin the betrothed, the place of contracting, and the witnesses and representatives of the betrothed showed similarity with other liege towns especially Hořepník. Pecka differed only in days when the contracts were signed. Research showed that wedding contracts are not appropriate source for monitoring seasonal marriage rate. Next part is focused on the property value of contracts and institution of dowry. I was interested in movable and immovable property and cash that the betrothed had. I also wrote about financial security of a partner in the case of the death one of the betrothed.

The last part of my thesis is dedicated to the testaments. I wrote about death as the transitory ritual in early modern period. I describe the origin of testament and testamentary process in urban rights. I presented the individuals which occur in the testamentary process – testators and their marital status, witness and bereaved individuals. The big part of my work is devoted to the form and structure of testaments. I informed about occurrence term as arenga, invocation, intitulation, dating, formula „sana mente“ and heritage of the soul and the body. In the final part I concentrate on the disposition of testaments. Testators of Pecka mostly referred their possession to their nuclear family, which were descendants and their partners. Subject of the heritage was movable and immovable property. Testators also left their property to charity institutions, especially the Church. I wrote about debts and financial amounts left for the funeral.

It is possible to state that the greatest predicative value of wedding contracts and testament of Pecka is situated in the property of the inhabitants. Formulation of security of property in wedding contracts was often very similar as formulation in testaments. Results of my research confirmed facts which already have been discovered and published. Results from Pecka correspond with results of a small town. However the structure and content of examined sources proved similarity in villages, small towns and event royal towns. In conclusion, it is possible to say that both wedding contracts and testaments in the town of Pecka can be described as standard.